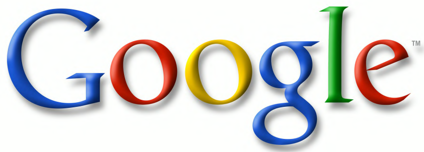

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

T44
L48
1899A

STANFORD
LIBRARIES

חיי אנשי השם.

פרנסים בישראל

א.

יעקב קאפל טהעבן

תולדות חייו ופעולותיו בישראל.

נערכו עפ"י מקורים שונים

ע"י

יהושע לעווינזאָהן.

הוצאת „תושיה".

ווארשא. תרנ"ט.

בדפוס מ. י. האלטער ושותפו, נאלעווקי 7.

ПАРНАСИМЪ БЕИСРОЕЛЪ

т. е.

Еврейскіе дѣятели.

1) Яковъ-Коплъ Тэбнъ.

Соч. I. Левинзона.

Изданіе „ТУШІЯ."

ВАРШАВА 1899.

Тип. М. И. Гальтера и Комп., Налевки 7.

Дозволено Цензурою
Варшава, 6 Іюня 1899 Г

רבי יעקב קאפל טהעבן

„פו"מ דק"ק פרעסבורג ושתדלן גדול ליהודים דמדינת
הגר וגלילותיה" (תצ"ב – תקנ"ט).

תולדות חייו ופעולותיו בישראל.

ליום הזכרון (כ"ה מנ"א תרנ"ט) במלאת מאה שנה לפטירתו.

לזכר נשמת

הפרופיסור

דוד קויפמאן

שהלך לעולמו בלא־עת בער"ח מנ"א ה

מאת

מכירו בחייו ומוקירו אחרי מותו

המחו

רשימת המקורים הראשיים לחבור הספר הזה:

1) Dr. G. Wolf: Die Vertreibung der böhmischen Juden.

2) Dr. L. Löw: Geschichte der Juden in Ungarn.

3) Dr. Grätz: Geschichte der Juden Band XXI*)

4) „Jahrbuch für Geschichte der Juden. Band IV.

5) Abram Trebitsch: Chronik („Koroth Haitim“) vom J. 1740—1801.

6) I. Reich: Ehrentempel verdienter ungarischen Jsraeliten. „Beth-El“ Band II.

---

*) ס׳ „תולדות היהודים״ לגרעץ היה לי לעינים אך בחלק הענינים השייכים לקורות היהודים בהגר, ביחם ובאחרן בשנות המאה העברה; אולם בנוגע לתולדות ר׳ קאפל טהעבן היה לי ספרו של גרץ אך למותר, יען כי לא נשא את שמו על שפתיו, לא זכר אותו לגמרי וישכחהו, בעת אשר מלא פיו תהלת ברײדענבאך, אחר השתדלנים בגרמניה, אשר כנגס תגהו לגבי הענק הזה, ויקדיש לו „נספח״ מיוחד (עי״ש בספרו XI, נספח 5).

פתח דבר.

„אין קפיצת הדרך בטבע", יאמרו המושלים בצדק. הטבע לא ישנה כרגע, ואך לאט לאט יצעד הלאה. בין חשכת הליל וזהר קוי השמש יבדיל השחר באורו הכהה; בין מאור החרס ונגה הירח — בין השמשות; בין שרב הקיץ וקרח החורף — הסתו והאביב.

„אין קפיצת הדרך במהלך התולדה" — נען חלקנו אף אנו. קורות העתים לא תלפתנה במרוצה ארחות דרכן, ולא תעבורנה פתע מן הקצה האחד אל הקצה השני. ואם לפעמים, על ידי השקפה שטחית, נדמה בסקירה הראשונה כי באיזה זמן מן הזמנים נעשו פתאם חדשות בארץ, — כמו, למשל, המהפכה הצרפתית באחרית שנות המאה העברה, — בלי ספק נשגה ברואה; כי אם בשום שכל נשים מעיננו בחזון דברי הימים, ונבים באספקלריה מאירה על כל המעשים אשר יעשו בתבל, או אז נוכח לדעת, כי התולדה היא אך שלשלה ארוכה המחוברת מסבות ומסובבים, כי הדעות והמחשבות לא בלבוש תחלופנה, והעלילות והפעולות לא כצל תעבורנה, — ואך לאט לאט תצעדנה הלאה, עד בא עתן להתראות ולהגלות.

הנה ידוע הדבר, כי חוקי התולדה ישמרו תפקידם בכל מדינה ומדינה, עם ועם במדה שוה, ולא ישימו פדות בין לאום ולאום. ובכן גם בנוגע לדברי ימי היהודים עלינו לשנות ולשלש את הפתגם הנכון והנאמן: „אין קפיצת הדרך במהלך חיינו!". ואם כן הדבר הנה נעמיק שאלה: איה הבריח התיכון

המבריח את העבד יליד הגיטו עם היהודי המגביה לשבת בין רוזני ארץ? איה המעבר בין הישראלי, אשר נתן גוו למכים כשה נאלמה ובין אחיו אשר מקומו יכירנו בבית מועצות המדינה? מי הכה האנשים אשר פנו הדרך להה פכה הגדולה הזאת? — על זאת נען בקצרה: המנהיגים הגדולים שעמדו מעת לעת באהלי יעקב, הפרנסים המפורסמים, אשר רבו את ריבנו והוציאו לאור את משפטנו, או, נאמר במלה אחת, „השתדלנים"— כאשר יכנו בפי ההמון — הם המה אשר הסבו ביציאת ישראל מחגוי הגיטו לנאות מבטחים. אין חקר לרוח אלה הגבורים אנשי השם! בעבותים חזקים אסרו בחונם הצר, ונפשם — אל על המריאה; כמו יתר אחיהם היו גם הם עבדים נענים, ובכל זאת גאות לבשו, עז התאזרו, ובגלל רוחם הכביר העשוי לבלי חת נקראו בשמותם: „תקיפים".

השתדלנים האלה רובם מצאו חית נפשם מ„סחר־מכר", ולפעמים אך בנפשם הביאו לחמם, לחם צר ומים לחץ. ובכ"ז בבא עתם להיות „שלוחי צבור" או „שלוחי דרחמנא" לא שמו לב לטובת עצמם, נטשו ביתם, עזבו את רכושם וקנינם, לא חסו על עמל וטורח, ויכתתו רגלם לעיר המלך או לעיר הבירה; לא עצרום גשם ושלג, חרב וקרח, וכל מעינם אך באחיהם שנקלו או נרדפו לעיניהם. פעם בעד עמם רחמים שאלו, ופעם — משפט דרשו, ולא אחת ושתים השליכו את נפשם מנגד, והיו נכונים למות על קדושת השם א).

„הפרנסים" האלה לא בקשו להם תארי הוד והדר, לא דרשו אתות כבוד (אָרדען), לא הלכו אחרי עיניהם, לא נפתו אחרי נשים מפזרות דרכיהן, לא שמעו בקול שרים ושרות בבתי קרקסאות ותיאטראות, לא שחקו בקוביא, ולא עשו נשפי חשק להתהולל

א) אבותינו ספרו לנו מעשיות ב„שתדלנים" כאלה, אשר בלכתם לחלות ולחנן בעד עמם לפני איזה מושל עריץ, לא שכחו ללבוש את ה„תכריכין" שלהם (אשר היו מונחים אצלם בקופסא) מתחת לבגדיהם, בגדי שבת ויו"ט, ברצותם לגוע — אם ימותו על קדוש השם — מלובשים בבגדי מתים (כמנהג ישראל), ועטופים בקיטל...

ולהשתולל; שמחתם היתה אך שמחת מצוה, ושירותיהם אך קודש לה׳. המה היו בכל לבם נפשם ומאדם נתונים נתונים אך לעמם. גם על כבודם לא חסו, לטובת אחיהם בני בריתם. המה כרעו ברך בדמעות שליש לפני שגל־סודרה כמו לפני הגבירה, לפני עבד אהוב (Günstling) כמו לפני שר הארמון, אם אך ידעו כי בזאת ימציאו לעמם פדות ורוחה, ואדיר כל חפצם היה — אך להוציא עשוק מיד עושקו. ואף גם זאת, בהיותם „תקיפים בחצר" לא עזבו „הבנהיגים" האלה את מעונם הצר בהגיטו, ולא הרחקו מאהלי יעקב, ויתענו את אחיהם ככל אשר התענו הם.

האנשים האלה, אשר לא פחדו ולא רהו — עת טובת־עמם דרשה זאת מהם — מלחלל שבת בפרהסיא (כאשר נראה במרוצת דברינו) או מעבור על אחת ממצות ה׳ אשר לא תעשינה, האנשים האלה בשבתם ספונים באהליהם דרשו מצוה, נצרו תורה, לקחו מורים בעד בניהם לעשות גם אותם ללמודי־ה׳, ואת בנותיהם השיאו לאנשים יראי אלהים א) וכולם, בעת אשר הרחקו מן המותרות בנוגע לעצמם ובשרם, לא התמהמהו אף רגע לבזבז ממונם ואונם לטובת הכלל. וכ״ז עשו לא מפני איזו נטיה צדדית, כי אם מאהבתם את דתם ומחמלתם על אחיהם הנתונים בצרה ובצוקה, וגם — מאשר תורתם בפיהם: „שכר מצוה — מצוה", „וכל המקים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא!" וע״כ עולמם ראו בחייהם, עת המון־חוגג לוה אותם תחת חופת כבוד — ביום שמיני חג העצרת — אל בית מקדש המעט אשר בעירם, עת ישבו בראש הקרואים לזבח משפחה, על יד הרב האב״ד, ועוד כבודים כאלה. וביחוד: בתקותם לגמול ושכר טוב בעולם שכלו טוב!

כה חיו, פעלו והתנהגו „אנשי קודש" אלה רבות בשנים, כל ימי היות שלטון „הקהל" באהלי יעקב.

א) מודעת ההגרה בבת השר ר׳ שאול ואל, אשר שונאינו היהודים חפצו למרר את חייו, וע״כ הללו אותה לפני הרזכם או הנסיך, והוא בראותו אותה חשקה נפשו בה, — ומה עשה ה„תקיף" היהודי? לא בקש כי בתו תהיה נסיכה, כ״א מהר להשיא אותה לת״ח מצוין, ובזה הפר את מחשבות שונאיו אשר חפצו להחרות עיני כבודו.

ימים יחלפו, מועדים ינקופו ובת יהודה עוד כמלפנים תתיפח, תפרש כפיה ותשא עיניה אל ההרים, מאין יבא עזרה? עוד קטן יעקב ודל, עוד רבים רודפיו ושונאיו, והוא אבד עצות מבלי דעת במי לבחר ולקרב, להיות לו למורה דרך לנהלו אל המנוחה ואל הנחלה... והנה אם בכל העתים מצות התורה חזקה עלינו לזכור ימות עולם ולהבין שנות דור ודור, על אחת כמה וכמה עתה חובה כפולה ומכפלת עלינו לשאל לימים ראשונים; יען מהעבר תצא תורה להזה, ודבר ה' מחזון דברי הימים. רבים הם בתוכנו הסופרים המשַׂים לנגד עינינו המונות גדולי אומתנו, וכותבים תולדות רבנינו, גאונינו, שרינו, חכמינו וכו'. אך במקצוע אחד עוד הניחו מקום להתגדר בו, והוא — בתולדות ה„שתדלנים" שעמדו לנו בשנות ראינו רעה, אשר מרביתם ראוים להיות לא רק לזכרון בהיכל ה', כי אם גם לברכה בפיות בניהם ולמופת לבני הדורות הבאים.

למלאות את החסרון הזה בספרותנו הואילו בעלי „תושיה" למלא את ידי לכתוב בעד בני עמנו את תולדות הפרנסים והשתדלנים שעמדו לנו בימי נדודינו ומרודינו. ואם כי לא עלי המלאכה לגמור אין אני בן־חורין להבטל ממנה לגמרי. וזה החלי עתה לכתוב תולדות „הקצין המפורסם ר' יעקב קאפל מהעבן פו"מ דק"ק פרעסבורג ושתדלן גדול ליהודים דמדינת הגר וגלילותיה" (כן יכנה על מצבת קברתו), בהיות המלאכה הזאת עתה מצוה שהזמן גרמא, יען כי ביום הששי כ"ה לחודש מנ"א שנה זאת תמלאינה מאה שנה למן היום אשר גוע ויאסף אל עמיו; למען ידעו אחב"י בכל הארצות בכלל ובהונגריה בפרט לכבד ולהוקיר את היום הנכבד הזה.

לאדז. מנחם אב, תרנ"ט.

המחבר.

א.

מצב היהודים בארצות אוסטריה ואונגריה בימים ההם.

„אם תחפוץ להכיר את המשורר ובת־שירתו —
לך לך אל ארץ מכורתו".

אם נחפוץ להאר את מפעלי „גבורנו" עלינו — לפי הפתגם האמור — לדעת מקודם מעמד ארצות אוסטריה בכלל ומדינת אונגריה, הנספחת אליה, בפרט, וכמו כן את מצב אחינו בני ישראל יושבי הנפות האלה בימים ההם.

בימים מקדם בהיות ארץ הגר מדינה שקטה חפשית ובלתי סרה למשמעת אוסטריה היתה גם ליהודים שהתישבו בתוכה מקדמת דנא זכות אזרח בלי כל פדות, עד כי רבות בשנים הותרו שמה גם נשואי תערובות בין יהודים ונוצרים. להיהודים היה הרשיון לקנות אדמה ואחוזת נחלה שדה וכרם באין מפריע ולהחזיק להם עבדים בלתי מאמינים בדת נוצרית (חוקי ארץ הגר, ח"א סימן ע"ה). להיהודים היתה הרשות להתעסק בכל מלאכת־יד (זולתי בימי חגי הנוצרים, שאם עשו אז מלאכתם החרמו כלי־עבודתם) כיתר האומנים הנוצרים בלי־שום הבדל (שם ח"ב סימן כ"ו). גם אצילים ושועים (ארעלינע) מבני ישראל היו שמה לפנים (פקודת אנדרעאס II, 1222 סימן כ"ד). גם נפגש שמה חשמן עברי (Comes Judeaus) הנודע בשם תפארתו גראף טעבא, אשר בשנת ד"א תתקצ"ב (1232) העניק לו המלך אנדרעאס את הכפר Vesenyo לאחוזת נחלה לו ולזרעו אחריו, — חזון יקר ובלתי נפרץ גם בימינו אלה א).

לכבוד ארץ הגר ופקידיה לא נוכל לכחד תחת לשוננו, כי גם אחרי אשר עלה עליה עול אוסטריה לא שנו האונגרים את

א) עיין בספר קורות היהודים באונגריה מאת הרב לאוו. (בהערה).

טעמם, ועל אדמתם הפוריה לא מצאה השנאה ליהודים על נקלה קן לה. אמנם, מעת לעת ומפקידה לפקידה חקקו המחוקקים בעיר וינה חקקי און להצר ליהודים שנואי נפשם, אך ההגרים היו כלא שומע, וגזרות כאלו היו להלכות שאין מורין כן. ההבסבורגים צאצאי ספרד (זרע הקיסר קרל החמישי) חפצו בלב ונפש לבנות חיץ בינות ליהודים ונוצרים, אך ע"פי רוב לא עצרו כח לבצע את אשר זממו לעשות, יען כי האונגרים, כאמור, אטמו אזנם משמוע בקול מושלים עריצים כאלה.

בשנת ש"ץ (1630) יצאה, למשל, הפקודה כי אסור ליהודים לחכור מהממשלה את המכס מהסחורות הנכנסות והיוצאות (Mautpachtung), ואולם היהודים נשארו המוכסים כבקדם! לשוא יצא בשנת ת"ז (1642), דבר מלך שלטון שנית, ובשנת ה"ט (1649) שלישית, לחדש על היהודים את האיסור הזה, — לשוא, כי שומע לא היה להמלך פרדינאנד III מאת עם אונגריה ופקידיו!

שמעה הממשלה בוינה את השמועה הזאת ותנאץ, ובזעם אפה גזרה, כי כל שרי הפלך (Obergespäne) אשר לא ישמעו לקול הפקודה הלזו יוסרו ממשמרתם ויענשו בתור עבריינים; אכן לשוא נחר גרון הממשלה בקראה, כי שומע לא היה לה והיהודים — נשארו מוכסים כמקדם!

ובכן לא יפלא בעינינו כי היהודים אהבו את ארץ מולדתם זו אהבה בלי מצרים, ויהיו אז נכונים בכל עת להגן על כבודה בכל נפשם ומאדם, ובבא צר ואויב בשעריה הגינו על ארץ מולדתם ויראו אותות גבורה במדה נפרזה, וילחמו בעדה עד נטף דמם האחרון א).

אבל הזמנים נשתנו, „ויקם מלך חדש"... וליהודים אשר במדינות הגר באו ימי צרה ושבר.

עוד בשנת הפ"ט (1729) נעו אמות־ספי „הר־ארמון" (Schlossberg) אשר בעיר פרסבורג (רבע היהודים) מקול הגולים

א) תולדות אחד הגבורים האלה „ר' משה ארוניהו גבור החיל" הדפסתי לפני שנים רבות במכ"ע „הצופה" אשר ל„המגיד" והראיתי שמה לדעת איך הציל בגבורתו ובחכמתו את עיר מגורו מנפל ביד אויב, ואיך פזרו לו אחיו ההגרים מלא חפנים תהלה וכבוד. („המג ר" שנה י"ב).

והנודדים, אשר נגרשו מנוידם על לא חמס עשו, ואשר נתחייבו חובת גלות אך ורק יען כי עמדו אבותיהם על הר סיני...

כי הנה בשנה ההיא יצא חק ולא יעבור, כי כל היהודים גרי ממלכות דלמציה, קראטיה וסלוניה כלה גרש יגרשו ולא תשאר מהם פרסה, ואזרחי המדינות האלה הודיעו בדרך רשמי קבלי־עם, כי בעד החסד הזה יהיו אסירי־תודה להרוממות מעתה ועד העולם.

ובעת אשר האובדים והנדחים האלה בקשו ומצאו מפלט להם בצל קורת אחיהם גרי פרסבורג והגליל, קמו היהודים האלה כאיש אחד חברים ללחום בעד חרותם בכל כחם. אמנם ידע ידעו מראש כי נכונים גם להם ימי חשך ואפלה, ימי צרה ומצוקה, אבל כלם שמו בה׳ מבטחם כי לא יתן לעשות כלה בזרע אברהם בחירו. והתולדה הראתה להם חיש אות לטובה, ויושר אחרי איזה עשרות שנים נראתה בכל יקרתה והדרה.

אם בטרם חתמו פרדינגד ואיזבל מושלי ספרד את ידיהם על הפקודה בדבר גרוש היהודים מארצות ממשלתם (בשנת „מזר״ה״ ישראל״ כמליצת האברבנאל), כבר יצא קאלומבוס באניותיו למצוא בים דרך, ויגלה לנו עולם חדש ששם ימצאו אחב״י, הנרדפים על צואריהם, מנוחה ורוחה, ותהי זאת לפלא,— הנה לא נוכל לעבור בשתיקה גם על המקרה השני, כי בטרם חתם המלך קארל הששי את ידו על הפקודה לגרש את היהודים הנזכרים מנוידם, ראה אור עולם (בשנה ההיא) בן־מנחם, אשר מלבד חכמתו ומעלתו בתורה ובחכמה היה גם הוא לא אחת ושתים „שתדלן״ טוב ליהודים א), ותוצאות פעולותיו על אחיו בני עמו, הלא גלויות וידועות הנן, ואינן צריכות לראיות...

אך נשוב לענינו:

בשנת תק״א לאלף הששי (1740) בער״ח חשון גוע הקיסר קארל הששי ויאסף אל עמו, ולא הניח בן אשר ישב על כסאו אחריו, וע״כ צוה לפני מותו — למרות המנהג העתיק — כי בתו הבכירה מריה טרזיה תמלך תחתיו. בשלשה חדשים אחרי מות

א) עיין קייזערלינג בספרו „מאזעס מענדעלסזאהן״.

אביה עמדו נגדה ארבע מלכיות (צרפת, פולין, זכסן, באיערן) וגם המלך פרידריך הגדול מפרוסיה נלוה עמם, ובחיל כבד עלה בחדש טבת ופשט במדינת שלזיה, ובא לעיר ברסלויא ומשם הלך וסבב מעיר לעיר, וכלם קבלוהו ברצון. גם צבאות צרפת ובאיערן חדרו מעבר השני למדינות אוסטריה, ויבואו לעיר לינץ ויכבשוה, ומשם הגיחו עד קְרֶמז ותהקרבו יותר לעיר וינה... „ובר"ה הקב"ל היתה בווין שערוריה גדולה למאד, וגמרו כלם לברוח וברחו נימולים וערלים והרבה שרים וקצינים, והיהודים עזבו חילם ויברחו לפרעסבורג" א). ועוד הפעם קול נהי ובכי, קורע לב וקרב, נשמע באהלי יעקב אשר ב„הר־הארמון".

ביום ט"ז לחרש אדר ראשון באו צבאות הפרוסים לעיר ניקלסבורג אשר במאָהרען המדינה. ובעבור שתי שעות אחרי בואם תבע שר־הצבא מקהל היהודים שלשים אלף שקל כסף, באימו כי יתן רשות למשחית לתת את קהל עדת ישרון לבז ולמשסה; ואחרי הפצרות ברמעות שליש התפים ויחרץ לקחת ששה אלפים שקל, אולם אח"כ חזר מדבריו ויקח עוד שלשה אלפים כסף; גם את כל הסוסים שנמצאו ברחוב היהודים עשק מהם בחזקה ולא השאיר מהם פרסה; מלבד שאר נתינות והוצאות יוצאות מן הכלל, — עד כי נותרו כמעט בעירום ובחסר כל.

אך הדבר אשר עשו היהודים האמללים באונס חשבו להם האוסטריים לעֲבֵרה ברצון, ויתנו את היהודים למרגלים ולמבקשי רעתם, באמרם כי בנפש חפצה נתנו להפרוסים את ממונם, וכי מלך פרוסיה היה ליהודים לאב ולפטרון; ובכן נשמע מכל אפסים: „מלחמה ביהודים עד כלותם!" — ואת אמרתם בצעו באכזריות חמה.

וע"כ הוכרחו היהודים בניקלסבורג להיות עצורים בבתיהם ולא יכלו להמציא מזון וטרף לביתם, כי סכנו את נפשם בצאתם מקיר רבע־היהודים וחוצה.

אך לא על היהודים בניקלסבורג לבד יצא הקצף, כי אם

א) לשון ר' אברהם טריביטש בספרו „קורות העתים" קאפוסט תקפ"ח.

בכל עיר ועיר הבערה ללהב יצאה לעשות נקמות ביהודים ולרדף אותם באף.

ולא לבד האספסוף התאוה תאוה לקצות ביהודים, כי אם גם יד השרים והסגנים היתה במעל הזה.

ומשנה שברון השברו היהודים יושבי ברין (בירת מאהרן) וגלילותיה, בקום עליהם נציב המחוז, אשר חרץ את דינו שלא ינתן שמה ליהודי מקום לינה, „ומפקידה לפקידה ממעט והוליך כנוס כל היהודים, מי אשר סמוך לברין סחורות מוליך, וכן נעשה וכנסו כל היהודים הנמצאים, ונמצא שלש עשר קהלה וכו׳ והגנו צריכין לעשות מלאכה, ולגרוף רחובות ושוקים, עד שנשבר מפרקתם ולא יכלו להקים, וגם בשבת ביום מנוחה עבדו בקושי וגנח נגוחא, וקול ההמון הולך וחזק, באיזה מיתה לדון אותנו. השר הנ״ל גזר גזרה שוה בכל ופתח במענות דמים תרתי משמע, משמעות פקידתו לתן חמשים אלף זהובים במעט ימים, ובאם לאו יכתב לאבדם ביד קמים, ובאשר שעם זכבן ופריישין סביב לברין כרע רבץ לא היה להשר הנ״ל דרך לשלוח הפאטענטין (הפקודות) לכ״ן ניקלסבורג, כ״א לבאסקאוויטץ, ולשם שלח אותן המגלות, והם שלחום לכל הקהלות״ א).

וזה הוא פתשגן כתב הדת:

„הנני מודיע בזה לכל היהודים הגרים בארץ מאהרן כי נטל עליהם לשלם בכף־ענושים סך חמשים אלף שקל־מדינה במזומנים עד יום העשרים לחדש דנא, ולהביא את הסכום הזה הנה לא יאוחר מהיום המוגבל לזמן הפרעון, ואם לא — השמד ישמידו את כל היהודים הנמצאים במדינה זו והונם יהיה לבז ולמשסה.

ברין 14 מארץ 1742״.

והנה מאליו הדבר מובן, כי אי אפשר היה למלאות אחרי הפקודה הזאת, מפני כי בימים ההם, אשר חזון הכסף היה עוד יקר ובלתי נפרץ כבימינו אלה, — היה מן הנמנע לאסוף סכום עצום כזה במשך ששה ימים, ולו גם המטיר להם אלהים אוצרות

א) ר׳ אברהם בר׳ ראובן חיים טריביטש בספרו „קורות העתים״, (קאפוסט תקס״ח דף ד׳ ע״ב).

כסף מן השמים, לא היו יכולים להביאם למקום הנועד, יען הפרוּ־סים והזכסים נדרו דרכם מעבור לעיר ברין הבירה. ובכן אפוא היתה מחשבת הצורר אך ורק לבוא על היהודים בעקיפין למען הצר והצק להם.

אולם כבוא הפקודה הזאת לעיר נ"ש מהרו ראשי הקהל משם לשלוח רצים דחופים ומבהלים לעיר וינה הבירה להגאון ר' בערש עשקעלים א), והוא העיר את לב השר הברון משה דע אגולאר לבוא אל המלכה מריה טרזיה ולחלות את פניה להשיב את הגזרה אשר נגזרה בשמה. והקיסרית הטתה אזן לתחנוני השר היהודי, ותתן חיש צו גלוי לכל העמים, כדברים האלה (פתשגן כתב הקיסרית):

„היהודים הגרים בארצות אונגרן ובנפות מעהרן התנפלו לפני הדום רגלי המלכה הרוממה, ונפשם בשאלתם להיות להם למגן ומחסה מפני שרי־צבאות שונים, אשר בלי חק ומשפט גזרו עליהם גזרות שאינם יכולים לעמוד בהן. במדינת מעהרן העלילו על היהודים כי בגדו בממשלתם למרות שבועת אלהים אשר נשבעו להיות עבדים נאמנים להקיסרית, ועל כן הענישו אותם לשלוח כסף ענושים סך חמשים אלף שקל במשך ששה ימים. ובארץ אונגרן גזרו: כי כל יהודי או יהודיה אשר יצאו מפתח ביתם החוצה מבלי כתב תעודה מיוחדת לזה אחת דתם למות והונם יחרם, ועוד גזרות אכזריות כאלו מבלי פקודת המלכה גם מבלי שאל את פיה. וע"כ מודיעה הוד מלכותה גלוי לכל העמים: כי כל הפקודות האלה הנן בטלין ומבוטלין, לא שרירין ולא קיימין.

א) הרב הגאון ר"ב עשקעלים הרב דק"ק נ"ש ומדינת מעהרן, אשר מושבו היה עפ"י רוב בעיר וין, נפטר שמה בשנת תקי"ג; בו היו תורה וגדולה במקום אחד. הוא הניח אחריו ביד שרי המדינה לקרן קימת סך חמשים אלף שקל, ומהרווחים צוה לחלק פעמים בשנה מחצה לקרובים ומחצה ללומדי תורה בכל מדינת מעהרן. ואחריו נתחלקה בהונתו ונתקבל הגאון רבי משה לבוב לרב המדינה והגאון מו"ה גרשון פוליץ לאב"ד דק"ק נ"ש. — ועו"ד השר ר' משה דע אגולאר מתהלכות בתוכנו הגדות שונות ועכ"פ הגיע הזמן, כי גם תולדותיו, כמו תולדות הגאון ר"ב עשקעלים, תכתבנה בספר.

[illegible]

כמו כן מודיעה בזה המלכה קבל־עם, כי לבה הטהור ונפשה העדינה יקוצו בעלילות נתעבות כאלה, ותעב תתעבן בלי־חשך.

ובכן תצוה הוד מלכותה לכל יזידו השרים הסוררים לפגע ביהודים ולענותם, והעוברים ע"ז יענשו כחק וכדת.

ווין 21 מערץ 1742.

ועל החתום:

בפקודת הוד מלכותה, איינמיום פאָן קאָך".

כה הושיע הברון משה את אחיו מצרתם, ויהי ע"ז לשם ולתהלה ולתפארת א).

אבל לא ארכו ימי השמחה! כי צוררי ישראל דברו על לב המלכה השכם ודבר, להמלאות מחודבנה של כנסת ישראל. ובכן פקדה הקיסרית „לעשות ערך כסף בינינו, ומדינת מעהרן תתן חמשים אלף זהובים (כסף הנזכר למעלה, מבלי אשר והרה אף על פרוטה אחת), אך הצווי לא היה בכעס ודרך גזרה כ"א כאהובים (?), וכן מיד עשינו, ולסרב לא הרכינו, ונתן סך הכל מאחינו בני המדינה, לפיים המלכות ועל נפשנו להגינה" ב).

אמנם חבה יתרה נודעה להם מאת המטל"ה!

* *

*

בקשו היהודים לישב בשלוה, והנה קפץ עליהם עוד הפעם רגזה של המלכה. אמנם, הימים הראשונים לא היו טובים מאלה, וכעשר גליות הגלו אחב"י היושבים בעיר פראג (בביהם) ג); אבל הפעם כשוד משדי בא פתאם הקרי, וביום 2 יאנואר 1744 (תק"ד)

א) עיין נספח א'.
ב) לשון רא"ה בספרו קה"ע דף מ' ע"א.
ג) עיין נספח ב'.

יצא דבר מלכות „כי כל היהודים הנרים בארצות ביהם ומעהרן כלה ינרשו במשך ששה ירחים. ואם אחרי עבור הזמן הזה יראה או ימצא עברי או עבריה בתחום המדינות האלה, הנה על כל שר ושופט מוטלת החובה לשלח אותם הלאה מחוץ לגבול בלי שום עכוב" (שם). ותרב עוד הפעם בבתי יהודה תאניה ואניה! א)

והנה אם גם רבים חללים הפילה הגזרה הזאת, איננה חדשה תחת השמש, כי כזה וכזה אכלה חרב נוקמת נקם קנאה בזרע אברהם העברי. אולם למען נוכל להכיר ולהוקיר את „הנפש העדינה" של הקיסרית מריה טרזיה (אשר בכל לבה היתה נאמנה להיעזואיטים מנהליה ומדריכיה), עלינו להוסיף עוד, כי הממשלה נתנה צו לכל יזידו מנהלי בתי החולים ורופאיהם לקבל, בצאת ישראל מארץ מכורתם, חולים יהודים בבתי־החפשית; ובכן „נשארו שמה (ובפרט בעיר פראג) החולים ומשמשיהם ברעה, כשה בין הזאבים" ב).

ועוד הפעם נחזה את ה„שתדלנים" אשר לא נחו ולא שקטו בעבודתם הקדושה. ועוד הפעם נראה את הגאון ר' דוב עשקעלעס משמיע הבשורה הטובה שהיהודים במעהרן ישארו בארצם. אך איה שוקל, איה סופר את ההרפתקאות דעדו על השתדלנים האלה? איה מונה את מספר ה„זהובים שעפו כזבובים" ושנתנו כופר נפשם? מי ישים בנאר את הדמעות אשר שפכו כמים, בטרם עלתה בידם להסב בדבר, כי שרי המדינה וראשי הערים ישתדלו בעדם? ג) מי יתאר את העמל והתלאה אשר מצאו את הפרנסים ביתר הארצות, אשר נכנסו בעובי הקורה ועזרו בצום ובתפלה, ובכל מקום אשר ידם הקיפה, השתדלו בהיכלי מלך ושרים, עד כי לאחרונה עלתה בידם, כי גם ממשלות ארצות הולאנד, אנגליה, רומא, ישמעאל ופולאניה דברו טובות על היהודים, עד כי לאחרונה נאותה המלכה להשיב מעליהם

א) עיין נספח ג'.
ב) לשון רא"ם בספרו קוה"ע דף ט' ע"א ודף י' ע'. ר
ג) עיין נספח ג'.

חרון אפה, ותנחם על הרעה הגדולה אשר עשתה, ואז שבו גם היהודים מביהם ומפראג (אחרי עבור שלש שנים) למעונתם [א].

במשך הימים האלה לא טמנו גם יהודי הגר את ידם בצלחתם, יען כי הרגישו א"ע חברים עם כל ישראל, ויען כי פחדו ודהו כי עוד מעט ויהיו גם המה נתונים בצרה ובמצוקה

ואמנם פחד פחדו — ויאתם.

הגזרות אשר נגזרו בימים ההם, פי ההמון יקבן בשם „גזרות ברזיל" והראשונה מהן הנה גזרת „גרוש־אובן", כי בזמן ההוא גרשו על פי צו המלכה היהודים מעיר „אובן־חדש" אשר במדינת הגר, „ונתישבו חוצה לה בעיר אובן ישן, אשר מקדם היה שם רק איזה בתים, ואחרי הגרוש נהיתה לקהל גדול מלאה חכמים קצינים ונדיבים [ב]).

בתת המלכה מריה טרזיה ליהודי בידם ומעהרן הזכות לשוב לארצם, לא עשתה זאת בחנם אף לא לצמיתות. ע"פ החק מיום 15 מאי 1745 הרשה להם לגור שמה אך במשך עשר שנים, ובעד הרשיון הזה עליהם לשלם במשך חמש השנים הראשונות סך 204 000 שקל, ובמשך חמש השנים האחרונות סך 205,000 שקל כסף, וכ"ז אך בתור מס מיוחד!

בראות המלכה כי כסף היהודים יביא לה תועלת, אמרה לנפשה: במה אפוא נבדלו יהודי הגר מיהודי בידם? וע"כ צותה ביום 26 נאוומבר 1847 (הק"ח) כי גם יהודי אונגארן ישלמו מכס הסבלנות (Toleranztaxe), וההמון מב"י אשר ע"ז נקלו לעיני אחיהם הנוצרים קראו את המס הלז בשם „כסף מלקות!" [ג]). ואחרי אשר רק „כל ההתחלות קשות", הגדילה המלכה מדי שנה בשנה את ערך הסך הזה, עד כי לפי החק משנת 1878 היה על

א) עיין נספח ג׳.

ב) רא"ם שם.

ג) בל"ס כותם כסף תשלומים בעד המכות אשר הכו. כי כן היה אז המנהג: אם איזה „פריץ" ענש את העברי או את העבריה במכות מרדות, היה מוטל על המוכים לשלם להאיש המכה במיטב כספם בעד טרחתו. אלה החושבים כי פתרון השם הזה הוא „כסף־מלאכה" שגו, לפי דעתי,

היהודים לשלם בשנה ההיא סך שמונים אלף שקל!

אם יהודי ביהם ומעהרן ראו עני בשבט עברתו, הנה אמרו בלבם: „הטובים אנחנו מאבותינו, אשר גם המה היו פה" גאולים מאוסים ובזויים, דחופים וסחופים", — ועל כן השליכו על ה' יהבם ובדומיה סבלו את אשר נטל עלימו. אבל יהודי הגר, אשר אבותיהם היו שמה אנשים חפשים וראו טובה הרבה, אף כשנה כבוד נחלו, המה — ר"ל יהודי אונגארן — בראותם כי מאוסטריה נפתחה עליהם הרעה, כי משנאים אתיו מחוץ לארץ, וזרעו שמה שרשים פורים ראש ולענה — המה לא נחו ולא שקטו, המה נלחמו בעד זכיותיהם בכל אשר היה לאל ידם, המה אמנם הרבו תפלה ותחנונים, אך לפעמים דברו גם רתת. ו„שהדלניהם" לא ידעו מנוח, עד אשר הפיקו את זממם!

כה היה מצב מדינות אוסטריה ומעמד היהודים בפרט, כעת אשר הפרנס ר' יעקב קאפל מהעבן עלה על בכת השהדלנים א). ורק אחרי אשר ראינו את כל אלה נבין לדעת פשר הליכות האיש המורם מעם הלזה, דרכו בקדש ופעולותיו.

ב.

ר' קאפל בתור „פו"מ דק"ק פרעסבורג".

איש יהודי היה בפרסבורג אשר באונגריה, ושמו ר' אברהם מנדל. ויהי האיש הזה תם וישר, ירא אלהים וסר מרע. וכמרבית אחינו בזמן ההוא עסק במסחר, ויהי סוחר נכבד במקהלות אחיו, וה' שלח את הברכה בכל מעשי ידיו, וילך הלך וגדל, עד כי נמנה בין העשירים היותר מפורסמים. ובעת אשר בידו האת

א) הארכנו מעט בפרק הזה, מפני כי ידיעות המאורעות נחוצות הנן בתור פתיחה גם לתולדות יתר ה„פרנסים" בני דורו של ר' קאפל, אשר גם אותן נערוך בספר בקרוב,

עסק בסחורה, תפש בידו השניה בתורה, כחק לישראל בימים ההם.

בשנת הצ"ב (1732) ילדה לו אשתו את בנו הבכור, ויקרא שמו בישראל „יעקב קאפל". ויגדל הנער, ויהי בעל כשרונות נפלאים בשכלו החד והחריף, בהשגתו המהירה ובזכרונו הכביד.

אמנם אביו שלחו ה ח ד ר ה, ואח"כ לקח בעדו מורים מובהקים להורותו תלמוד ופוסקים. אמנם קוה קוו הוריו כי עולמם יראו בחייהם, עת תחזינה עיניהם את בנם, בן־פרת אשר אמצו להם, יושב על כסא הרבנות באחת הערים הגדולות; אבל התמימים האלה לא ראו נכוחה. המה נבאו ולא ידעו מה נבאו. כי באמת היה בנם ג ד ו ל ב י ש ר א ל, א ך ל א ב ת ו ר „ר ב" כ י א ם ב ת ו ר „פ ר נ ס ו מ נ ה י ג", ובזה עשה טוב לעמו במדה כפולה ומכופלת. הן לא אלמן היה ישראל בימים ההם — בימי מוהר"ם ברבי וחבריו — ולא מעטים היו אז בישרון גאונים, אשר בכבודם התימר. אבל מעט מאד היה מספר מאשרים ומנהיגים, כמו ר' קאפל מהעבן.

בעוד „קאפל" נער את אחיו בבית אביו הראה לדעת כי כשרונותיו עלולים להתפתח ולהתגלות לא בעולם העיון והאצילות, כי אם בעולם המפעל והמעשה. וע"כ חנך ר' אברהם את הנער על פי ד ר כ ו. אמנם קבע לו עתים להורה, אך כמו כן הורהו לשאת ולתן באמונה; ויספחהו אל אחת הכהונות בבית מסחרו. ר' אברהם דמה בנפשו: ישב הנער בבית מסחרי זמן מה, ואראה מה לעשות בו; אך מה השתומם לראות, כי הנער הראה במשך זמן קצר נפלאות במסחרו ובמערבו. בשכלו החד והחריף קלע פעם בפעם אל המטרה ויעש חיל. וכה הלך קאפל הלוך וגדול, עד כי לקחו אביו לו לשותף במסחרו הנפרץ, מוסב שם „בית מסחר אברהם וקאפל מגרל". והוא עודנו אז עול ימים.

בימים ההם החזיקה הממשלה על חשבונה בעיר לינץ „בית־חרושה למעשה אורג", ואם כי שרי המלוכה לא אהבו את היהודים בלבם, ועברתם היתה שמורה להם כל הימים, בכ"ז, בראות הממשלה את אמון היהודי אברהם ואת חריצות בנו קאפל,

נהגה להם בתור מונופולין את הזכות לקנות ולמכור את אדרות־השער (טוך וואארען) מעשי בית־החרושת הנזכר. ובמשך ארבעים שנה עסקו בלי־חשך במסחר הזה, ויביאו תועלה להממשלה ורוב ברכה לעצמם.

לרגלי המסחר הזה נטל על ר' קאפל לדפוק מעת לעת על דלתות שרי הממשלה, ובהיות לו אתם שיח ושיג הרגיל את לשונו לדבר צחות בלשון המדינה, אף למד מהם הרבה בהלכות דרך ארץ ונמוסיות, וע"כ בכל הליכותיו ונאומיו, בכל תנועותיו ומעשיו דמה לאחד האצילים.

אחרי מות אביו נשאר קאפל המנהל היחידי של בית המסחר, אשר נקרא מעתה בשם „קאפל מהעבן". ויגדל האיש הזה, וילך עוד הלך וגדל, עד כי היה לברכה בקרב עדתו ולתהלה בפיות בני־ברית ושאינם בני־בריה מקרוב ומרחוק. ויהי אהוב בתור יהודי, רצוי בתור סוחר, ונכבד בתור אדם באשר הוא אדם.

„יגעת — מצאת, וסוף הכבוד לבא", הפתגמים האלה נתקימו ב„גבורנו" באופן מאד נעלה. כי בהגיעו לשנות בינה נבחר (בשנת תקל"ג 1773) להיות „פרנס ומנהיג דק"ק פרעס־בורג ושתדלן ליהודים דמדינות הגר וגלילותיה" — והיא המנוי היותר נעלה במדינה, מנוי אשר אליו זכו אך הגדולים אנשי השם, באים בימים זקנים ורגילים, וקאפל נתמנה לנשיאותו הרמה בהיותו אך בן ארבעים שנה — וישא את המשרה הזאת על שכמו עד יומו האחרון, ויראה נפלאות באהבתו לאומתו ולדתו!

כאמור למעלה, נולד ר' קאפל בימי ממלכת הקיסר קארל הששי. עוד בהיותו תינוק מוטל בעריסתו צללה באזניו יללת מרודים נדודים, וזעקת ישים מגרשים, מסלוניה, קראטיה ודלמ־ציה. בבאו מחדרו הביתה או בלכתו את אביו לשפך שיח לפני אלהים, הקשיב רב קשב לספורי אחיו, אשר מפני עקת אויב ומתנקם ברחו לנפשם פרסבורגה, ויעזבו בוינה לאחרים חילם. בהיותו נער חזו עיניו את האובדים מפראג ואת הנדחים מביהם אשר השתחוו במקום: גורו לאגורת כסף להשיב את נפשם הנהלאה מרעב ומצמא. וכל ה„שברים והתרועות" האלו נתרקמו על

ירִיעת לבו הנדיב , ובעת אשר רוחו חֻבלה נשא אל השמים ידו ויאמר : „אם יחיני ׳ ואהיה איש בין אנשים אצא לעזרת עמי בגלות החל, וכל לבי, נפשי ומאדי אקדיש קודש לה׳ ולאחי בני עמי הנתונים בצרה, במצור ובמצוק". ואת אמרתו בצע באופן מאד נעלה, כאשר נחזה במרוצת דברינו .

ובכן יתגלה ויתראה עתה -- בימי ממשלת מריה טרזיה — לנגד עינינו הפרנס ר׳ קאפל משכמו ומעלה גבה מכל העם, וזקנו היפה יורד על פי מדותיו, גוו מוצק ואיתן, ועיניו חודרות תוך לב וקרב, אך רוח נדיבה שפוך על פניו ורוח אצילות — על תנועותיו. ומראהו היה — כאחד משרי־הארמון אשר התיצבו לפני המלך בכל עת ובכל שעה, ברוח שוקטת, ובחפץ אדיר, בקצרה: חזות פני קאפל והמונתו העירה רגשי כבוד ויקר וכל רואהו ענה ואמר : „אך זה הוא נשיא בעמו !"

ואם נהדר „הפרנס" בצאתו ובבאו, בשבתו ובקומו, במראהו החיצוני, הנה יתר שאת לו במעלות נפשו העדינה. קאפל לא היה גדול בתורה, נעלה במדע, משכיל בכל דבר חכמת בינה ; אך לעמת זאת היה אדוק באמונתו, שלם בדעות, תמים במדות וישר במעשים . אם לפעמים קצר שכלו, איך לשית בפעם ההוא עצות בנפשו, השליך על ה׳ יהבו, כי הוא יעמוד על יד ימינו . ובבא המועד הנכון — קלע באמת הפרנס העברי אל המטרה ולא החטיא . הוא היה איש אמת, ומעולם לא כחד את האמת תחת לשונו ; גם בעת אשר לפני מלכים התיצב א) היתה לו האמונה לקו והצדק למשקלת. בראותו צרות אחרים המו מעיו למו, רחם רחמם, ויהי בכל עת עומד הכן להושיע למרי נפש ככל אשר היה לאל ידו . אולם עת נגעה הצרה אל עצמו ואל בשרו, אז לא עזבתהו מנוחת נפשו אף רגע, וישא ויסבול בדומיה את אשר נטל עליו מיד ה׳, באמרו : „אין אדם נוקף אצבעו למטה אלא אם

א) הוא נתמנה לפרנס בימי הקיסרית מרית טרזיה, ואת משמרתו זו נצר באמונה כל ימי ממשלות הקיסרים הבאים אחריה : יוסף II, ליאופולד השני וגם בראשית ימי ממלכת הקיסר פראנץ הראשון .

כן מכריזין עליו למעלה", ויקבל את היסורים והפורעניות הבאות עליו באהבה.

ואחרי אשר הראנו את כל אלה לא יפלא אפוא בעינינו, אם הפרנס ר' קאפל היה אהוב וחביב, נכבד ונעלה בעיני כל אחיו היושבים בארץ הגר, ובמדינות אוסטריה, אף נבין פשר הדבר, כי גם העשירים והשועים ההגרים פזרו לו מלא חפנים כבוד, וימלא פיהם תהלת ה„שתדלן" היהודי!

אך נחדל נא מן התהלות, ונראה מה היו מעשיו ועלילותיו א).

אין בחפצנו לספר פה כל מעשי צדקתו בעדתו, כי אז ירבו הדברים ויהיו על הקורא למעמסה, ועל כן נסתפק אך בשתי דוגמאות.

דרכו בקדש היה לחלק בכל ערב שבת ויו"ט אכל נפש לכל העניים הדופקים על דלתות ביתו, ויתן להם ביד רחבה די והותר ולא השיב אף פני אחד מהם ריקם. ואם גם לא חסה עינו על כספו ויכין הרבה לצרכי הדלים, בכל זאת קרה פעמים רבות כי הדשים הציגו את בית הפרנס בכלי ריק, ולא היה לבני בית קאפל אוכל להשיב נפשם בלילי שבתות ובלילי התקדש חג ומועד. ובכן היה נאלץ „המנהיג" לשלוח לבית־האכל להביא לו טרף בעדו ובעד ביתו ובעד אורחיו הרבים, ולפעמים הוכרחו להסתפק במאכלים פשוטים, אשר בכל אופן עלו ל„הפרנס" ברמים מרובים!

וזאת שנית: בימי מלחמת אוסטריה עם תורגמה ברחו לנפשם איזה מאות יהודים איש וביתו, מן הנפות־הדרומיות אשר בארץ הגר, ויבואו, בעירום ובחסר כל, לעיר פרסבורג, ויתקבצו כלם, רעבים וצמאים, לפני בית הכנסת, ורחמים שאלו בעדם ובעד נשיהם וטפם. אמנם, נכמרו רחמי היהודים, שבאו לביהכנ"ס להתפלל, על אחיהם ואחיותיהם האמללים, אבל לא היה איש אשר מהר להושיט להם עזר בצר. ואך פתע הופיע „ראש

א) כאמור למעלה, היה קאפל „פרנס דק"ק פרעסבורג ושתדלן ליהודים במדינת הגר וגלילותיה". אנחנו נפריד פה בין הדבקים ונתאר אותו ראשונה בתור פרנס עדתו, ואח"כ בתור שתדלן לאומתו.

הקהל" בהדר גאונו, וחיש מצאו הנרדפים על צואריהם פדות ורוחה. ר' קאפל לא התמהמה אף רגע ויוביל את האמללים האלה בעצמו ובכבודו מבית לבית ומחצר לחצר, וימציא להם מעון וארוחה בבתי מוקיריו ומכבדיו. והנשארים -- והם היו רובא דרובא — הניח למשמרת בעדו ובעד ביתו וינהלם בלחם ומזון וכל מחסוריהם היו עליו, עד אשר הביאם אל המנוחה ואל הנחלה. — כה היה ר' קאפל נאה דורש ונאה מקיים.

ר' קאפל היה, כמו אהרן הכהן הגדול כאחיו. אהב שלום ורודף שלום, ויעמול בכל עז לעשות שלום בין איש לאשתו. וע"כ היה בעיר פרסבורג לחק ולא יעבור, כי לא סדרו הבי"ד גם פטורין ולא כתבו ספר כריתות, בטרם שלחו את הבעל ואת האשה לבית „ראש־הקהל" מהעבן, בצפיתם כי העלה בידו לקרב את המרוחקים ולפשר בין המדינים זה בזו. ובאמת על פי רוב לא נכזבה תוחלת הבית־דין, וכמעט מדי פעם ופעם עזבו הנשואים את בית הפרנס אהובים וחביבים, שמחים ועליזים, ויתלכדו מחדש ולא התפרדו עוד כל ימי חייהם.

בכלל עלינו להשתומם מה רבה היתה עבודת ה„תקיף" הזה, ובעת אשר עסקיו הגדולים עשקו ממנו מבחר זמנו, נשאר ר' קאפל בכ"ז נאמן למשמרתו משמרת הקודש, וכל צרכי העדה וכל משאלותיה היו נחתכים על פיו. ובכן הננו רואים אותו עובד עבודתו בחול ובקודש בלי הרף. ביתו היה פתוח לרוחה כל הימים, ויום בלי הפוגות אזן לשמוע זעקות דל ותחנוני עשוק ורצוץ. גם בלילה לא נח ולא שקט כיתר בני האדם. מנורה היתה דולקת בחדרו כל הלילות עד אור הבקר, והיה כל איש אשר יהיה לו דבר נחוץ לראש הקהל ובא אליו בלי מפריע גם באישון לילה לשפך לפניו שיחו ור' קאפל יקשיב וישמע ויעזור ויושיע לכל הפונים אליו. ויש אשר יעור ר' קאפל פתאם משנתו, ויקם מעל משכבו, וירחץ את ידיו וישב אל השלחן ויכתב לפניו בספר את הדברים ואת הרעיונות אשר סליקו לו על משכבו בלילות.

בשעה הרביעית אחרי חצות לילה קם מדי יום ביומו מעל מטתו, בשעה הששית הלך להתפלל בבית־הכנסת. בשובו מבית התפלה כבר חכו לבואו שני סופריו (זעקרע־

מאָרע), כי אז ערך את מכתביו הרבים, או ספרי בקשה או העודות שונות. ויען כי חונן מאת הטבע בזכרון נפלא ובשכל חד וחריף, עצר כח לעשות שתי מלאכות כאחת: בפיו דבר, והסופרים כתבו על הגליון שני כתבים שונים בבת אחת. וכה היתה מלאכתו: בתחלה הביע מאמר שלם בעד הסופר הראשון, ובעת אשר הוא כותב אותו בספר, דובבו שפתיו מאמר אחר בעד הסופר השני, ויחזור כה חלילה עד תם שני הכתבים כאחד. וכ"ז עשה למען יכלה מלאכתו, מלאכת הקודש, בלי אחור. ואך ככלותו עבודתו זו הלך לתֵּרד האוכל לסעוד את לבו בפת שחרית. כה היה מעשהו כל הימים, ולא ייעף ולא ייגע עת עסק בצרכי עמו המרובים. לא נפל דבר בעדתו, אשר היה נעלם מעיניו.

מלבד אשר נשאו היהודים משא „גזרות" כלליות במדינה, סבלו לא מעט גם מעֹול „רשעות" (Rischah's) פרטיות בעיר ועיר לבדנה, אשר עקבותיהן נראו גם בפרסבורג.

הדַיגים הגוצרים שהיו שם, בדעתם כי היהודים יקראו לשבת עונג-משנה באכילת דגים, ויחשבו זאת למצוה גדולה — התנפלו על המציאה הזאת, וישימו טעַם להתאחד כאיש אחד חברים ולהעלות את השער כאות נפשם. „נחרצה — נעשתה", והיהודים הנענים הוכרחו לשלם בעד הדגים סכום אחד אפים. אך אוהב כסף לא ישבע כסף, וע"כ הוסיפו הדיגים להעלות את המחיר, עד כי לבסוף נלאו היהודים שאת את ה„רשעות" הזאת.

ומה עשה ר' קאפל טהעבן? הוא נתן צו לבל יזיד איש עברי לאכול דגים בשבתות וימים טובים, ופקודתו שמרה רוחם. אז בושו הרשעים משברם, ואָנו ואָבלו הדיגים, עד אשר עלתה בידם לשכך חמת „ראש-הקהל", והכל על מקומו בא בשלום.

עוד מעשה שהיה:

פעם אחת עלה במוסכם ראשי עיר פרסבורג להשכיר את הגשר שעל נהר דנוי, בתנאי כי היהודים ישלמו מס כפול בעד מעברם, ומגמתם היתה בזה אחת שהיא

שתים: ראשונה להרבות הכנסת העיר, וזאת שנית: לחלל כבוד היהודים ועומי נפשם. ומה עשה ר׳ קאפל? הפרנס הלך ביום הבסא לבית מועצות העיר וירבה במדה מרובה במחיר המכם יתר מכל המוכסים, בני ברית ושאינם בני ברית, ועל"כ נשאר הוא המוכסן. ואחרי כן צוה לפקידיו, משרתיו עושי רצונו לקחת מהיהודים מס במדה שוה, כמו מהנוצרים, ועי"ז הציל את כבוד היהודים לבלתי יהיה מחולל. אבל, כמובן, עלה לו התענג הזה ברמים מרובים, אשר אבד מכיסו, ויהי למופת בעדתו.

לא מליצה יפה, כי אם דברים כפשוטם וכמשמעם נשמיע, אם נגיד כי בכל יום ובכל עת ובכל שעה מוכן ומזומן היה רבי קאפל הפרנס להשתדל בעד אחיו, ולא ידע שלו בנפשו. בטרם עלתה בידו להמציא לנפש נאנחה מנוחה ורוחה.

ולמען לא נהיה למעמסה על הקוראים נסתפק גם בנדון זה אך בדוגמא אחת. וזו היא:

אור ליום ג׳ חמישי לחודש מנחם אב משנת התקמ"ד נפטר האב"ד דק"ק פרסבורג „הרב הגאון הגדול החריף והשנון מו"ה מאיר ברבי" (המכונה „מוהר"ם ברבי") ונשאר כסאו פנוי. אחרי משא ומתן ארוך נתקבל, בהסכמת ראש הקהל, „הגאון החריף מו"ה משולם טיסמניץ ממדינת פולין" לאב"ד דק"ק פרסבורג.

ובחורף ההוא „היו קרירות גדולות ושלגים מרובים כמה חדשים, אשר לא יזכרו ,זקני אנשים„ (רא"ם בספרו קוה"ע). ומיודענו ר׳ קאפל היה בימים ההם לרגלי עניניו בעיר פֶסט. והנה רץ בא להגיד לו כי בעוד שבוע ימים יבוא האב"ד החדש מארצו לעיר פרסבורג. כמובן, לא אבה ר׳ קאפל בשום אופן כי יפקד מקומו ביום השבת הבא בעירו, ואדיר חפצו היה לנהל, בתור ראש הקהל, את הרב החדש אל מקום כבודו בבית־הכנסת ולעמוד על ימינו כדרוש וכנהוג. וע"ב השליך חיש את כל עסקיו אחרי גוו, וישם (ביום הראשון לשבוע לפנות בקר) לדרך פעמיו, ויסע הלך ונסע (בעגלת־החורף) בלי הרף; לא עצרוהו קור ושלג, רוחות סועה וסער; וביום השלישי לפנות ערב שב לביתו עיף ויגע, כמעט בלי־כח.

אך בטרם עוד נח ממסעו הכבד היה ראשית דברו אל

[illegible]

מזכיר העדה, אשר חכה לבאו, לאמר:

— איזו חדשה ב„קהלה"?

— עוד הפעם „רשעות", — ענה מזכירו.

— בשם ה'! הגידה מה נהיתה?

— הלא מודעת זאת זה כמה, כי דין ודברים לבית מועצות הקריה בדבר החנויות אשר ברבע־היהודים, ועתה עלתה בידי שרי המועצה להשיג הרשיון ממקום גבה לסגור את החנויות האלו על מסגר, והחנונים נבוכים...

— ומה פעל ועשה „הקהל" עד כה?

— ה„פרנסים" לא עשו דבר.

— ומדוע?

— יען כי חכו ליום, אשר בו ישוב „ראש־הקהל" לביתו, למען יעוץ מה לעשות...

— נחדל מדבר עוד, — ענה ר' קאפל, — אך מהרו והביאו לי עגלה מרתמת לסוסים קלי־המרוץ, ואסע ואלכה לוינה להוציא — בישע ה' — כאור תמת אחינו החפופים והנרדפים.

כשמוע אשתו וצאצאיו את הדברים האלה, לא האמינו בראשונה למשמע אזנם. ואך בראותם כי ה„שתדלן" מתעתד לבצע חיש את אמרתו, נפעמה רוחם ויתעצבו. לשוא בכתה אשתו ותתחנן לו, שיחוס על עצמו, ולא ישליך את נפשו מנגד בנסיעה פתאמית כזו, בימים רעים כאלה, ובהיותו חסר־אונים, עיף ויגע ממסעו הראשון; לשוא התנפלו בניו לפני רגליו, ונפשם בשאלתם, כי אם לא למעננו יעש, יחוס וירחם על הורתם אהובתם, וישתקע פה למצער עוד יום אחד, למען ישאף מעט רוח, ורוח לו... לשוא, הוא באחד, כי עליו נטל לנסוע בלי אחור, ומי זה ישיבנו ממחשבתו... ובכן מבלי הנפש מעט, מבלי קחת אכל למו פיו, אצל עתרת נשיקות לרעיתו ולצאצאיו היקרים, וינתק מזרועות מחמדי נפשו, וישב על עגלת החורף, ויסע באישון לילה ואפלה בין ערמות שלג, וישליך על ה' יהבו, כי לא יתן למוט רגלו ויצליח את דרכו אשר הוא הולך

עליה, בתור „שלוחא דרחמנא" א)...

ואמנם תוחלתו לא נכזבה. בבאו לוינה נכנס לפני ולפנים, ויקח דברים עם מי שהענין תלוי בו, ויצא — ופקודה ממקום גבוה בידו לפתוח דלתות חנויות היהודים אשר בעיר פרסבורג, להניח להם מעשקם ולעמוד לימינם, לבל יפל משערות ראשם ארצה.

שמח וטוב לב, בהלל והודות לה׳, כעל תגמוליו אתו, ישב ר׳ קאפל, במשך השבוע ההוא, הפעם השלישית על עגלתו, עגלת־החורף, ויסע הלך ונסע בלי־הרף, למען יבא לביתו בעוד מועד, לחדות בשמחה את פני בני־ביתו ובני־עדתו ביום השבת הבא. ובכן לא נח ולא שקט עדי עלתה בידו לשוב פרס־בורגה אחרי הדלקת נרות השבת, ואחרי אשר כל בני העיר כבר נקבצו ובאו לבית הכנסת לקבלת שבת. נרות למאות הופיעו מבעד לחלונות אהלי יעקב, ובאורים רבים כבדו את ה׳ בבית הכנסת הנהדר בקודש לכבוד „שבת מלכתא" ולכבוד האורח הנעלה, הרב האב"ד החדש; ופתאם הופיע ר׳ קאפל — מבלי אשר סר מקודם אל ביתו — כמלאך הגואל, ויבוא אל בית־הכנסת מלובש בבגדי־מסעו, ויחדר בין ההמון הרב — אשר פנו לו דרך ביראת הכבוד — ויבוא עד מקום הרב, וידבר אל האב"ד החדש כדברים האלה:

„בואך לשלום, מורי ורבי! הן בלי תפונה לא נעלם ממך, אלופי ומיודעי, ה„רשעות" אשר יזמו עתה חברי בית־המועצות לעשות לנו, בסגרם את דלתות חנויות היהודים, ויכרתו אכל ממשפחות רבות בקרב עדתנו. והנה בישע ה׳ צלחה בידי להשיב את הגזרה אשר נגזרה, ולהביא ליהודים רשיון הרומסות לעשות מקנה וקנין בחנויות־הם באין מונע ומפריע. עתה. מורי! אם מצאתי חן בעיניך הואילה נא, משום עת לעשות לה׳,

---

א) פה יש להעיר, כי בלכת ר׳ קאפל בשליחות מצוה, או בעת נסעו בת״ר „שליח צבור", לקח אתו תמיד את ה„תכריכין" שלו, למען יהיה מוכן בכל עת לעמוד בדין לפני בית־דין של מעלה, כראוי לאיש ישראל. וגם בעמדו בחצר מלך לפני שרים עריצים נשא את „בגדי הלבן" תחת אדרות־הכבוד, למען יהיה מלובש — אם יספה בלא עת — כדת וכהלכה.

לאחר הפעם זמן קבלת שבת בכדי חצי שעה, והן נא הרשיון — על דעת המקום ועל דעת בית-דין — להחנונים ללכת לבתיהם ולקחת אתם את מפתחות חנויותיהם, ולבא אל כבר־השוק, ובין כה וכה אלך אני אל בית־המועצה, ואראה להשרים פתשגן כתב הדת שנתן לי בינה הבירה, ואקח אתי את השרים האלה, למען יסירו את החותמות אשר שמו על דלתות החנויות; ואחינו בני ישראל יפתחו את בתי מסחרם לעיני הגוים, למען ידאו כי אלהי ישראל יסך על עמו, ויכלמו מרשעתם, למען ישישו העשוקים בשובם אל אחוזתם ויקראו לשבת ענג משנה. אנא, רבי, חנני, ושמע הפעם לקולי!"...

בלב ונפש חפצה נתן הרב האב"ד הסכמתו לדבר הזה, וקאפל אשר היה עז כנמר, היה גם קל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים, וע"כ רץ מהר לבית המועצה, ויפרש לפני השרים את כתב הדת הנתנה לו, והמה (השרים) לא אחרו, כמצוה עלידם מגבוה, למלאות משאלה „ראש־הקהל". ועוד מעט הופיע „השתדלן" בלוית שרי המועצה, ברחוב העיר ששם נתקבצו באו כמעט כל קהל עדת ישראל, אנשים ונשים, זקנים ונערים, לראות ולהתענג במחזה העתיד לבא. ועוד מעט — נפתחו דלתות החנויות, וכל חנוני ישב על מעמדו כקדם, ועיני שונאי ישראל ומצדיו נמקו בחוריהן, בשעה שעיני העדה נהרו מרוב שמחה. אחרי עבור חצי השעה הנועדה הגיפו הדלתות, ונעלו המנעולים, וישאו את המפתחות לבתיהם, ועוד רגע כמעט חשו כלם, וקאפל בראשם, לביהכ"נ, ויזמרו ממקור לבב: „לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו" ושמחת עולם היתה על ראשם, ויודו לה' „כי טוב כי לעולם חסדו" ויברכו גם את ר' קאפל מיטיבם, המרומם מכל ברכה ותהלה. ורק אחרי כלות התפלה סר ר' קאפל אל ביתו.

* *

*

למרות ה„רשעות" וה„גזרות" אשר הסבו לו ולעמו נזק וצער, שבה ובושה, למרות התלאות הנוראות אשר מצאום מידי תושבי

הארץ א), לא מדד ר' קאפל לאלה כמדתם, ויקרב כמו נגיד גם עניים שאינם בני ברית, ויהי נכון בכל עת ובכל שעה להועיל ולהיטיב להם. וגם בנדון זה אביא פה אך דוגמא אחת מהרבה.

על יד ביתו עמד אהל דל או סכת-נכרים. ותבקש ממנו אשה נוצרית אחת, אשר לא חסתה בצל הכסף, לתת לה הרשיון למכור בדירת ארעי זו ענות וגם — יין שרף. ר' קאפל נאות לזה, והמובן, בלי מחיר. והאשה העניה הזאת הביאה עי"ז טרף לנפשה ולנפשות ביתה. וישמח „ראש-הקהל" לראות, כי על ידו היתה הרוחה למשפחה אמללה.

ובהיות ר' קאפל ענו מטבעו לא הביט מגבוה על האשה הדלה, ומדי לכתו לפני ביתו סר אליה—אם אך לא מהר לדרכו— וישאל לשלומה ולצאצאיה, וידבר אתה טובות ונחומים, עד כי ברבות הימים היתה שופכת לפניו שיחה בהתעטף עליה נפשה, והוא היה לה לעזר בצר לה, וימלא משאלותיה אם אך היה לאל ידו.

ויהי היום, בצאתו מביתו ויסר, כדרכו, לאהל הנוצרית העניה לשאל בשלומה ולדעת מה יעשה בה, ותגיע לה פתאם השמועה הלא-טובה מביתה, כי בנה חלה פתע, וכי תמהר ע"כ למעונה הצר, לדעת פשר דבר. כשמוע האם האמללה את הדברים המרים האלה, נשאה קולה ותבך. וינחם אותה ר' קאפל ויאמר: „מנעי קולך מבכי, קומי ולכי לביתך, וראי מה נהיתה שם, ואני אשב פה אל השלחן, שעליו מונחים ענותיך ובקבוקי יינך, ואמכרם כמוך לכל שואל ומבקש". האשה אמנם לא חפצה בראשונה לעשות כרצון ר' קאפל, כי חשבה זאת לחלול כבוד מטיבה איש חסדה. אולם הוא עמד על דעתו, כדרכו, ויפצר בה עד כי באחרונה נאותה להצעתו, ותמהר ותלך לדרכה, ור' קאפל נשאר בסכתה בתור מוזג...

בין כה ובה עבר פתע לפני האוהל — הקיסר יוסף

א) אם כי בימים מקדם התהלכו ההגרים — כאמור למעלה — כרע כאח את העברים, אך לרגלי הזמן עלתה בידי כריבי-כהן, ופקידים אשכנזים אכזרים, להפיל שנאה ושנאה בלב עמי הארץ, וידעו ליהודים ויענום בכל עת מצא...

השני, ומימינו ומשמאלו בני לויתו שרים וסגנים, אצילים וחשמנים, ובעינו החודרת הכיר כרגע את ר' קאפל ויקרא בקול: „מה זה עיני רואות? הגם ה„פרנס" בהעבן במוכרי יין שרף? — הבה! תן נא גם לי צנצנת אחת יין, ואתן לך את מחירה!"

ויספר „ראש הקהל" את אשר קרהו, ופרשת דבר האשה הצוצרית העניה, אשר מהמלתו עליה היה למלא מקומה. וימלא הקיסר פיו תהלה „ראש הקהל"; ואחרי שתותו את יין השרף הרשים להמוזג שקל זהב בשכרו. וכל השרים הנלוים להקיסר בקשו ממלכם הרשיון לעשות כמעשהו, ויתנו גם המה איש איש שקל זהב, עד כי ברגע קטן אסף אסף בעד העניה סכום הגון, אשר על ידו יכלה למצוא חית נפשה ברוח. עוד מעט והנה שבה האשה לסבתה ובנה הקטן על זרועותיה, ותמהר להודות לרבי קאפל על רב חסדו. אך מה נפעמה האמללה, בתת לה ר' קאפל את שקלי הזהב אשר אגר בעדה, ויפג לבה' למראה הסכום הגדול הזה אשר לא פללה מעודה לראות גם בעיניה, וימהר ר' קאפל ויתן לה גם הוא שקל זהב מכיסו, וחיש חמק עבר ויעלם מעיניה, מבלי אשר הספיקה לה העת להביע לו תודתה... ו„ראש הקהל" היה ביום ההוא נערץ ומהולל בפי כל, וישיחו בו בהיכלי שרים כמו באהלי דלים, ויקדש שם ישראל ברבים...

ג.

רבי קאפל בתור „שתדלן היהודים דמדינת הגר וגלילותיה".

עד כה דברנו אודות ר' קאפל הפרנס בעדתו. עתה נספר על דבר ר' קאפל „השתדלן הגדול דמדינת הגר וגלילותיה", כלומר מנהיג בני ישראל היושבים בארצות אוסטריה.

אבן בראשונה עלי לשנות עוד הפעם, כי מן הנמנע הוא להת פה תמונה פסיכולוגית, הנוסדה על השתלשלות המעשים

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

שנקרו ויאתיו תמידים כסדרם. די לנו אך להראות, כי על ידי כח טמיר ונעלם שמע ר׳ קאפל קול־אלהים פנימי הקורא אליו מקרב לבו: „עורה, אל תנום ואל תישן, והיה עזר בצר לעמך, אשר אהבת בכל לבבך ובכל נפשך, ואנכי אהיה לך לפה למען תצליח במלאכותך". וכעברי ירא־אלהים ובן נאמן לעמו, ענה ר׳ קאפל: „הנני כי קראת לי, ולכל אשר תצוני אלך!..." ובכה השליך את אשרו ועשרו אחרי גוו, ויהי „שלוחא דרחמנא" וימלא, עד יומו האחרון, את משלחתו באמונה ובמסירות נפש ממש, במלא מובן המלה הזאת, עד אשר כרע רבץ תחת סבל נשיאותו ויגוע בלא עת...

והנה פעולת ר׳ קאפל בתור „שתדלן גדול דמדינת הגר וגלילותיה" הנה אחת שהיא שתים: א) שתדלנותו הרבה נגד החקים המעיקים והגזרות האכזריות שהתרגשו מעת לעת ומפקידה לפקידה על ראשי בית יעקב; ב) נפתולי אלהים שנפתל בדברי עבודת הצבא, אשר על אדעתם מסר את נפשו, באותו להשות את היהודי להנוצרי אחיהו כן בנוגע ל„חובותיו" וכן ב„זכיותיו", — היא המלחמה אשר נתקה את פתיל חייו בלא עת...

ובחפצי לתת תמונה בהירה מכל אחת הפעולות האל כשהן לעצמן, לכן הנני נאלץ להפריד בין הדבקים, ולא לכתוב את המאורעות כפי שנקרו ויאתיו לרגל הזמן, עד אותו היום הגדול והנורא, שבו הקריב את נפשו לקרבן כליל בעד אומתו, וימת מעצר רעה ויגון, על קדושת השם...

* *

*

בעת אשר ר׳ קאפל הורם על להיות „פרנס־הצבור" עוד ישבה הקיסרית מריה טרזיה על כסא מלכותה. כבר ספרנו, איך התהלכה המלכה הזאת — אשר היתה כחמר ביד יוצרי און — את נתיניה העברים; ועל כן דעה לנבון נקל, מה קשה היה אז להיות „מנהיג" קהל גדול מישראל, לשאת טרחם ומשאם, ולהעביר

מדי פעם בפעם את ה„רשעות" מן הארץ. „פריצים" עריצים, ישועים (יעזואיטען) ידועים ושרים סוררים אכלו את ישראל בכל פה, ואין פוצה פה ומתנגד, ואין יום שאין קלקלתו מרובה מחברו. לא נשאר אפוא לישראל דרך אחרת, בלתי אם לבחר באמצעיו העתיקים, הבדוקים והמנוסים, לאמר: „ותשובה ותפלה וצדקה (צום, קול־חנינה וממון) מעבירים את רע הגזרה".

וכה חלפו לר' קאפל שבע שנות „שתדלנותו" הראשונות, משנת תקל"נ עד שנת תק"ם; אבל הזמנים נשתנו — „ויקם מלך חדש"...

בשנת תקמ"א שכבה המלכה מריה טרזיה עם אבותיה, אחרי מלכה כארבעים שנה, ועל כסא מלכותה ישב בנה הבכור הקיסר יוסף השני, ואור חדש הופיע על אוסטריה. במשך זמן קצר הפך את כל סדרי הממלכה הישנים על פיהם, וישן מפני חדש הוציא. הוא בטל את חברת הישועים, „ונטל כחם ואונם, פתח בתי האוצרות הספונים, אשר בבתי תפלותיהם טמונים, והוציא כסף וזהב ואדרכמונים, וכלים מכלים שונים, אשר אצרו קדמונים, נדבת עשיר והלך אל גנזי המלך". הוא נתן חיש „חריות לכל אומנות (צינפטע) ואמונות" א), הוא „עם כל אדם דבר פנים בפנים, גם שב גם ישיש, גם רך בשנים, שפלים, פחותים וסגנים, והנמוך הגביה להושיבו עם נדיבים, לפי מעשיהם וטיבם וכו', משוה קטן וגדול, אף כי קטן יעקב ודל, גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל" ב). וזאת היתה ביחוד משאת נפש היהודים בארץ הגר, בתקותם כי המלך הזה לא יאחר להשיב להם את החקים הישרים אשר עשקו מהם אבותיו בזרוע כח ללא משפט וללא צדק, ובצפיתם צפו כי ישוב וירחמם ויחדש ימיהם — כלומר: שווי זכיותיהם — כקדם. אבל, אי־שמים! לדאבון לבם נוכחו חיש לדעת, כי תקותם מפח נפש, ותוחלתם — מיוסף השני -- נכזבה, ותהי על כן שמחתם אך עדי רגע, וששונם

א) הוא החק הידוע בשם „חק הסבלנות" (טאָלעראנצעדיקט).

א) המליצות המוסגרות פה הנן לשון רא"ט בספרו „קו"ע", בתור עד ראיה.

נהפך מהר לאבל!

אכן מה נואלו אז אנשים קלי־הדעת כמו הירץ האמבורג ואחוזות מרעיו אשר תקעו בשופר גדול לקראת הישועה העתידה לבוא ביד משיחם יוסף השני! איך לא חזו עיניהם נכוחה, כי השכלה־מדומה בלי זכות אזרח אין, כי האיש אשר ירכש לו ידיעות חיצוניות מבלי היות לו היכלת להשתמש בהן לצרכו ולהנאתו בעולם המפעל והמעשה, יאבד דרכו בארצות החיים ויהי אֻמלל תחת השמים... וכן היה הדבר אז באוסטריה: „זכיות" לא נתנו למו (ליהודים), ובתי ספר אמרו להם „עשו!". מעבר מזה נדחו דרכם מלכת עוד בנתיב אש־דת, ומעבר השני סבו בענן להם מעבור בדרך החיים. ובכל זאת טחו עיני „המשכילים"־האוילים (כהנזכרים) לראות מראשית אחריה, כי מצב כזה יוכל להביא אך „תמורה" — ולא „גאולה"...

לא כן ר׳ קאפל וסיעתו. המה חזו נכוחה, וע"כ בעת אשר הראשונים — במחילה מכבודו, יחד בקהלם גם רנה"ו התם ומתמם — תקעו והריעו, ומחאו כף בהודות והלל, בשמחה ובשירים, בכנורות ונבלים, — נהפך עוגב הפרנס לקול בוכים.

אם נשים מעיננו בהליכות הקיסר יוסף השני, ונבים באספקלריה מאירה על כל עלילותיו, אז נוכח חיש לדעת, כי לא הדרי יוסף בתור מושל על עמים נוצרים, כיוסף המולך ג"כ על נתינים יהודים, ואם נשקיף עליו מנקודה הראות הזאת, אז נוכח חיש כי דו־פרצופים היו לו. כמופת היותר נאמן יהיה לנו הדבר הזה, כי הקיסר יוסף השני אשר היה פחז כמים, ויוציא דבר־מלכות בחפזון; צו לצו קו לקו, בלי הרף, ולא ידע שלו בנפשו להחיש מעשהו, בנוגע לעבדיו הנוצרים, להקיסר הזה היתה המתינות לקו עת נשא דעו אדות נתיניו היהודים; הקיסר יוסף השני, אשר המלך פרידריך הגדול מפרוסיה כנהו בצדק „מלכא פזיזא" ואמר עליו: „חבל, כי יצעד הצעד השני לפני הראשון", ואשר אדיר חפצו היה כי יהפכו כל העמים הסרים למשמעתו בן־לילה — כמובן לפי טעמו — למאֻשרים בתבל, הקיסר הזה — שם טעם „כי כן הנמנע להשפיע על

היהודים רוב טובה, מפני שאינם יכולים עוד לקבלה, וע"כ עלי לחנכם מקודם, ולהדריכם לפי דרכי, בטרם אפתח להם את אוצרי הטוב, את חסדי"...

גם מעיני הקיסר הזה נעלמה העובדה הגלויה — כפי אשר נסינו בכמה פעמים אין ספרות — כי לא עיר פרא היהודי יולד, כי גם הוא יאהב את החרות, גם הוא יוקיר את ארץ מולדתו, והנהו מוכשר לתרבות, אם לא במדה יתרה, למצער לא פחות מעמי הארצות אשר בתוכן ישכון, ובעינים כלות יצפה ליום שיזכה עוד הפעם לחיות לא לבד בתור יהודי בודד במועדו, כי אם גם בתור אדם באשר הוא אדם, ואם אך יָשב לו את אשר לֻקח ממנו בזרוע כח ויהיה חפשי כאחיהו הנוצרי. או אז חיש יכירנו מקומו הראוי לו ויֵחד כבודו בקהל העמים הנאורים, ושמו ינון לעד לכבוד ולתפארת בחברת כל הלאומים שהיו, חיו ופעלו בכל הזמנים ובכל ארצות התבל... הקיסר יוסף לא ידע כי היהודי ידרוש — ובצדק — אך משפט, והוא נתן לו אך רחמים וחפץ להועיל להיטיב לו כפי סברתו, בעת אשר היהודים יכולים לאמר למטיב כזה „שקול מיבותך ושדי אחזורא!"

על ידי ההשקפה האמתית הזאת נבין פשר הסתירות הגלויות, אשר בפקודות יוסף השני בנוגע ליהודים, אשר לכאורה הנן חידות נעלמות א). הבה נראה:

הקיסר יוסף אמנם נתן כתב־הדת, חק־הסבלנות (כאמור למעלה), אף „ביטל את המארדים ואת הנוקבים שם יהודי לחרפנו" (רא"מ בספרו קוה"ע), אך המס המיוחד אשר היה על היהודי, לבשתו ולחרפתו, לשלם בתור כסף־החסות (שוטצגעלד) — החק הזה, אשר כבר עבר עליו כלח, השאיר בתקפו. ואך על ידי השתדלות

א) הסתירות האלו רבות הנן, ואם אפרט כלן ירבו מאד, וזה גם כי אינני כותב פה ספר תולדות היהודים במדינות אוסטריה, וע"כ אסתפק גם הפעם בדוגמאות אחדות, שגם בהן יהיה די והותר, להבין על ידן הליכות ר' קאפל על בורין, ולתת לפעלו צדק, אם גם בראשית ההשקפה נמצא בעלילותיו גם כאלה, אשר לכאורה כמו זר תחשבנה לנו.

נמרצה (כפי הנוסח אשר הרציתי לעיל) „העביר מסוה הבזיון מעל פנינו, ובטל מכס־הנפש מכל הכרכים הגדולות, אשר עד עתה היהודים צריכין להעלות" (שם); אך על ידי שתדלנות „התיר להם השווקים בווינא, בכל שער אוסט־רייך המדינה, שעד עתה היהודי היה שמור, להראות את עצמו בעונש חמור" (שם). אך על ידי שתדלנות „הוציא במדינת הגר לחפשי רצוצים, בלבו מחשבות חרוצים" (שם).

אך לא לבד חוקים מעיקים ישנים השאיר הקיסר בתקפם, כ"א הוסיף עוד עליהם כהנה וכהנה: ביום 27 דצמבר 1785 נתן פקודה לבל יתעסקו היהודים בבתי משרפות יי"ש ובבתי משקה, ויכרית עוד אוכל מפיות משפחות רבות מבי"; ועוד הפעם אך על ידי השתדלות נמרצה עלתה בידי הפו"מ להעביר את רע הגזרה הזאת. בשנת 1786 (ביום 29 יוני) יצא דבר־מלכות כי אין ליהודי רשות להת בהקפה לאבר יותר מסך עשרים קשימות (קרייצער) ואם ישה בו משאת מאום יותר מסך הלז, אין לאל ידו להביא את בעל חובו בפלילים ועוד ענש יענש כדי רשעתו. כמובן נתן גם החק הזה מקרה ל„השתדלן" להענות בו עד אשר נחלצו מן הצרה הזאת.

וכה יריד עד־ראיה בשיחו, בהתעטף עליו נפשו, בדברים יורדים חדרי לב.

„חדשים לבקרים מתחדשים בכל שעה, צו לצו זה אחר זה באה... והדת תתמעט ותרד מכבודה, על יד מתמעטת מעת לעת ומפקידה לפקידה, אסר חיתון בת אחיו ובת אחותו, אח ואחות חורגתו וכל פסולי קורבא עד תומא, דלדידהו הוי מומא ולדידן יצאה בהיתומא, גם צוה על קברי אדמה היכא דשף ויתיב ובתוך העיר קמה, למחוץ לעיר נעתקה ממקומה, ונמצא קברות אבותי שממה, עם הגדולים אשר בארץ המה... שוב פקד בירח האיתנים, וידבר על העצים ועל האבנים, בקש לעקור המצבות מקברי הישנים, עלבון נפש אשר על קברם בונים, והדבר נשתתק בסוף ולא

נתקיים[א], ושבח אני את המתים מן החיים ועוד נזר על תפוסים יהודים אשר בעסקי נפשות אסורים, שלא לשלוח להם מאכלים כשרים, וגם חפשה לא נתן להם לנוח בשבת, ולא נגרע מעפודתם דבר יום ביומו, לגרוף חוצות ושווקים וכדומה" — עכ"ל[ב].

ממוצא הדברים האלה יוכח הקורא לדעת, מה רבה ומה כבדה היתה עבודת „השתדלן הגדול" בכל ימי ממלכת הקיסר יוסף השני. לא נשאר לי איפוא בלתי אם לספר איך עבד ר' קאפל בתור „שלוחא דרחמנא", ואיך מלא את משלחתו הנעלה? אבן למען הקיצור אסתפק גם הפעם אך בדוגמא אחת.

מעשה שהיה כך היה:

בחול המועד של פסח בשנת תקמ"ג, עת יהודי עיר פרס־בורג, כמו יתר אחיהם בכל מקומות מושבותיהם, חגגו את חג המצות בחדוה ורנה ושכחו כמעט רגע שפלותם ודלותם — נהפך פתאם חגם לאבל, בבוא אליהם השמועה המרגיזה כי יצא דבר מלכות, להיות לחק ולא יעבור, שכל היהודים היושבים במדינות הקיסר מוכרחים לגלח את שער זקנם, והאיש אשר לא ישמע לקול הפקודה הזאת יתפש על ידי השוטרים, והמה יצוו את הספר הנוצרי לגלח את שער זקן העברין בריש גלי, להיות לאות לבני מרי[ג].

הדת נתנה בוינה הבירה, והרצים יצאו דחופים ומבהלים בדבר המלך, אל כל שרי המחוזות, להשמיד ולאבד כל זקן־יהודי במשך ירח ימים, ומיום הראשון לחדש החמישי, הוא חדש מאי, והלאה, לא יראה ולא ימצא אף זקן אחד בכל

א) כמובן גם כן על ידי השתדלנות הידועה לנו.

ב) לשון רא"ם בספרו „קורות העתים". על הדברים המרים האלה העיר סופר משכיל אחד בדורנו, יליד אונגארן, לאמר: „האם יהיה בכח חקים מעיקים כאלה להעיר ולעורר אז בקרב בני ישראל האהבה לעבודת הצבא, לשפך דמם כמים בעד ארץ, אשר לא יחשבו שמה אך כבנים חורגים? — ובכל זאת צוה הקיסר יוסף השני בכפגיע כי גם היהודים יעבדו בצבא איינקי כמו הנוצרים הנהגים מזכיות ארץ מולדתם"! — על הדבר הזה עוד נדבר באריכות בפרק הבא.

ג) פקודת־המלכות מיום 31 מערץ 1783 נזכר 1828.

גבול ישראל באוסטריה המדינה, ובכל מקום ומקום, עיר ועיר, אשר דבר המלך ודתו מגיעים אבל גדול ליהודים בכי ומספד. וצרי ישראל שחקו על משבתם, ויחכו בכליון עינים ליום הבסה, לשיש אלי גיל למראה השחתת הזקן ביד הספר הנוצרי, ויתקלסו ביהודים המענים כאות נפשם, ואין מוחה בידם...

כשמוע קהל עדת ישראל אשר בפרסבורג את פרשת הגזרה הזאת, חיל ורעדה אחזום מפני יום התוכחה, ויתאבלו גם הם, ויתנצלו את עדים מעליהם — עדי יום טוב — וחג חשקם היה להם לחרדה. ועוד הפעם נחזה ב„הר־הארמון" אשר בפרסבורג „התת פאר ורנה — אפר וקינה", כל לבב דוי וכל ראש לחלי...

ור' קאפל מהעבן, ה„שתדלן הגדול דמדינת הגר וגלילותיה", לא בלה את עתו בבכי ומספד, ואך התגבר כארי ורץ כצבי להושיע את אחיו בצר להם; לא חכה עד עבור ימי החג, יען ידע כי ממחרת הפסח יצא הקיסר מעיר וינה וישים לדרך פעמיו ארצה איטליה, ששם יתמהמה עדן ועדנים, ואם יחכה עד שוב הקיסר לארצו, יעביר המועד, ובין כה וכה יאתה יום הראשון לחדש מאי, ומי יציל אז את אחיו מחרפה וקלסה? — ע"כ עזב את ביתו, נטש את נוהו, ועוד ביום ההוא לקח אתו עוד שלשה פרנסים, ויסע בחברתם לקרית מלך רב, לוינה, וביום המחרת התיצב בראש שלשה רעיו לפני הקיסר. וימסור לידו את כתב הבקשה אשר ערך בליל התקדש חג, ויפיק מהקיסר רצון לבטל את הגזרה אשר גזר א). ועוד ביום ההוא וביום המחרת, הוא היום האחרון של פסח, דפק על דלתות שרי־ממשלה שונים וישתדל להמציא לו פקודת־המלכות, כתובה באר היטב על גליון, בשם המלך, ונחתם בטבעת המלך להיות לחק קבוע, בטרם ישים הקיסר לדרך פעמיו, וגם שתדלנותו זו לא שבה ריקם, ותכף אחרי החג נסע לביתו שמח וטוב לב, כי הטה, בעזרת ה', את לב המלכות לטובה, ויבוא לביתו בשלום, ויספר לאחיו את

א) פקודת המלכות מיום 28 אפריל (שלשה ימים לפני היום המכֻון לפורעניות) נומר 3800.

ה„נס" אשר קרם, וליהודים היתה אורה ושמחה א).

וב„השתדלות" כזאת חלפו עברו לקאפל כל ימי ממלכת הקיסר יוסף השני. הוא לא נח ולא שקט, להעביר „הטובות־הרעות" אשר חשב הקיסר ביהודים, למען יהפכו להיות לעם אחר. יש אשר דמה ר' קאפל: „עתה אשב בשלוה זמן מה", והנה פתאם קפץ עליו רגזה של „גזרה" אחרת, ועוד הפעם עמל וכעש, יגיעות ותלאות, „תשובה תפלה וצדקה" להעביר את רוע הגזרה...

אך לכל קץ! הקיסר יוסף חלה את חליו אשר מת בו, ועוד לפני פטירתו ראה כי שנה ברואה, אם כי מחשבתו היתה רצויה, והבין כי כל הבנינים אשר בנה היו אך מגדלים פורחים באויר באין כל מעמד ובסיס, ובצר לו מעקת אויב הוכרח לשנות את טעמו, ולבטל את החוקים אשר חקק בדבר הנגרים, ומעצר רעה ויגון נאנש, ויגוע ויאסף אל עמיו.

ויקם מלך חדש — הקיסר ליאופלד השני.

ד.

ר' קאפל בתור ראש „טובי־המדינה".

„משנכנס אדר מרבין בשמחה, וסופו נהפך לאנחה... החודש הזה אלון־בכות קרא שמו, כי פגע המות גם בהקיסר

א) על דבר הראיון (אודיענץ) הזה נשאר לנו לפליטה „זכרון דברים" שכתב ר' קאפל בעצמו להיות לו למשמרת לדור אחרון. כהרשימה הזאת נראה כבמחזה ענות ר' קאפל, כי לא התגאה במעשיו, ולא העמיד את עצמו גבוה מרעיו הפרנסים, ויאמן רק כי ה' היה בעזרו. ראוי עוד לשום לב אל מענה הקיסר: „אם חפצתי כי תגלחו את זקנכם, היתה זאת לטובתכם ולהנאתכם", באלו יש הצדקה לכפות בעניני דת את ההר כגיגית, ולאמר למאמינים: עשו שלא כתורה — לפי דעתם — יען כי בן צויתי, ומחשבתי בזה להועיל להיטיב לכם... (עיין נספח ד').

עצמו, נפטר בשלישי לחדש בשבת קדש (בשנת תק"ן 1720), תשע שנים ושלשה חדשים מלך, ובן מ"ט התמוטט והלך... האח, האח, ראתה עינינו, אחיו של ראש לעאפאלד השני, לאחר שלשה שבועות בא בגבולנו... והמלך לעאפאלד חפץ חסד מעודו, וחלק לאחרים מכבודו, ר' חיים ברעזניין, פרימוס (נשיא) דמדינת פיהם, מצא חן באור פני מלך, חיים הם למוצאיהם, נשאו במיטול „פאָן" (בתואר „אציל") ושר, להיות מיושבי שער, והנגיד ר' ישראל ק"פ (קאצינעללענפוינגען ?) אשר כבר כסאו מוטלת בין גדוליהם, „האפראט" (שר החצר) עם שרי המלך ויועציהם, בעת יותר קרוב לנבי דהינא, וקנה לו נחלה (פעללינער הערשאפט) באוסטרייך המדינה... אחרון של פסח היה ההולדונג (צ"ל ההול-דיגונג ורצונו לומר „קבלת המלוכה") בוויען, והעיר צהלה ושמחה... וסמוך לו איזה שבועות עוד היו משיאין משואות, בנשא גם הרים כסאו למעלה, כתר מלכות אונגרן לקבלה בעיר פרעסבורג ברננה, כאשר היה מקדמת דנא א)... לשם היה הלך ונסע, קבלוהו ביד רמה ונטויה זרוע, החליל מכה לפניהם ובשופר ובחצוצרות יתקע, לא תשבע עין מראות ואזן משמוע, וזאת היתה לפנים ממלכי קדמה, הר קטן אשפתות סמוך לנהר דאנויא מוכן לקראָנונג (התקסרות) שמא סימנא, כאדמה שלא לעלות בבמה, ולבלי רום לבבו ברמה, אדם להבל דמה, והיהודים עשו שם גם הם אופוואַרט (אויפוואַר-טונג, ר"ל „קבלת-פנים") בגימוסידם, והגביר ר' קאפל מהעבן בראשיהם, ונתקבלו בחסד באור פני מלך אליהם, וביחוד לר' קאפל הנ"ל נתן מטבע-זהב (דענקמינצע) משקלה ט"ז אדומים לכבודיהם וכו'" ב).

ובכן הננו רואים עוד הפעם את „השתדלן הגדול" עומד

א) כידוע מאס הקיסר יוסף בהתקסרות בהגר, והביא עטרת אונגארן אליו וויענה.

ב) „קורות העתים", קאפוסט תקס"ח, דף כ"ג ע"ב,

[illegible]

על משמרתו נהדר בתפארת עזו, לכבוד לבית ישראל, אך לא לכבוד עצמו ולכבוד בני ביתו, כי רחוק רחוק היה ר׳ קאפל מאהבת הכבוד א).

והנה תכף ומיד אחרי אשר עלה הקיסר ליאופולד על כסא ממלכתו נעשו שנויים גדולים בהליכות מדינות אוסטריה בכלל וארץ הגר בפרט. מצד האחד בטל הקיסר החדש כמעט כל הפקודות והחקים אשר פקד ואשר חקק אחיו יוסף השני, ומצד השני לא אבה להיות כמו אחיו, מושל בממשלה בלתי מוגבלת בארץ אונגרן. והועד ההגרי אשר היה סגור ומסוגר בימי המושל שהיה לפניו, נפתח עוד הפעם ברשיון המלך, וצירי המדינה ישבו כמקדם על כנם, לשית עצות ולחוקק חקים, כאשר ימצאו לטוב ולנכון. ובכן לא הוטל עוד גורל היהודים בחיק „מלכא־פזיזא", וחיש הראו לדעת כי עתידותיהם נהוגות בידי שרי מדינתם, ועל כן באו מהר לידי הכרה, כי לא עת לחשות היא, וכי עליהם להשתדל לטובת עמם בכל האפשר.

ועוד הפעם אנו רואים את ר׳ קאפל מהעבן עומד בשורה הראשונה בין המתעסקים בדבר־מצוה זה. ולמטרה הזאת עשה חוזה את שארו הקרוב אליו הפרנס ר׳ נפתלי מעיר מארן (אשר על אדותו עוד נדבר הלאה), ואת בנו „השתדלן המפורסם לשם ולתהלה ר׳ אליהו ראזענבהאל (אשר את תולדותיו נספר במאמר מיוחד). והחוט המשולש הזה בא קודם כל לידי הסכם, כי עתה נחוצה האחדות, כלומר להיות כאיש אחד חברים בעצה אחת. ולמען בוא אל המטרה הנעלה הזאת בחרו באמצעי היותר טוב, — לאסף לאספה ראשי פרנסי ישראל ומנהיגיו אשר בארץ הגר, ולהתיעץ שם על עתידותיהם, כדת מה לעשות. נחרצה — נעשתה. והועד הזה נודע בקורות ישראל בהגר בשם „האסיפה רבתא"

א) מכל הדברים האמורים עד עתה יבין הקורא על נקלה, כי לא נבצר מ„קאפל התקיף" והעשיר להשיג תארי כבוד או אצילות (ארעלשטאנד) כרעיו הפרנסים ביתר מדינות אוסטריה, הנזכרים בספרו של ר׳ אברהם פריביטש, ואם לא השיג כאלו, אות הוא, כי לא חפץ בהם, והסתפק אך בסנוי הכבוד אשר אצלו לו אחיו ב„הר־הארמון".

שהיתה בשנת תק״ן בעיר אובן א).

ואלה מעשי ה„כנסת הגדולה״ בהגר.

בראשונה נבחרו עשרה „טובי־המדינה״ להיות לישראל לפה אל הממשלה, ולנהל את כל הקהלות בענינים כלליים (בענינים הפנימיים היו לכל קהלה, כמובן, פרנסים מיוחדים), וככל היוצא מפיהם, עפ״י רוב דעות, כן יעשה, ואיש לא יזיד להמרות את מוצא־שפתיהם. וכמובן נבחרו לכל לראש ר׳ קאפל טהעבן, וראזענטהאל מיודעינו (הוא ובנו הנזכרים למעלה. אחרי תום הבחירות נקבצו באו עשרת „טובי המדינה״ לעיר אובן, ומשם הוציאו „קול קורא״ לכל אחיהם היושבים בחמשים וארבע נפות־המדינה (Comitate) להקהל בעיר המחוז ולהתיעץ בעניני היהודים, ומסקנתם והצעתם יודיעו אח״כ בכתב מאשר ומקוים ל„האספה רבתא״, ובעל פה, ע״י שני צירים מיוחדים, אשר יבחרו למטרה הזאת, שנים שנים מכל מחוז ב), וליום הכסה יבאו כלם לעיר אובן לקחת חלק באספה. וכן היה. בחודש זיו (בשנה ההיא) נקבצו כל ה„טובים״ וה„נבחרים״ ולא נפקד מקום אחד מהם, ויחלו בראשונה פני אל להיות עם פיפיות שלוחי עמו בית ישראל, להורם מה שיאמרו, ולידעם מה שישאלו.

ושלישית הכי נכבדה: כי בימים ההם (בשנת תקנ״א) כבר השפיע „רוח התהפוכות״ בצרפת גם על ארצות שכניהם, ומכל

א) ממוצא הדברים האלה יזבח הקורא לדעת כי לתנם תקעו והריעו יהודי ארץ הגר באחרית שנות הששים משנת המאה הנוכחית, וילבשו גאות כמדם על אדות „הקונגרס העברי״ שהיה אז בעיר פעסט, באמרם: „ראה זה חדש הוא באהלי יעקב בארץ אונגארן״, מבלי אשר שמו אז על לב כי כבר היתה לעולמים אספה כזו, מכל עדי המדינה, לפני שבעים שנה בערך, ואך „שמא („קונגרס״) קא גרים״ להרעיש את עולם היהדות ומלואה...

ב) אם לא אשגה צפונה כונה מיוחדת במספר הזה. כי אם נבוא חשבון נמצא סכום הבאים: שנים שנים מן נ״ד מחוזות יעלו לסך מאת ושמונה, נצרף למו עשרת ה„טובים״ וראש האספה וסגנו, יעלה החשבון לסך מאה ועשרים, כמספר אנשי „כנסת הגדולה״ כימי קדם.

עברים נשב הרוח, רוח חופש ודרור, וגם היהודים החלו לשאוף לחיים חדשים... ובכן היתה העת ההיא עת הרת חדשות ונצורות, אשר נגעה גם בחיי היהודים, מבלי אשר חשו בבירור את העתיד הקרוב לבא, ואך אחת ידעו, כי — עת לעשות היא.

בין כה וכה הודיע הועד ההגרי את החלטותיו גלוי לכל העמים, ובסמן השלשים ושמנה המכונה De Judaeis (על דבר היהודים) אמר עם הספר:

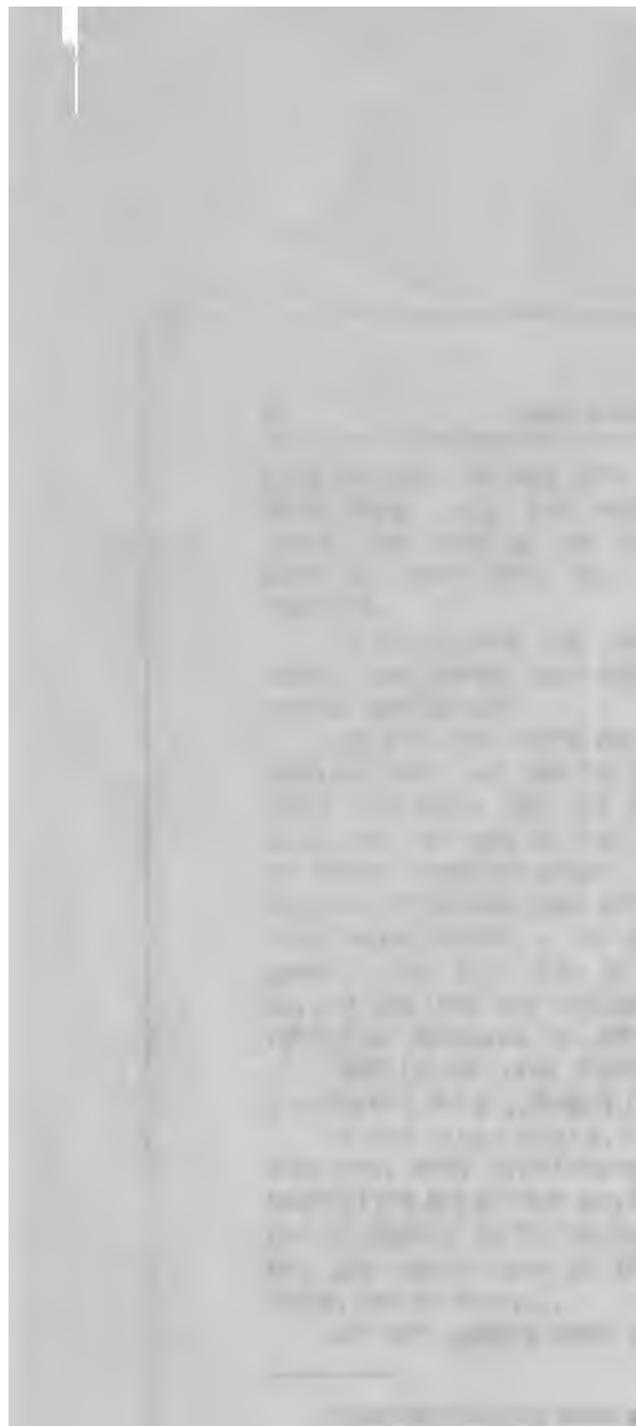
„על אדות זכיות היהודים בערי הממלכה החפשיות הוחלט למנות ועד מיוחד, אשר ישא ויתן בשאלה הזאת, ואחרי בכלות עבודתו יציע מסקנתו לפני בית מועצות המדינה, אשר ממנו משפטה יצא, או לשבט אם לחסד. אכן בינתים עלה במוסכם ועד המדינה, ברשיון הוד מלכותו, כי כל היהודים שהתישבו עד יום הראשון לחודש יאנואר משנת 1790 בערים החפשיות אשר בכל מדינות אונגארן וחוותיה, — לבד מערי ההרים אשר הן יוצאות מהכלל — יותרו ל ע ת ע ת ה על מקומם, במעמדם הקודם, ואם איזה מהם נגרשו בתוך כך ממקומות מושבותיהם, יש להם הצדקה לשוב למעונותיהם באין מוחה".

לשמע ההחלטה הזאת השמיעו מנהלי היהודים קול אחד, כי הגיעה העת להתיעץ, ולהשמיע דעתם קבל־עם...

ש ל ש ה י מ י ם ר צ ו פ י ם, לרבות גם חלק גדול מהלילות, ארכה קריאת מגילת „קינות" ושמיעת פרשת צרת־ישראל וסבל משאו בכל מלא ארץ הגר היפה פיה. ואחרי אשר הודיעו ה„נבחרים" מחסורם ומשאלותם שבו לבתיהם, לתת דין וחשבון לפני בוחריהם. אולם „טובי המדינה" נשארו עוד באובן כערך שלשה שבועות, להתיעץ כדת מה לעשות...

מדי דברי „בעוסקים בצרכי צבור באמונה" א), כמו רבי

א) אם נעביר לנגד עינינו תמונות פרנסים כמו ר' קאפל טהעבן, נבין פשר ה„מי שברך" למי „שמיחדים בתי כנסיות לתפלה וכו' ופת ל א ו ר ח י ם (מגרשים) צדקה לעניים (עשוקים) ו ל כ ל מ י ש ע ו ס ק י ם ב צ ר כ י צ ב ו ר ב א מ ו נ ה וכו'.

קאפל מהעבן, רבי נפתלי ובנו ר׳ אליהו ראזענטהאל ומרעיהם, עלי להעיר כדברים האלה:

ראשונה, „מנהיגינו" מימי קדם לא שכחו אף רגע את הפתגם הידוע „כל ישראל חברים", וע״כ לא היו בעיני הכלל יהודי איזה מחוז או איזו מדינה בודדים במועדם, ומראש ידעו, כי אחיהם הקרובים והרחוקים יעמדו לימינם בכל עת מצא בכל אשר יהיה לאל ידם. בכל עת היו בטוחים כי „אח לצרה יולד" אשר יהיה ל„אחיעזר ואחיסמך" (כפי מליצותיהם בימים ההם), כבוא עליהם שואה פתאם, או כי אזלת ידם להושיע להם בעצמם, וע״כ הודיעו תמיד צערם ברבים, ובכל עיר ועיר, מדינה ומדינה, מקום אשר אחינו בני ישראל נחתים שם, מצאו, אם רב או מעט, עזר בצרה. בהיות רעב באיזו מדינה, בקום האספסוף לפרוע פרעות בישראל או לעולל עלילת שקר, לקחת נקם מהיהודים שנואי נפשם; אש כי יצאה ותאכל עיר ומלאה, או כי שטף מים רבים אליה הגיע, או על כל צרה שלא תבוא. תקעו היהודים המעונים והאמללים בשופר גדול, ושמעו אחיהם את קול השופר הולך וחזק, ויחרדו וינועו, וימלאו רחמים, ועוררו את העם לשוב בתשובה שלמה באמרם: „כל ישראל ערבים זה בזה", וכי „בעון־הדור" יסבלו אחיהם הנהונים בצרה ובשביה, — ובכן גזרו תעניות, ויען כי „אגרא דתעניתא צדקתא", אספו נדבות כפי „אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכון לבו לשמים" —, ותשובה ותפלה וצדקה (לא על פי ביאור השהדלנים, כי אם במלא מובן המלות) מעבירים את רע הגזרה".

אמנם לא היו לאבותינו אניות־קיטור ומסלות־ברזל, טלגרפים וטלפונים, ובכל זאת כל מרחק לא הרחיקם זה מזה. אמנם לא היו להם אז בתי־דואר מתוקנים ומקובלים כמו בימינו אלה, ובכל זאת הבינו לרעם מרחוק, וכמו למלאכי הממשלות (Gesandte) היו גם להם צירים מיוחדים אשר קבלו על עצמם (ועל פי רוב בלא תשלומים, כי אם בתור מצוה) להוביל את אגרות הקהל — אם גם הדרכים היו בחזקת סכנה — לבל יפלו בידי צר, ולמען יבואו בטח למקום תעודתם. וכן היו אז

באמת „כל ישראל חברים".

וזאת שנית: „העוסקים בצרכי צבור באמונה" בימים ההם ידעו כי לא לקחו „שררה" לעצמם, כי אם אך „עבדות"; וע"כ לא לבשו גאות כמדם, המה ידעו כי „שגיאות מי יבין" וכי „תשועה ברב יועץ", וע"כ בכל עת אשר היו במבוכה נמלכו גם באחיהם הרחוקים, ולא חשבו זאת לעצמם לפחיתות הכבוד, אשר מעולם לא רדפו אחריו, כי אדיר חפצם היה אך ורק — תשועת ישראל!

ושתי התכונות האלה נמצא כתמן גם באגודת עשרה „טובי המדינה" אשר במדינת אונגארן. גם המה ידעו כי אחיהם הרחוקים משתתפים בצערם, כי עיניהם פקוחות ואזניהם קשובות להקשיב רב קשב מהנעשה והנשמע בארץ הגר; וע"כ לא התמהמהו מקחת לא לבד את אחיהם ה„פרנסים" אשר במדינות בידם ומעדרן, את „קציני" עיר וינה, את מנהיגי ראשי הקהלות בפולניה (גאליציה), כי אם גם — את השתדלן הגדול אשר במדינת צרפת הרחוקה מהם, את — הקצין ר' נפתלי הירץ מעדעסהיים המכונה בלע"ז Cerf Beer אשר הביא רב טוב לבית ישראל בפרנציה [א]). יעם כלם התיעצו על צפונותיהם וימתיקו סוד כדת מה לעשות, וכלם — כמובן — עמדו לימינם בלב ונפש חפצה.

רבות יכלנו ללמוד מחליפות המכתבים האלה. אך נסתפק בזה להביא הוצאה (אויסצוג) אחת ממכתב אשר ערך בשפת עבר צחה, בשם ה„טובים", ר' אליהו ראזענטהאל ההגרי לרבי נפתלי הירץ הצרפתי, וז"ל:

„— — — אשר על כן אתערב נא לחלות את פניך, לענות לנו במובך תשובות ברורות על השאלות האלה:

א) אם אחינו במדינת צרפת כבר יהגו מכל זכיות האזרחים או אך מחלק מהן?

א) ע"ד האיש הנפלא הזה עיין „המאסף" תקמ"ו ע' 40; גרץ חלק י"א, ע' 188 והלאה; ובהקדמה לס' „יד דוד" מאת גיסו הרב ר' יוסף דוד זינצהיים, אופנבאך תקנ"ט.

ב) מאיזה טעמים באה ממשלתכם לידי מסקנה, להעניק ליהודי צרפת זכות־אזרח?

ג) איזה חיובים חדשים הָטלו על היהודים לרגלי נתינת הזכיות האלו?

ד) ואיך תרצה הממשלה לעשות בדבר דין־תורה א)?

אם תכבדנו במענתך, כאשר אקוה, יהיה נא מטובך לשלוח אותה לשארי יקירי ר׳ קאפל כהענן או על שם אבי אהובי נפתלי ראזענטהאל..."

תכן המכתב הקטן הזה יורנו לדעת, כי ה„מנהיגים" באונגארן כבר סללו להם מסלה חדשה. המה לא הסתפקו עוד ב„שאלת רחמים", ומגמתם היתה לדרש משפט ובאמת נראה חיש, כי בצעו את אשר יזמו לעשות.

אחרי שקלא וטריא ומשא ומתן ארוך במשך שבועות אחדים, באו ה„טובים" לידי החלטה, לכתוב את כל משאלותיהם בספר, בשפת רומית, — שהיתה בימי קדם בהגר, כמו בפולאניה, שפת הממשלה — ולהושיט את כתב הבקשה הלז לידי ראש ועד־המדינה, העתיד להפתח שנית.

נתרצה — נעשתה. ובהתאסף ראשי עם אונגארן (בשנת תקנ"ב) בבית ועדם באו שמה ה„טובים", וספרם בידם, וימסרו אותו לידי ראש הועד, לקרא אותו בשום לב, ולהוציא כאור משפטם.

וזה לשון כתב־הבקשה בנוגע לענינו ב):

א) בימי הקיסרית מרית טרזיה והמלכים שמלכו לפניה, היו כל עניני היהודים בהגר נתכנים אך על פי „דין־תורה", רק בעלות הקיסר יוסף על כסא מלכותו, העביר את המנהג הזה מן הארץ, „רק העמיד יוסטיץ (בתי משפט) בכל עיר ומדינה, דינא דמלכותא דינא, והדת תתמעט ותרד מכבודה" (מליצת רא"ם בספרו „קית"ע"). אמנם הקיסר ליאופולד בטל חקי יוסף, אך הוא „תגא ושייר", והחק הזה, ר"ל בטול דיני ישראל, נשאר בתקפו.

ב) ספר־הבקשה, אשר ערכו אחב"י לפני הועד, יפרד והיה לשני ראשים: החלק האחד יכיל כל הדברים אשר יבקשו, והחלק השני יכלכל הטעמים, אשר על ידם יש להם, לפי דברם, הצרקה לבקש את כל אלה. אנחנו פה נביא אך תוצאות מהחלק הראשון, וכלו, ביחד עם החלק השני, — אשר הנהו מעשה ידי ר׳ אליהו ראזענטהאל

„— — — ובכן מלאי תקוה טובה הננו מתערבים לגשת לפני הוד מלכותך ולפני רום מעלת צירי המדינה, וביראת הכבוד נפשנו בבקשתנו, כי תואילו בטובכם לתת צו, כי יכתב בדת ארץ הגר, להיות לחק ולא יעבור כדברים האלה:

א) „הרשות נתונה ליהודים לחיות באמונתם, דת־משה, ולנצור תורתם הכתובה והמסורה באין מונע ומפריע, ואין לאיש — יהיה מי שיהיה — הצדקה להכריח אותם לבוא במסרת הדת הנוצרית, או להטביל אותו (לשם הדת הנוצרית) למרות רצונו, ובפרט חל האיסור הזה על האומנים ועל המילדות א), ואם עברו ועשו כזאת למרות חוקי המלכה מריה טרזיה והקיסר יוסף השני ב), אין במעשיהם כלום, והטבילה לא שרירא ולא קימא, וע"כ אין להם המשפט להנהיק את הילדים האלה מזרועות אבותיהם ג), ולהחזיקם אצלם נגד רצון הוריהם ד)".

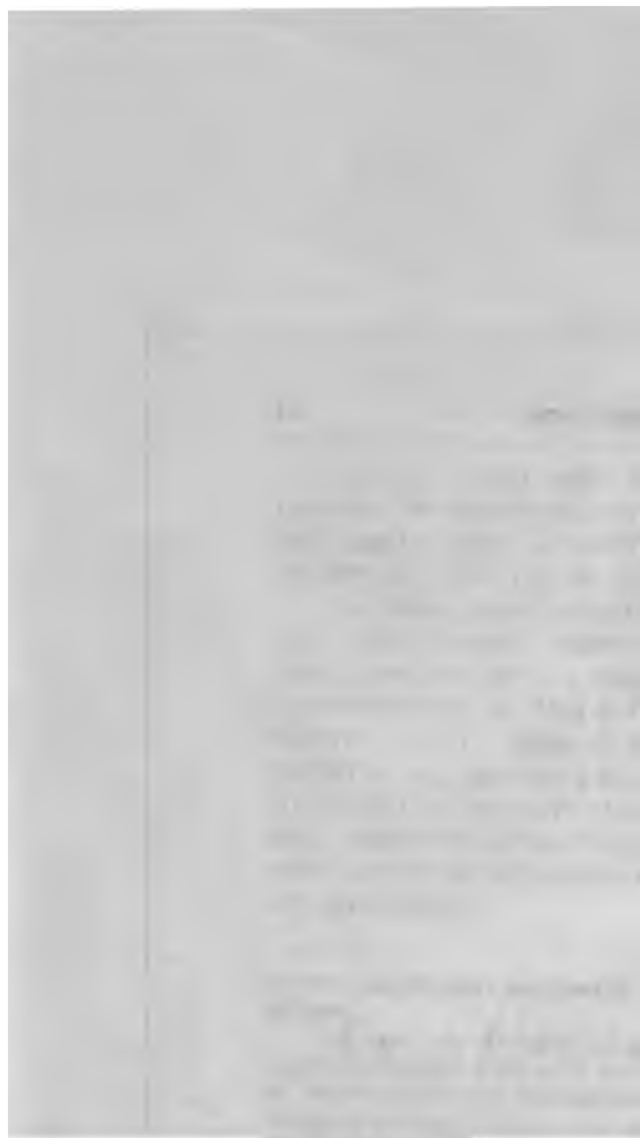
— נדפים בכחברת הבאה, בצירוף תולדות המחבר, וחדשות ונצורות תראינה שם עינינו.

א) לפנים היתה שם הצדקה לכל מילדת נוצרית להעיד לפני הכהן, כי קבלה את הילד הנולד לשם הדת הנוצרית, ובדבר הזה בלבדו היה די, להחזיק את הילד בתור ילוד־אשה־נוצרית. ובצאתו לאויר־העולם כבר היה נוצרי מלידה ומבטן. וע"כ נזהרו יהודי הגיטו מקחת מילדות נוצריות. אבל מה יכלו לעשות היהודים היושבים בודדים בכועדם בכפרים, הרחק מאדם העיר? — נשיהם לא היו „חיות" — כאמותיהן הזקנות על אדמת חם — אשר בטרם תבוא אליהן המילדת — וילדו. היכלו לראות בצרות רעיותיהם, בשבתן על האבנים, בלי עזר מילדת, ונפשן ברעה תתמוגג? הלא סוף כל סוף תוכרחו לבקש עזרת מילדת־נוצרית, אם גם ידעו את הסכנה המרחפת עליהם. ומי ישים בנגד את תרמיות הרבות, שנשפכו לרגלי המעשה הכתועב הזה, מעשה ישועיים (יעזואיטען) אשר ידם באוסטריה בכל משלה? —

ב) כמובן יצאו התקים האלה אך על ידי „שתדלנות" נמרצה, על פי הנוסח הידוע לנו מהמאורעות הקודמות. פתשגן כתב הדת הזה מובא בשלמות מאת הד"ר וואלף ב"ס.

ג) „Jahrbuch für Geschichte der Juden" Band II, 397—398.

ד) גם „מנהג ליסטים" זה היה אז מעין „עסא דבר" או כמעט „מעשים בכל יום", וע"כ לא נשארו לנו שמות העשוקים בספר, בעת אשר „מעשה

„כמו כן אסור להכריחם — באיזה אמתלא שתהיה — לחג את חגי הנוצרים ולשבות בימים ההם מכל מלאכה א). אשר על כן יש להם הצדקה לעבוד שפי בבתיהם באין מוחה, ואך במשך עת הרנה והתפלה — בבתי כנסיות הנוצרים — יסגרו דלתות בתי מלאכתם, אך אינם מחויבים להפסיק אז את מלאכתם".

„ב) הרשות נתונה ליהודים — כמו ליתר עמי הארץ — לנסוע ממקום למקום, מעיר לעיר ומכפר לכפר באין מפריע, מבלי אשר יוכרחו לשלם בגלל זאת מס מיוחד. ואם יש לאחד מהמקומות האלה איזה זכיות משנים קדמוניות, אשר על פיהן נאסר להיהודים לגור או לסחור שמה, הנה הזכיות האלה — באין יוצא מהכלל — בטלין ומבוטלין. ונהפוך הוא, כי מעתה ועד העולם הותרה ליהודים הישיבה בכל ערי הממלכה החפשיות, בכל חוותיהם, פרוריהם, בכל הקריות והכפרים, בלי כל מונע. אף יש להם הצדקה לקנות ולשכור — ברשיון שר האחוזה — בתים ושדות ולהאחז ולדור שמה כאות נפשם".

„ג) הרשות נתונה ליהודים לסחר בסחורות המוצאות מן המדינה

מורבארא" — באחרית שנות החמשים כבאה הגוכחית — הרעיש בשעתו תבל ומלואה.

א) לפנים בישראל היו לאבותינו בגלות תחל עוד „ימים טובים של גליות" — היינו חגי הנוצרים בארצות הקתולים. ואם נתבונן עתה על הליכות מריבי כהן את אחב"י, לא נדע בארת אם הבו בשגעון ובהמהון (ע"י אמונה טפלה ומהבילה) או כי עשו אך מעשה רשע בסל. ועל כן הטילו על היהודים חוסרי „המקום" (העיר הראשית) ותוכרי הגיטו (רבע היהודים). בדרך משל: בלכת הכהנים חוצץ בכרוסי קרת או בנסוע המתנה את תמונות קדושיהם אסור היה אז להיהודי תושב הגיטו, להראות בחוץ, היינו בעיר הנוצרים, ששם לא היתה לו זכות ישיבה. ובכן היא הנותנת, כי בחצרו ובבבואו היה יכול לחיות ולעשות כרצונו. ובכ"ז נמצא כי הסיגודה בוינה אסרה באסור נכור על היהודים הגרים בהגיטו לשאת בימי הצום אשר להנוצרים בשר גם ברחוב היהודים מפני „עגמת־נפש" הנוצרים (עיין מאמרי „לפנים — והיום" ב„הצופה להמגיד" שנה י"ב), ומזה נהיו — כמובן ביחוד בערבי שבתות וימים טובים — עלילות חדשות, עונשים ויסורים... ואז החלה עבודת ה„שתדלן" הגדול, ונשבת כשושו בימי שבת ומועד...

לחוץ לארץ, והמובאות מעבר לגבול אל תוך הארץ פנימה — כאית נפשם וכיתר תושבי המדינה, בלי שום הבדל; אשר על כן יש להם הצדקה לבא, בלי כל מניעה, אל כל המקומות ליומא דשוקא לעשות שמה מקנה וקנין, מקח וממכר, הן בערים והן בכפרים בלי שום הגבלה, כמו הנתינים הנוצרים. אבל לא לבד בעת ה„ירידים" כי אם גם בכל הימים — באין יוצא מהכלל — יש הצדקה ליהודים, וביחוד להעניים שבהם, להתעסק במקנה וקנין בכל המקומות בכלל, ובכפרים בפרט[א].

ד) הנתן דת לסגור על מסגר את „בתי־המרזח" בעד היהודים הנמצאים בערים שונות, אשר על ידם הצעד ותמעט הכנסת היהודים במדה מרובה עד למאד[ב].

ה) הרשות נתונה ליהודים ללמוד כל מלאכת־יד ולהמנות — אחרי תשלומי המס הקבוע גם בעד הנוצרים — בקהל האומנים (מייסטער), להחזיק אצלם עוזרים וחניכים, ואחרי בלות שנות למודיהם — לתת להם התעודות הנהוגות המעידות על כשרונם במלאכתם. כמו כן יש להם הצדקה להתעסק במלאכתם בכל המקומות — ואף ערי הממלכה החפשיות בכלל

א) הטעם לזה נמצא בחלק השני מכתב הבקשה, שאותו נביא בחוברת הבאה.

ב) בבוא בימים מקרב היהודים אל אחת הערים ששם לא היתה להם זכות דירת־קבע, כי אם אך דירת־עראי, בדבר מקנה וקנין, הוכרחו לסור למעון בית נוצרי אחד, שלו היתה הצדקה בתור „מזנופולין" (ובעד הצדקה הזאת, שלם שכירות לא מעטה) לקבל אורחים יהודים בתוך ביתו. והנוצרי אשר נתן אף לינת לילה אחד ליהודי בלי זכות מזנופולין כזו, נענש קשה כמו היהודי העבריין. נקל לשער רע מצב היהודים אשר היו „דחופים, סחופים ומטורפים" במעון צר ובאויר מחניק, עד כי מעטו ושחו מעצר רעה ויגון. ובעד התענוג הזה היה עליהם לשלם במיטב כספם על אחת שבע. וזקנינו עודם זוכרים את „חצר גלעצאוו", מקום ענו אבותינו בדרך. גם בריגה נמצאו — ביחוד בהיות העיר הזאת תחת ממשלת פולניה ושודיה — בתי מחראות כאלו למעון בעד היהודים. גם במיטאוי היה מעון כזה אשר נקרא אח"כ בשמו בישראל „ירושלים" — ובזה הננו רואים ג"כ כי „סרנא דארעא חד הוא"...

הזה — ובמספר קבוע לפי הערך א) יכוסו על מלאכתם, ברשיון נציב המדינה, בלי שום מניעה, ואין לכל איש, יהיה מי שיהיה, היכולת להניא את היהודים מיסד בתי־חרושת־מעשה ומעבוד שמה בכל מלאכת מחשבת, או להפריע אותם מקנות חצרות ושדות וכרמים, ולעבוד את האדמה כמו יתר האכרים והכורמים הנוצרים. כמו כן הרשות נתונה ליהודים לקחת להם לעזר בעבודת האדמה שותף, ארים, או עבד נוצרי, ולעבוד אתו שכם אחד בלי שום הגבלה, וע"ב מוטלת החובה על בתי המשפט אשר בערים ואשר במחוזות לעמוד על המשמר בעינים פקוחות, לבל יזיד איש — יהיה מי שיהיה — להפריע את היהודים ממלאכתם (מלאכת יד או חרושת מעשה) ומעבודתם (עבודת שדה וכרם).

ו) הרשות נתונה ליהודים כמו לאזרחים הנוצרים לבקר כל בתי הספר הנמוכים והגבוהים ב). ואחרי כלות שנות למודם

א) אין כל חדש תחת השמש. הננו רואים גם אז, בנוגע ליהודים, מספר־אחוז־למאה (פראצענטזאטץ), ואם הסתפקו ה„טובים" בזה, בלי ספק חשבו „תפסת מרובה לא תפסת", וע"כ „טבא קבא בארעא מכורא באיגרא".

ב) אם נשים אל לבנו כי הטורים האלה נכתבו לפני מאה שנה ויותר, עת אשר נחשב לגזרה „צוה על אשכול הכופר, ללמד לבני יהודה קשת הסופר", אז נשתומם על הלך־רוחו ר' קאפל מהעבן הצדיק בכל דרכיו, ואשר אך על אמונתו חיה, כי בקש חדשות כאלה מאת הממשלה, בעת אשר בני דורו חשבו למין את הקורא בתרגום תח"ת אשר לבן־מנחם; בעת אשר אחדים מגאונינו החרימו גם את רנה"ו בעד מחברותיו הידועות, ששם שופר אל חכו לכבוד ההשכלה; בעת אשר בברלין כבר החלה — אחרי מות הרמבמ"ן — תקופת הכפירה בעיקר, ו„ההמרה", ואנשים כמו מימון (שלמה), סטנוב (יצחק), האכברג ורוד (פרידלנדר) לא הנחילו לישראל כבוד ויקר... בעת אשר כהאמבורג, פראג ופיורדה וכו' יצא הקצף על ההשכלה, וקול אחד נשמע מבתי־הדינים הגדולים: „אין לישראל בעולמו אלא ד' אמות של הלכה" — „יאה עניותא לישראל" — „וישמן ישרון ויבעט" בעת הזאת — בקש המאמין הגדול ר' קאפל לתת ליהודי הגר הזכות לשמוע לקח באוניברסיטות ולהיות רופאים, רוקחים, עורכי דין וכדומה. מימינו ומשמאלו נצבו רעיו השתדלנים והפרנסים בצרים לו במקצוע הזה, והוא באחת ומי ישיבנו. הם אמרו כי אך בהיות כנסת ישראל „כבושה בגולה" (כלומר דחוקה במעונה הצר, רק אז היא) „לומדת יראתך" (יראת אלהים), והוא — לקח את „חנניה מישאל ועזריה" נערי בני

יעמדו על המבחן וישיגו תעודות, ביחד עם תארי הכבוד (דאקטאר, מגיסטר, וכדומה) הראוים לתת להם כפי למודם, ואין בזה שום חילוק בין נוצרי ויהודי. ואסור חמור מוטל על כל איש ואיש, יהיה מי שיהיה, להניא את התלמידים העברים מחיות על פי דתם ואמונתם, או להפריעם מעבודתם את האלהים, כמצוה עליהם בתורתם".

ז) כי יהיה ריב בין יהודי ונוצרי על אודות שטרי־חובות, הלואות. שטרי מקנה וקנין, או על דבר סכסוכים שונים מאיזה מין שיהיו, או כי יאשמו יהודים על כל דבר פשע, או אז — יעמדו למשפט לפני בתי הדינים אשר להמחוז, או להגליל, אבל בשום אופן אין הצדקה למנהלי הכפרים ופקידיהם לאסור, לשפט, או להעניש איזה יהודי א). וכי יהיה דין ודברים בין אציל בעל אחוזה ובין יהודי, אז ישפט היהודי הזה כמו יתר הנתינים הנוצרים, ואין לבעל האחוזה זכות ויפוי כח לתפוש בכף את היהודי איש ריבו, או את אשתו או את בני משפחתו, או את רכושו אשר רכש לו, — וכאשר ישפוט השופט כן יקום ויהי.

ח) כי יהיה ריב בין יהודי ויהודי אחיהו הרשות נתונה להרבנים או לדינים יודעי דת ודין תורה לעשות חקירה ודרישה, ולהוציא משפט על פי דת משה. אך אם ימאן אחד מבעלי הדינין ב„פסק" הזה, הרשות בידו להציע דבר הריב שנית

יהודה לו למשל, כי גם המה למדו לשון וספר ולא התנאלו בפת־בג נכרי... הלך־נפש כזה ובכרה מרובה כזו — אם גם בתמונות שונות — נמצא בשנת המאה שעברה אך ב„גבורתו" ר' קאפל מהעכן, ובשנת המאה הנוכחית אך בר' משה מונטיפיורי הצדיק — זכר שניהם לברכה!

א) הטעם לזה מובן מאליו, לבל יהי הון היהודי או גם חייו נתונים בידי איזה פקיד פתי ואכזרי, בלתי יודע דבר חק ומשפט, ואל אשר יחפץ הכתן יטנו. וכן היו ליהודים אשר בליטה ופולין — בהיות הממלכה הזאת עומדת על תלה — הזכות לעמוד אך ברשות המלך. וכל דבר חק ומשפט אדות היהודים יצאו אך מידי המלך, או כפי בא־כחו, הוא הנציב (וואיעוואדע), למען לא יהיו למרמס לבתי הדינין של הכנסיה ושל מועצות־הקריה ושל בעלי האחוזות. אך ההלכה הזאת היתה פעמים אין ספורות מההלכות שאין מורין כן...

לפני בית־המשפט אשר להממשלה.

ט) „כנהוג מקדמת דנא תהי הרשות נתונה להרבנים ולהפרנסים לגדור גדר בפני העוברים על דה, ולהעניש את העבריינים כחק וכמשפט" א), — —

ממוצא הדברים האלה נראה באר היטב כי חדלו השתדלנים, כאשר כבר העירותי על זאת לעיל, לבקש עוד חסד וחנינה, ואך צדק ומשפט דרשו. ואם כי לא נשמע קולם בכל עת, ואם כי אך לאט לאט בצעו חפצם, לא התיאשו עוד מחרות ודרור, ולא חדלו לשאוף לחופש; לא הסתפקו עוד בהמעט הנתן להם, ומגמת פניהם היתה „שווי־זכיות גמורה". אמנם, צעדו לפנים אך צעדים מדודים ומתונים, אבל את מטרתם הנעלה לא הליזו עוד מעיניהם אף רגע. ואשר החלו ה„טובים" האלה בשנת תקנ"א, כלו צאצאיהם אחריהם בשנת תרכ"ז!

אך נשוב לענינו שאנחנו עסוקים עתה בו.

נשיא־הועד ב), הנסיך הגדול (ערצהערצאג) אלכסנדר ג),

א) אין פה המקום לשאת ולתת בזה, אם בצדק וביושר או ללא צדק בקשו את הרשות הזאת. אבותינו חכמי בימים ההם — כמו מחוקקי חקי הממשלה — כי ענש העברין בריש גלי יהיה אות לבני מרי. והמה הן ראו את הכפירה הולכת וקרובה אליהם, וע"כ חפצו להקדים רפואה למכה. ואם שגו ברואה, אתם תלין משוגתם, כמו טעות המחוקקים במקצוע הזה בחקי הממלכה. אך לא נהפוך להם השגגות לזדונות, להוציא משפט מעקל, כי מאהבת השררה עשו כזאת. כי אם כה נחליט, נראה לדעת, כי מחר לנו רוח הזמן ההוא מכל וכל. די לנו להעיר פה, כי מליץ יושרנו הנוצרי דאהם דרש במפגיע (כעשר שנים קודם לזה, היינו בשנת תקמ"א), אשר יהי ביד ה„קהל" העברי לפרש מצודת חרם, נדוי ושמתא בעזרת הממשלה ובסיועה. והוא הן היה בלי ספק בלתי־נוגע בדבר. אך עידן עידן ומנהגיו. אמנם בן־מנחם יצא במאמר מיוחד נגד דאהם, אבל לא ברצון הרבנים והפרנסים. עיין אודות זה במכתב־העתי „בן־חנניה" משנת 1861 נומר 17, ובכתבי מ"ז על אודות דאהם.

ב) הוא היה גם הנציב (פאלאטינוס), המושל, כפי נמוסי הארץ בימים ההם, במדינת הגר בשם הקיסר.

ג) הוא הבן הרביעי להקיסר ליאופולד השני ואחי הקיסר המולך אחריו פראנץ הראשון.

קבל את כתב־הבקשה הזה בסבר פנים יפות, ויבטיח לה „טובים" כי יציע אותו לפני ה„ועד", לחקור ולדרוש היטב, ולשפט מישרים על דבר זכיות היהודים. ובאמת בצע בן־המלך את אמרתו בזמן קרוב.

ביום 12 נוומבר משנת 1792 נפתחה הישיבה הרביעית אשר להועד, והיושב ראש היה גם ביום ההוא נציב המדינה בכבודו ובעצמו, לא אחד מסגניו. ואז עלתה שאלת היהודים ראשונה על שלחן המחוקקים. החשמן (גראף) פאן האללער הציע את הצעתו הכוללת אדות הענין הזה, כדברים האלה:

א) כאשר נוכח לדעת מספרי החוקים העתיקים, הנה יושבים היהודים בארץ הגר זה שנות מאות רבות. וע"כ מוטלת עלינו החובה, לא לבד לקבל אותם תחת חסות חוקי הארץ, ולשמור אותם מכל נגע ופגע, כי אם גם להמציא את האמצעים הנכונים, אשר על ידם יעצרו כח להביא טרף לביתם בהיתר ולא באיסור, בנחת ולא בצער.

ב) יען כי היהודים מתעסקים ברובא דרובא במסחר ובחרושת מעשה, ובכנעתם ובמעדבם יכלו להביא רב טובה לארצנו, לו אך לא שמנו מכשולים על דרכם, אשר הפריעום מעבודתם, על כן — הננו מחויבים להתיר את החרצובות הישנות אשר בהן אסרו היהודים, ולהרים כל מכשול מדרכם, למען תהי לאל ידם לסחור ולעבוד כפי כשרונותיהם בלי שום מניעה".

מה נשתנו פתאם הענינים! ומה דפק אז בחזקה הלב העברי לשמע דברי שלום ואמת, דברי נחומים כאלה אשר לא שמעתם אזן עברית זה כמה בחדרי חדרים, ואף כי בדרך רשמי בפומבי ובפרסום כזה!

לכבוד צירי ממלכת אונגארן עלינו להוסיף בזה, כי בכל משך השקלא והטריא אדות ההצעה הזאת לא יצאה מפי אחד הצירים אף מלה אחת, אשר נוכל לחשוב איתה בתור חלול כבוד יהודי. ואדרבה: כלם, כלם ענו — למשל — ואמרו, כי מס „כסף־החסות" אשר שמה הממשלה על היהודים אך בגלל היותם יהודים, הוא ללא צדק וללא

משפט, „מפני כי בדתי ארץ הגר אין זכר לזה, ומפני כי לעול יחשב להמעיט את הזכיות ולהעדיף את משא המסים בבת אחת", — דברים הראוים להאמר באיזו מן הארצות גם בדורנו ובימינו...

במשך המשא ומתן (דעבאטטע) הוצעה לפני הועד הצעה אחרת יותר ברורה, וזה לשונה:

„למען תהי להיהודים, הגרים בארץ הגר זה שנות מאות רבות, מעמד ובסיס נכון לטוב להם ולהצלחת המדינה יצא דבר הועד ברשיון הוד מלכותו להיות לחק ולא יעבור:

כל החוקים אשר הגבילו זכיות היהודים הן בעניני מסחר וחרושת מעשה והן במלאכת מחשבה או בכל מלאכת יד, הנם מהיום והלאה בטלים ומבוטלים.

כל התקנות (שטאטוטען) והתריות (פריווילעגיען) שנתנו באיזה זמן מן הזמנים לערים שונות, אשר על פיהן נאסרה ליהודים זכות הישיבה, הן ארעיות והן קבועות, באחת הערים האל — מלבד בערי ההר ובמקומות הנועדים להצקת מטבעות — כל החוקים האלה הנם מעתה לא שרירים ולא קימים.

רשות נתונה ליהודים לסחור, לקנות ולמכור ב„יומא־דשוקא" או על ה„ירידים", כמו האזרחים הנוצרים בלי שום הבדל.

רשות נתונה ליהודים האומנים להחזיק אצלם עוזרים וחניכים להרגילם במלאכתם, וככלותם את למודם לתת להם, — כפי החוקים השוררים במדינה בעד חברות האומנים (צינפטע) הנוצרים — תעודות המעידות על כשרונם במלאכתם.

רשות נתונה ליהודים, היושבים בערי הממלכה ובכפריה, לקנות ולשכור בתים ברחובות מיוחדות ולסחור שמה כאות נפשם, אך לא יוכלו להבחר בתור חברים בבית מועצות הקריה, בבתי משפט אשר לאזרחים, או לשאת על שכמם איזו התמנות, זולתי המשרות, אשר בהן יכבדו מ„הקהל" העברי.

בנוגע ל„ערי־ההר" אם כי אין להיהודים שם זכות־ישיבת־קבע, יש להם הצדקה לדור שמה דירת ארעי, ולנסוע ממקום למקום, כאשר ימצאו לטוב ולנכון לפניהם.

החק משנת 1729, שעל פיהו גרשו היהודים כלה מארצות דלמציה, קראטיה וסלבוניה ישתנה, באופן כי מעתה הרשות נתונה להם להתעכב בנפות האלה, לנסע ממקום למקום, ולסחור שמה כאות נפשם בלי שום מפריע.

רשות נתונה ליהודים לחיות באמונתם על פי חוקי תורת משה, ואין לאיש — יהיה מי שיהיה — הצדקה להניא אותם מעבודתם את האלהים על פי דתם. בימי חגי הקתולים לא יעשו כל מלאכה, מקנה וקנין בפומבי, אך בבתיהם יוכלו לסחור ולעבוד כאות נפשם. ..

אסור ליהודים להניא את עבדיהם או את משרתיהם הנוצרים מעבודת ה׳ ומחנינת המועדים כמצוה עליהם על פי הדת הקתולית.

הרשות נתונה ליהודים לפתוח בעד צאצאיהם בתי ספר שונים וללמדם שמה כפי תוכן הלמודים המאושר ומקוים מהממשלה בעד בתי הספר להנוצרים. רק במה שנוגע ללמודי דתם יש להם הצדקה לסדר תוכן הלמוד, כפי אשר ימצאו לטוב ולנכון לפניהם, מבלי שאל את פי הרוממות. ואם ימצאו מקהל התלמידים גם כאלה אשר כשרונות טובים להם וחפצם להשתלם עוד יותר בלמודים, יש להתלמידים כ״לה הצדקה להספח לאחד מבתי ספר הגבוהים, או לאחת האוניברסיטות, ואחרי אשר יכלו חק למודם ויעמדו בנסיונם יקבלו תעודות ותארי־הכבוד (געלעהרטענגראדע) כמו הנוצרים, הגומרים למודם בתור חרש וחושב, או בתור רופא, רוקח, עורך דין וכדומה.

ואולם למען לא יתרבו עניי ישראל בארץ הגר על ידי הכניסה מארצות אחרות ויהיו למעמסה על אחיהם ועל הנוצרים, יושם לחק: הרשות ליהודים זרים הכניסה לארץ הגר, אך ורק אם הם בעלי מלאכה, חרשים או סוחרים ידועים, או אם יש להם הון לא פחות מסך 1500 פלורין. אולם היהודים הזרים הנמצאים כבר בארץ הגר בעת הזאת, יותרו במדינה, אם גם לא יוכלו למלאות אף אחד מהתנאים האלה״.—

ברוב גילה שמעו היהודים את ההצעות האלו, ומדי יום ביומו חכו לראות „גאולתם ופדות נפשם״.

אך הנה מפני סערת המלחמה אשר התחוללה אז, גם מפני סבות שונות אחרות שאין פה המקום לפרטן, נסגר ה„ועד" א) בטרם עלתה בידו לעשות את „ההצעה" הזאת ל„חק". ובכן נתקימה ביהודי ארץ הגר קללת האלהים אשר בפרשת התוכחה: „ותם לריק כחכם!". לריק כלו כחם, לריק ולבהלה בלו עתותיהם, יגעו ולא הונח להם... אך תקותם לא אבדה, ורוח אחדותם לא עזבתם אף רגע. ועל כן חרצו עשרת ה„טובים", וקאפל בראשם, לבלי הפרד עוד, להיות גם לעתיד אגודה אחת, ולהבין במשך הימים הבאים עוד חומר רב לכתב בקשה חדש, ולמסור אותו במועדו לידי הועד העתיד להפתח בימים הבאים לטובה...

כה חלפו הלכו עוד שנים אחרות בעבודה רבה ובמלאכה, להרים תרומות מסים וארנוניות, לשאת בסבל המלחמות הנוראות, אשר כמעט לא פסקו כל ימי ממלכת הקיסר ליאופולד השני. אך פתע נשתנו הזמנים עוד הפעם, ויקם מלך חדש...

* *

*

הקיסר ליאופולד השני שכב עם אבותיו, ובנו הבכור, יורש העצר, מלך תחתיו בשם פראנץ הראשון.

גם בראשית ממלכתו לא חדלה תרועת מלחמה מארצו. שרי מדינת הגר התועדו אמנם בינתים, אך לא להתיעץ על אודות ענני ארצם, כי אם „לפקח לטובת הקיסר... והסכימו לעזור להקיסר בגופם ובמאדם, למלחמה ולשלום, וזה כבודם; והתנדבו חמשים אלף איש חלוצי צבא ול"ה פעמים מאה אלפים איפות האבן (שבולת שועל) לבשר לסוסים ולחמורים, כ"ד מאה אלפים

א) כידוע היתה אוסטריה מרודה בימים ההם בעניניה החיצונים ובפרט בהמהפכה הצרפתית. לודויג הט"ז התן מריה טרזיה יצא להורג בירח יאנואר 1793 ואשתו המלכה מריה אנטוניטה, אחות הקיסר ליאופולד, נפלה כנפול לפני בני עולה בת ל"ח שנה, ביום ט"ז אקטאבר תקנ"ו. והקיסר בתור גואל־הדם היותר קרוב היה אחוז בסבך מלחמות גדולות את הרפובליק הצרפתי, וגם ההגרים עכרו בקצרי מלחמה במעט בלי הרף...

תבואה, ק' אלף שוורים ועשרת אלפים סוסים, לרכב ולפרשים".— (רא"ם בספרו קוה"ע).

עתה התנער „השתדלן העברי" עוד הפעם, ויאמר: „עת לעשות היא", ויתיצב לפני המלך ויבא גם הוא את מנחת היהודים: קערת זהב אחת מלאה אדומים (בסך עשרים אלף שקלים) והוסיף מִשֶלו עוד אלף ומאתים שקלים. והקיסר קבל אותו בסבר פנים יפות, וידבר אתו טובות ונחומים. ויצא קאפל מאת המלך שמח וטוב לב...

אולם בימים ההם בא ר' קאפל לכלל הכרה פנימית כי בימי חירום כאלה אין לקוות הרבה מבתי־הועד. ואם כי מצד האחד נשאר עוד בתור חבר או ראש באגודת עשרת „טובי המדינה", אשר עליה היתה מוטלת החובה להיות לאחב"י בארץ הגר לפה מול ה„ועד", אבל מצד השני לא כחד תחת לשונו, כי כל זה איננו שוה לו, באמרו: „האך להועד נענן?", ויבחר עוד הפעם ללכת בדרכו אשר הלך עליה ימים רבים, היא דרך השתדלנות, אשר בה עשה חיל בימי חייו במדה מרובה עד למאד...

ובכן הננו רואים עוד הפעם את ר' קאפל „השתדלן הגדול" צועד קוממיות בהיכלי־השרים ובארמון המלוכה, ומשתדל בעד עמו להסיר מהם הגזרות הרעות והרשעות המתרגשות עליהם, ויהי רב להושיע כבימי קדם...

והנה פעמים רבות כבר ראינו אותו עומד לפני הקיסר בתור „שליח צבור"; אבל עוד לא ידענו איך בא לפני המלך בתור יהודי אשר אך על אמונתו יחיה? ואת הדבר הזה נראה מתוכן האגרת הזאת, אשר אני נותן אותה למטה.

בחורף שנת תקנ"ט, שנת חירום ומהומה, תקפו על היהודים בארצות אוסטריה והגר צרות שונות, ופרנסי־המדינה אשר בפולניה (לבוב) בביהם (פראג) ובמעהרן (ניקלסבורג) התאחדו את „השתדלן הגדול דמדינת הגר וגלילותיה", ויבחרו בר' קאפל להיות הוא להם למליץ־יושר לפני הקיסר, והוא נאות לקבל עליו את המלאכות הזאת, ויסע לוינה. ומשם כתב את המכתב הזה

(ביום כ״ב שבט תקנ״ט) לשארו הקרוב אליו, לה„פרנס״ ר׳ נפתלי רוזנהל. וזה לשון המכתב הכתוב מעיקרו בשפת עבר צחה א).

„נפתלי אהובי!

„פליאה דעת ממני והבין לא אוכל, מדוע לא ענית לי עד כה על מכתבי שערכתי אליך, אשר בו קראתיך לבא הנה. במשך הימים אשר הנני יושב פה, השגתי אגרת מר׳ יוסף דייטש ב) מעיר רויסניץ ומר׳ אליהו מפראג. קוה אקוה, כי ביום הראשון לשבוע הבא יהיה בידי, ברצון ה׳, הדבר הנחוץ הידוע לך, למען אוכל ביום השני או ביום השלישי להראות את פני הוד מלכותו, ובצפיתי אצפה, כי צור ישראל יצליחני בדרכי אשר אני הולך עליה.

„אם עוד לא שמת לדרך פעמיך, אחלה פניך להכבד ולשבת בביתך, כי למה תענה בחנם בדרך כחך, ותוציא את כספך. אך התפללו בעדי וצומו עלי, ואל תאכלו ואל תשתו וגם אני וביתי אצום כן, ובזה אבא אל המלך... וקדוש ישראל יחנני וירצני ויתנני לחן ולחסד בעיני מלכנו. אמן.

„בעניני עמי שמתי כל מעיני, זמני ואוני, על כן דברי מעטים.

והנני שארך הנאמן

קאפל מהעבן״.

ואת המכתב הזה כתב מהעבן בהיותו בן ס״ז שנה, כששה ירחים לפני פטירתו!

א) לדאבון לבבי אין האוריגינל בידי כ״א ההעתקה האשכנזית, אשר ממנה הנני מוכרח להעתיק שנית לשפת עבר.

ב) את הפרנס הזה נפגוש עוד בפרשה הבאה.

ה.

ר' קאפל בתור פרנס במדינת אוסטריה. יחסו לעבודת הצבא. פטירתו.

בחפצנו לתאר את יחס ר' קאפל לעבודה הצבא, עלינו להעיר בראשונה, כי העבודה הזאת לא נחשבה אז לחובה קדושה ומכובדת, המוטלת על כל איש ואיש במדינה, אם עשיר או רש, ואדרבה נמנתה בין המסים והארנוניות אשר הושמו בימים ההם אך על ההמון; והאצילים — כמו הכהנים — אשר היו פטורים מלשלם את המסים, לא נתחיבו גם כן בעבודת הצבא כפי כתבי־הזכיות (פריווילעגיען) שנתנו להם מאת המושלים בשנים קדמוניות. וזכיות כאלה נתנו בימי־קדם גם ליהודים היושבים בארץ הגרא), אם בצדק או ללא־צדק אין חלוק בזה. על כל פנים אין בין זכיות היהודים לזכיות האצילים ולא כלום. ומי האיש החפץ לוהר בחנם על זכיותיו שקנה לו ביגיעות רבות ובדמים מרובים?

אך אל נתעה בשוא לחשוב, כי היהודים לא אהבו את ארץ־מולדתם, וכי בבא צר ואויב בשערי המדינה עמדו מנגד ולא לקחו חלק במלחמת ההגרים. זאת לא זאת! פעמים רבות שפכו דמם כמים והראו גבורתם הנפלאה על שדי קטל, בתור מתנדבים־בעצם, וכמו האצילים שלפו גם המה את חרבם לא בתורת חובה, כ"א ברצון עצמם, מאהבתם את ארץ מכרתם. אולם בימים ההם נהנו היהודים מכל זכיות האזרחים בלי הבדל, וע"כ חשבו א"ע לבנים בארץ מולדתם.

אבל במשך הזמן נשתנו העתים לרעה. זכיות היהודים כלו כעשן כלו, ויהיו „נאולים מאוסים ובזוים". מסים וארנוניות הוטלו

א) לכן הננו רואים למשל בשנת ה"א ק"ה (1845), בבא העת להגן על עיר פרסבורג צוה המלך לודויג I בתור יוצא מהכלל, כי לצורך השעה הרעה ישתתפו גם היהודים גם הכהנים הקתולים בעבודה זו.

עליהם עד לבלי יוכלו שאת. „את הזכיות המעיטו ואת החיובים העריפו". ויצעקו להממשלה בצר להם, ושועתם לא עלתה למקום גבוה, נחר גרונם בקראם — ושומע לא היה להם...

אך לא לבד מצבם החמרי, כי אם גם מעמדם המוסרי והדתי הורע עד למאד. פקודות חדשות יצאו תכופות זו אחר זו, אשר על ידן „הדת הולכת ומתמעטת". ועיני היהודים רואות וכלות כל היום, ואין לאל ידם להושיע למו, זולתי באמצעות השתדלנות הידועה לנו. ובמעמד כזה הנה יאֹמר ליעקב (קאפל): „תן לנו בחזרה גם את הזכות האחת, השרידה היחידה שנשארה לכם מימי קדם, והוא — זכות החפש מעבודת הצבא (הנמאסה אז בעיני מרומי־עם), כי אותה אנחנו מבקשים בזרוע כח".

ואם ישאל היהודי: „ומה תתנו לנו חלף הזכות הזאת אשר קנינו אותה זה שנות מאות רבות במחיר רב?" אז קול אחד יענו צריו: „אין דבר! זולתי כי נבריחכם לעבור על דת, לבלתי נצור את עדותיכם כמצוה עליכם"... (מעשים שהיו בימי הקיסר יוסף השני, כאשר הראינו לדעת לעיל).

אחרי הדברים האלה, האם לא היתה הצדקה לר' קאפל לענות ממה נפשך: „אם כבנים, ואם כעבדים. אם כבנים, תן לנו אֵם (ארץ־מולדת אשר תחשבנו כבנים לה), ואם כעבדים (אשר יעובד בם בפרך, ואשר כל מה שקנו קנה רבם), אחת אשאל ממך, אותה אבקשך: „תן לי הנפש, והרכוש קח לך כנפשך שבעך", או במלים אחרות: שלם נשלם בלב ונפש חפצה מסי־מלחמה בכל אשר תשית עלינו, גם למעלה מכחנו, ואם בזאת לא תשמע לנו, תן הרשיון לשכור ממלאי־מקומנו (שטעללפערטרעטער) בעבודת הצבא, וכל „קרבן" לא ייקר לנו, אך הניחה לנו „את עמלנו — אלו הבנים!"

כה היתה הגות־רוח ר' קאפל בענין הזה, וגם מתנגדיו מוכרחים להודות, כי ההגיון והיושר היו לו לקו. ואם היו גם אז אנשים אשר לא הסכימו לו בזה מכל וכל, וחפצו לותר ברצון טוב על זכותם, עמד ר' קאפל, כדרכו, על דעתו, וסוף כל

סוף הסכימו רעיו לו, ויבחרו בו להיות להם למליץ־יושר ולשתדלן לקדם את פני הרעה, ובמקום שכבר יצאה הפקודה הנוראה — להעבירה.

ובכן הננו רואים את הגבור הנעריץ ר׳ קאפל, נפתולי אלהים נפתל בדבר עבודת הצבא כל ימי חייו, ובהתחדש החק המעיק חדשים לבקרים, התנשא כארי להעביר רע הגזרה, וכל עוד נשמתו בו שומה היתה בפיהו: „הניחו לנו להנות כמוכם מכל זכיות האזרחים, ואם אין — הניחו לנו את עמלנו אלו הבנים".

כה שאג בקול בלי־הרף עדי נפל חלל, וימת מות־גבורים על שדה־המלחמה.

* * *

ויען כי מארץ פולניה (גליציה) נפתחה אז הרעה, ע"כ עלינו להעיף עינינו שמה, ולראות מה נעשה בה.

בהיות ממלכת פולין העתיקה על תלה, נקבצו באו אל תוכה יהודים רבים, וביחוד האובדים על חופי הוולגא והנדחים מארצות צרפת, גרמניה וכו׳, וימצאו מחסה בצל המושלים הקדמונים, אף חיו שמה על רב טובה. וכה שפרה עליהם נחלתם עד כי הגאון בעל ה„מפה" ענה לשואלו, בתורת עצה, כי לא יעזוב רבנותו הקטנה בפולניה ויבחר ברבנות גדולה בגרמניה, באשר טוב פת חרבה ושלוה בה וכו׳ (שו"ת הרמ"א).

אולם אחרי האָסף המלכים הפִּסתים והיָגלנים מן הארץ, ותחתם באה ממשלת אגרוף, ממשלת האצילים הגאיונים, והישועים שרצו ורבו בארץ, אז היתה חרב איש ביד רעהו. ומי היה השה לעולה? כדרך כל הארץ — היהודי! עד היום תסמרנה שערות ראשנו לזכר עלילות הזידונים חמיל ונאָנטאָ... וידל ישראל מאד מאד, וימעטו היהודים וישחו מעצר רעה ויגון...

אך דבר טוב אחד עוד נמצא בממשלת הפולנים בימים ההם בנוגע ליהודים — כי לא התערבו בעניני דתם; ובכן חיו היהודים בודדים במועדם, הקהילו קהלות, התועדו ב„ועדי קודש", פתחו שערים המצוינים בהלכה, יסדו בתי חסד וצדקה, ועולמם

ראו בארבע פנות הגיטו!

הפולנים אמנם העמיסו על היהודים מסים וארנוניות שונים מיוחדים, אך נתנו למו חפשה — מעבודת הצבא! ככה, הבאיכו להיהודים בפולין ה„קוצים" עד למאד, אך האליה נעמה לחכם.

כה חיו שמה היהודים עד אשר נחלקה הארץ, ואדמת גליציה היתה לאוסטריה לאחוזת נחלה.

אך אז — בעלות הקיסר יוסף השני על כסא מלכותו — שִׁנו גם חיי היהודים בנפות האלה. את ה„קוצים" — בתמונת מסים וארנוניות — לא בער מכרם בית ישראל, אך את ה„אליה" השמנה, את זכות החפש מעבודת־הצבא, חפץ (בשנת תקמ"ז) למנוע מהם, וע"ז יקונן בעל קוה"ע, בדברים קשים ומרים לאמר:

„קצה נפשנו, מאשר שמענו באזנינו שמועות, על בני עמנו, ליקח יהודים לבעלי מלחמות, אשר לא נהיתה ממדבר קדמות... קרא עלי מועד לשבור בחורי, באו ממדינות פולין (גליציה) מגילות קינות, מצפון תפתח הרעה... ללמד בני יהודה קשת וכבר נעשה מעשה ונתן רשות, ואינו מבחין בין טובים לרעים, נלקחו נערים ובחורים, המסולאים כפריים עם נרדים, אלני סרק עם פרי מגדים, גם פרחי כהנים עם לויים ואהרנים, חתן מחדרו יצאו גרודים, ונטולים מדת היהודים. וכמה בעלי בתים אחר נשואיהם, מגורשים מבתי תענוגיהם, ונשיהם יותר מהם נשארו בצעריהן, על בעל נעוריהן, ואוי לאבות שגלו מעל בניהם!" — — —

„— — — נפשם בהם התעטף, שלא להתגאל בפת בגם להטעימה, מהם אכלו טרפות וגדולה לגימא, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומה (כן כתוב), אכלו חמץ בפסח ושותים יין נסך, שמירת שבת מדיחים, מהם ספר תפלה עמהם מוליכים, הספר והסיף ירדו כרוכים, וכלאים בציצית סמוכים" (שם).

ובצר להם פנו יהודי פולין (גליציה) אל „גבורנו" לחוש לעזרתם. והוא נאות לזאת, ובכן נמצא כתוב בספר:

„והנגיד הקצין ר׳ קאפל מהעבן ז״ל מפרעסבורג התאמץ בהשתדלות רבה. זכרה לו אלוה לטובה!״ (שם).

בחדש שבט תקמ״ח יצאה „הגזרה״ שניה בגליל ברין בעיר פאהרליץ, ואח״כ „היתה מהלכת ממקום למקום ומפנה לפנה במעהרן וביהם המדינה עד חדש אדר, כי לא נמצא בו הדר״ (שם ע״ב).

ועוד הפעם פנו נדיבי עם אלהי אברהם בעת צרתם אל „השתדלן הגדול דמדינת הגר וגלילותיה״, והוא התאחד את שלשת רעיו, היינו את הפרנס ר׳ אהרן לבוב (לעמבערגער), את הרב הדויסניץ ר׳ יוסף דייטש, ואת הקצין ר׳ נפתלי מאר (ראזענטהאל) הידועים כבר לנו. „ארבעה המה מטיבי לכת, מליצתם בכתב ובעל פה נערכת, לדבר עם הקיסר את כל נוכחת, מפיהם ולא מפי כתבם, והמה יברכו את המלך ועל ה׳ השליכו יהבם, ונתקבלו לאודיענץ (ראיון) בערב שבת קדש, משנכנס אדר בראש חדש״ (שם).

ולמען תת לבני הדור החדש תמונה מהלך־נפש אבותינו בימים ההם, נעתיק בזה עוד דברים מעד־ראיה ככתבו וכלשונו:

„ואנחנו אנשי נ״ש (ניקאלסבורג) בהיותנו סמוכים ידענו, כי זה היום שקוינו שיכנסו בעובי הקורה בעבורינו, אותו היום לא פסקה תפלה מפינו, מחצות ליל ה׳ לא ישננו, לבית־המדרש הלכנו כלנו, כל ספר תהלים גמרנו, אם גמרו שנו, נכנסה כת שניה יצאה ראשונה, שם ישבנו גם בכינו, ריש ידחא למספר בהון עשינו, שהשעה צריכה לרחמים וחנינה, לחזק ידי שלוחי דידן ודרחמנא, וגם הם בקשו זאת מאתנו: „תהיו לנו מעיד לעזר לאמץ ידינו. אתון מהתם ואנן מהכא נעשה את שלנו, ובכן נבא אל המלך לבקש על עמנו״. ויבואו ויברכו את המלך כדינא, ובפנים יפות אליהם פנה, ועל כל זה השיבם שלא בדרא דעונה, מים עמוקים עצה בלב איש ואין איש תבונות להדלינה״ (שם י״ח ע״א).

אך ר׳ קאפל לא הסתפק בראיון הזה. וביום הרביעי הבא

נכנס שנית לפני ולפנים, ביחד עם הסוכן, ולא הניח את ידו מהשתדלנות. אך בין כה וכה נברה מחלה הקיסר, ומה נשאר לר׳ קאפל לעשות? רק אחת: לתת כסף, וכסף, וכסף! ואם בזה אך „עמד הנגע ולא נרפאה כלה" היתה שומה בפיו: „מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל, חכו עד יעבור זעם, והשועה ה׳ כהרף עין..."

והשתדלן עמד עוד הפעם על דעתו, כי אך ע"י השתדלנות ירוח לישראל... וקורות העתים נתנו צדק לפעלו, כי על ידי כהלה הקיסר נעה נדה דעתו כנע הקנה במים, ולא היתה היכלת להשיג ממנו מענה מוחלט, ובכן נחזה בחדש כסליו תק"ן כי „שוב לקחו בידים רמות, יהודים בעלי מלחמות". אך עוד הפעם התערבה ה„שתדלנות" ועוד הפעם נחזה: „הנוגשים והשוטרים בעם הפריזו המדה, אין רואין על מומין שבגלוי רק על מומין שבסתר, הם לא עשו אלא לפנים, בשביל תשלומי ארבעה וחמשה מנים" (שם).

הרי מראות מוראות ונגאלות של מעשי אבותינו התמימים, שעשו באונס ולא ברצון! חרפתם אך אל חיק מגדיהם השוב, אשר לא נתנו להם לחיות בתור אזרחים במדינה.

עוד עובדה אחת אביא מימי ממלכת הקיסר יוסף השני, ואחר אחדל.

בשנה האחרונה למלכותו חלה הקיסר — כידוע — ויאנש, ורבים צרים קמו עליו מכל עבריו. אז בהתעטף עליו נפשו התרפס לפני ההגרים משנאיו מימים עברו, „והיועץ הגדול קויניץ הזקן — כה מספר לנו רא"ם בספרו „קוה"ע" — השכיל בחכמתו שיש בה צורך שעה ותיקון, ואולי ראה את הנולד, פן בהעדרו תצא אש טולד, דבר על לב הקיסר ונרצה להם למלאות בקשתם, בכל החירויות בקדמותם כמו בשנת 1790 בחיי המלכה ארונתם (מריה טרזיה) גם החזיר העטרה (שלקח מהם מקודם כאמור לעיל) ליושנה למדינתם... אף שאין זה דרכו לעבור על מדותיו

ולהיות מנוצח מאנשי מדינותיו, אך אין שלטון ביום המות ואין אפוטרופס לאריות, ואותו היום נקרא חיבוט חיריות וכנגד זה נאותו לו אנשי הונגרן להעמיד לצבא חיל גדול, איש מהם אל יחדל, והכל על הוצאותיהם ובתנאי שלא ילך עמם יהודי במלחמותיהם, כי חרפה היא להם ותועבה[א], כל כי האי ריתחא אלינו יבוא"[ב] עכ"ל. והקיסר אשר וקיים את התנאי הזה, וממילא נפתרה עי"ז שאלת „עבודת הצבא" בימי חיי הקיסר יוסף אשר אמנם נגוז חיש. וימלוך ליאופולד אחיו תחתיו.

כשבת המלך ליאופולד על כסא מלכותו היתה ראשית מלאכתו להעביר את חקי יוסף מן הארץ ולהעמיד הכל על הבסיס העתיק כמו שהיה בימי אמו הקיסרית מריה טרזיה. ולפי זה הדעת נותנת כי הושבה גם כן להיהודים חרותם מימי קדם, כלומר: זכותם להיות חפשים מעבודת הצבא. אבל שרי־המלוכה לא כן דמו. וכאשר לא היה ביד היהודים כתב־מיוחד ע"ד בטול הגזרה, עמדו השרים היושבים על כסא־דין על דעתם, כי הנזרה במקומה עומדת. ויען כי בנוגע ליהודים לא היה אז דין ומשפט, וכל דאלים גבר והטוב בעיניו יעשה — לכן היתה יד היהודים על התחתונה...

אולם לא ינום ולא יישן „השתדלן הגדול דמדינת הגר". ועי"כ נראה חיש כי „בין גאולה לגאולה, פעל הגגיד ד' קאפל מהעבן שלא ליקח יהודים למלחמה במדינת הגר כלה", וליהודים היתה אורה ושמחה!

אך לא ארכה עת שמחתם; כי בפרוץ המלחמה בין אוסטריה וצרפת החלו שרי ממלכת אוסטריה עוד הפעם לקחת

א) אל נא ישכחו הקוראים את הדבר הזה, כי נחוצה תהיה להם הידיעה הזאת בעלים הבאים.

ב) המלים האחרונות מעידות למדי על הלך־נפש היהודים בימים ההם, איך היו משפלים עד שאול תחתיה, עד כי לא חזו עוד חלול כבודם, אם אך היה לאל ידם לחיות באכונתם בלי מפריע.

מהיהודים אנשים לצבא. יען מה? יען לא יכלו היהודים להראות את הפריוילגיום מימי קדם, שעל ידו נתנה להם חפשה מעבודת הצבא, וע״כ פקודת הקיסר החדשה כלא נחשבה. חק הוא לישראל, משפט לעמים כי „הלכתא כבתראי״; אך אין חק ואין משפט לצוררי ישראל, בעת אשר יאבו לשימו בעפר לדוש...

ובכן השתדל ר׳ קאפל עוד הפעם לפני הקיסר, לשלם כפר־נפש ולהפטר מעבודת הצבא. והמלך מלא את חפצו ככל אשר שאל ממנו.

חג הסכות משנת תקנ״א הגיע, והיהודים התעתדו לשמוח לפני ה׳ אלהיהם בארבעת המינים ולשבת בסכות. פתע נהפך לר׳ קאפל נשף חגו לחרדה, בשמעו, כי בעצת המזכיר (זעקרעטער) אשר בבית־הפקידות בשטמפפן, נאסרו פתאם עשרה יהודים, וימסרו לעבודת־הצבא, באותם להקריב אותם בתור אשכר ומנחה להקיסר היושב אז בהיכל מלכותו, אשר בעיר פרסבורג. כמובן, לא נח ולא שקט „השתדלן הגדול״ עדי עלתה בידו לפדות את עשרת׳ השבויים וביום השני לחג הביאם בכסף ובקול רנה אל בית האלהים להודות לה׳ ותרב אז שמחת ההמון ב„הר־הארמון״, בגבורת ישע ימין „ראש־הקהל״...

בשמוע היהודים היושבים ביתר ארצות הקיסר את התשועה אשר עשה ה׳ לעמו בארץ הגר ביד הפרנס ר׳ קאפל, ויחליפו כח, ויתאחדו מחדש כאיש אחד חברים, ויבואו לוינה, „וכח והרשאה מכל הגלילות בידיהם, וה׳ נצב עליהם, ובאשלי רברבי תולין, ובסגנון אחד עולין, הצד השוה כלן שווין לטובה, לחזק בדק ישראל, אשר לא יתגאל, וכל עניני עיר וקהלה, להעמיד הדת על תלה, כל חדש תמוז מוויען לא משו, ולהמלך עצמו נגשו, וכובע ישועה בראשם, החדש אשר נהפך לנחמות, שלא לקח עוד יהודים איש מלחמות, ועוד כאלה לרבות נאולת קרובים, חתון רעים אהובים, אשר התורה התירה והקיסר יוסף שדי ביה גירא (עיין לעיל), וקרא לשבויים

דרור ולאסירים פקח קוח לסעדם במאכלים כשרים וישבתו ממלאכה ביום מנוח (עיין ג"ב לעיל בדבר פקודות יוסף), ועוד הבטיחם שיעשה לטובת מבוקשיהם, יקים סערה לדממה, ויחשו גליהם, ישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפציהם" (קורות העתים כ"ג ע"א).

ויצאו הצירים ה„אדירים" מלפני המלך שמחים וטובי לב, „ושושנת יעקב צהלה ושמחה".

בין כה וכה התאספו „טובי" מדינת הגר להתיעץ על צפונותידם ושם התעוררה השאלה: אם לא הגיע כבר המועד לותר ברצון טוב (לא באונס) על החפש מעבודת הצבא, באמרם: הן בקרוב יפתח הועד ההגרי, אשר היה רבות בשנים, בימי ממלכת יוסף, סגור על מסגר, ומה נעשה אם שרי הועד יפקדו עלינו ללכת לעבוד בצבא? בין הנאספים היה — כאמור למעלה — גם ר' נפתלי מאָר (רוזנתל). הוא היה אמנם איש החי על אמונתו, ולא הוציא ישן מפני חדש; אך הוא לא אמר כמו רעיו „חדש אסור מן התורה". הוא היה אוהב ומוקיר את הרמבמ"ן, ורוח העת החיה לא היתה מורה לו. הוא אהב את עמו אהבה בלי מצרים, אך כמו כן חפץ מאד להוציאנו מהאויר המחניק, והאמצעי היותר נכון לזה היה לפי דעתו — ההתקדמות!

אשר על כן פתח את פיו ויאמר: „רבותי! נכון את השעה הנאותה, ונקבל עלינו ברצון טוב — לא על ידי פקודה מגבוה — את עבודת הצבא, ואז תקוה טובה נשקפת לנו ולבנינו — כאשר הבטיחוני שרים גדולים אשר דבריהם נשמעים — להמציא לנו מעמד איתן ונכבד בארץ; כי אם החרש נחריש בעת הזאת, הנה בעוד זמן קצר נהיה נאלצים למסר את בנינו להיות אנשי־מלחמה, מבלי כל תועלת לנו ולצאצאינו, על כן נמהר נחיש מעשינו בטרם נעביר המועד הנכון..."

הדברים האלה אשר דבר ר' נפתלי בהתלהבות עצומה לא שבו ריקם, וכמעט רוב הנאספים הסכימו לו. אך פתע קם כארי מסבכו ר' קאפל מהעבן ובדברים בוערים שם לאל את הצעת ר'

נפתלי, ותוכן דבריו היה: נגל על ה׳ דרכנו, והוא הטוב בעיניו יעשה. אם אויבינו יעשקו ממנו בזרע כח את זכיותינו, הנה למצער נוכל לצעק חמס על זה, וברובא דרובא ישמע קול צעקתנו. אך אם בעצמנו נותר על זכיותינו, התהיה לנו אחר כך הצדקה לבא ולזעק לפני המלך? ומה הבטחון אשר אנחנו בוטחים ע׳ [illegible] שחות [illegible] שים שאינם מקרבים אותנו אלא לצרך עצמם ובשעת הנאתם? אנשים אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר? — גם אנכי אהב את מולדתי, גם אנכי הנני עומד הכן להגן עליה, גם אני וביתי נהיה מוכנים לשפך עליה דמינו כמים, אך במה דברים אמורים, אם באמת תהיה גם לנו ארץ מולדת, אם באמת נחשב כבנים לה. יתנו לנו שרי־הממשלה בתחלה ארץ מולדת, ישיבו לנו את החוקים הישנים אשר עשקו ממנו בזרע כח, יניחו לנו להנות מזכות אזרח כמו יתר עמי הארץ, ובחפץ לבב נתן את בנינו לעבוד בצבא, להגן על ארצנו וערינו, על אדמתנו ואחוזותינו. ועד העת ההיא — יקחו את כספנו, אך לא את בנינו!״

„היה לא תהיה! לא נוָתר על זכיותינו אף כחוט השערה, כל זמן אשר הננו עשוקי־משפט, ואם יענונו, ויתנו עלינו עבודה קשה, נוחילה לאל — ולה׳ הישועה!״.

כה דבר ר׳ קאפל (אם לא בזו־הלשון הנה למצער במהלך־הרעיונות), וכל הצירים הסכימו לדבריו והחליטו ללחום בעד „זכותם״ בכל מאמצי כחם א).

א) הרב לאָוו בספרו „קורות היהודים במדינת הגר״ בשפת אשכנז העיר חמתו על החלטת האספה הזאת, ויוסיף לספר כדברים האלה: „יען כי פחדו „הצירים״ היהודים אולי יתן הועד ההגרי צו, כי היהודים יעבדו בצבא שכם אחר את הנוצרים, ע״כ שתו עצות בנפשם, בכה לקדם פני הרעה? אז קם הפרנס ר׳ אהרן מרעכניץ ויאמר: „לי עצה ותושיה, לי יש סגולה בדוקה ומנוסה וזו היא: הנה אנכי יושב על אדמת ההגמון־הראש Kardinal Primus Batthyâny, ולי יש מהלכים בביתו, אשר על כן אחלה פניו להניא את הועד מתת פקודה כזו, וכיד משרתו הגבוהה, לא אפונה כי שרי הועד ישמעו לקולו, ולא ימרו את פיו״. הנאספים קבלו את עצתו, וההגמון הקתולי אשר קרא חמס (ביום 5 פברואר 1791) על דבר ההנחות אשר אמר הועד לעשות להפרוטסטנטים (מעריצי לותר), ההגמון הלז — נאות לבקשת

אך בעוד פרנסי ארץ הגר נדונים על ארות ועדם פרצו מלחמות בארץ, ועוד הפעם (בשנת תקנ"ג) „שרי הצבא בלכתם גדודים, תבעו אנשי מלחמות יהודים, כאשר מצאו בספר־מלחמות מפקודה הישנה מהקיסר יוסף השני, הגם שבימי לעאפאלד שמלך בינו ובינו, לגמרי נתבטל הדבר (כנזכר לעיל), אך אין בידינו השובר (פריווילעגיום) והנוסע בא לקחת ונבר" („קוה"ע" סימן צ"ד).

ועוד הפעם עשהה חיל השתדלנות בשיטת ר׳ קאפל, ועלתה בידה להוציא פקודה, כי יתן „איש כסף עובר ערך שלשים שקלים של עבד שוה לכל נפש דמים, ואף נתנו סך זה איזה פעמים, ואמרנו מי יתן והיה לבבם זה כל הימים" (שם).

אך יען כי ארכו ימי המלחמה ולא היה לכסף מוצא „הנה מאהבתם אליו (אל הקיסר) והם תכו לרגליו, הם (היהודים) באים מאליהם, ומביאים נדבת לבביהם לחדרי מלכיהם עיר ועיר, מדינה ומדינה בצרור בכספיהם, המרבה והממעיט כפי יכלתיהם, והוא (הקיסר) בחסד קיבל מידיהם, כי טובו לו דודיהם... איש (מהיהודים) לא נעדר, כלם באו ליתן כאשר מן הראוי עד שנטל פי שנים בראוי יותר מבחזקה" (כלומר כפלים ברצון טוב מאשר באונס) עכ"ל" (שם סימן ק׳).

עוד הפעם הננו רואים את היהודים נותנים כסף וכסף בלב ונפש חפצה, כשיטת ר׳ קאפל, אך מניחים לעצמם את עמלם, אלו הבנים!

המוכסן (Arendator) היהודי שלו, לעשות הנחה ורוחה ליהודים.. ובבוא היום הנכבר, שבו שקלו ושרו בעלי־היעד בדבר „עבודת הצבא", חוה ההגמון את דעתו, כי היהודים בלתי ראויים להכבר ולעבוד בצבא", עכ"ל. ועל זה מתמרמר המתבר עד למאד, אך שכח או לא ידע כי עוד בימי יוסף התרצו אצילי הגר לעבוד בצבא „בתנאי שלא ילך עמם יהודי במלחמותיהם!" (עיין לעיל) ואהרן כה הוא כי ילין עליו? הרב לאו דן גם הוא לפי תכונת רוחו ולפי זמנו, אך נביטה נא על הלך־נפש אבותינו בימים ההם, ונשמע דברי רא"ם התם וכתמם, ואשר נפשו תערג „כל כי האי ריתחא עלינו יבוא".. חכמים! הזהרו בדבריכם, ובעת תשאו דעה על איזה ענין, אל ילוזו הזמן והמקום מעיניכם...

בשנת התקנ"ה „נתחדשה גזרת המלך ש ל י ש י ת. בחג השבועות נלקחו בעלי מלחמות יהודים בכל המדינה ליום זה עתידים, וכה נורא היה יום מתן תורה, ראו נערים ונחבאו ובחורים בחורים ונקיקים באו, אמרו כאיש אחד המבלי אין כ פ ר י ם, וביטל גזרת שלשים, אשר עד עתה הו מעלים" (שם סימן קל"ט).

אך על ידי ה ש ת ד ל נ ו ת גמרצה עלתה ביד היהודים ל ש י ם כ ו פ ר נ פ ש ם כ פ י מ נ ה ג ה ג ר, היינו סך מאה וארבעים שקל לכל נפש אדם. ואף החק הזה לא נתקיים זמן רב, „ונטלו דוקא נפשות ו ע ד ע ת ה ר ק ל מ ר כ ב ו ת נ ב ח ר י ם, ו כ ע ת ג ם ל ח ר ב ו ל א ש נ מ ס ר י ם" (שם).

אכן פתע היתה הרוחה. כי עוד הפעם נשתנו הזמנים, ויקם מלך חדש...

הקיסר ליאופולד השני שכב עם אבותיו ובנו יורש העצר פראנץ הראשון מלך תחתיו. ותהי ראשית מלאכתו לבא לפרס־בורג לבקש עזרת ההרים במלחמתו את הצרפתים... והנה ראינו לעיל את העזר אשר נתנו לו שרי ארץ אונגארן, גם חזינו את האשכר אשר הקריב ר' קאפל להקיסר בשם אֶחיו היהודים, ואת המנחה אשר הוסיף משלו, ובשעת הבשר הזאת לא אֶחר מלבקש רחמים על עמו! „ו ב ה ש ת ד ל ו ת ע ל י ד י ה ש ר י ם ה י ו ש ב י ם ר א ש ו נ ה ב מ ל כ ו ת ע ל ת ה ב י ד ו ש ל א י ק ח ו ע ו ד י ה ו ד י ם ל מ ל ח מ ה (שם סימן קמ"ה).

אך לא ארכו ימי השמחה; אין שלום אמר ה' לארצות אוסטריה והגר. מערכות־קרב מול צרפת עוד לא חדלו, ובמשך המערכה השביעית הורע מצב הממלכה, ובכן הננו רואים כי „במדינת הגר אשר עד עתה היהודים פטורים מלהעמיד אנשים לצבא.. כעת גם עליה עבר כוס התרעלה והפקודה באה בפתע פתאם בהיסח הדעת וגדל הרעש וחמת המציק כיון שנתנה רשות למשחית אינם מבחינים וחטפו מאשר מצאו, כמה בעלי בתים מאשה ובנים כנר כאזרח כמעט חדלו עוברי אורח" (שם סימן קצ"ד).

ובכן הננו רואים את ר' קאפל בעיר ויתה עומד הכן להראות את פני הקיסר ומבקש מידידו ושארו ר' נפתלי רוזנתל:

התפללו בעדי, וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו, וגם אני וביתי אצום כן ובזה אבא אל המלך... וקדוש ישראל יחננו וירצנו למצא חן וחסד בעיני המושל, אמן!"

ותפלתו (בחודש שבט תקנ"ט, כששה ירחים לפני מותו) עשתה מחצה. כי „ניתן להם קצבה להעמיד מעצמם מספר הצבא מאשר בחרו" (שם).

לו היה איש אחר במקום ר' קאפל כי עתה בלי ספק הסתפק במעט אשר השיג ויהכה לימים טובים מאלה, לימי שלום ומנוחה, לכלות את אשר החל. אך לא איש כר' קאפל ישב דומם ויצפה... קול דמי אָחיו צועקים אליו, והוא יתענג בנחלתו ששפרה לו? זאת לא זאת! „כל עוד נשמתי בי אשא פרחי עמי ומשאם" — הנה ר' קאפל ברוחו הקשה. וכבא הקיסר למועד האביב פרסבורגה חרץ ר' קאפל בלבבו ללכת עוד הפעם אל הקיסר ולבקש ממנו רחמים בעד עמו. לשוא דברו אוהביו ורעיו על לבו לחדל מזה עתה, בעת חירום, לשוא הרבו בני־ביתו התחנה לפניו לשוב הפעם ממחשבתו אשר חשב; הוא באחת— ומי ישיבנו?

אך בטרם הוציא את מחשבתו מכח אל הפועל קרא אליו על ידי מכתב גלוי את פרנסי ראשי הקהלות אשר בארץ הגר, להתיעץ אתם ולסדר מדברו (אגרעדע) בחברתם. לקול הקריאה הזאת נקבצו באו כלם, איש לא נעדר, פרסבורגה, ובראשם אהוב נפשו שארו הקרוב אליו ר' נפתלי מעיר מאַר. ובמוצאי שבת קודש אספו ל„אספה" בבית ר' קאפל, ושם התיעצו בדבר הזה, הכל כאשר לכל.

למחרתו, ביום הראשון, נועד הראיון, בין השעה התשיעית והעשירית לפני הצהרים בארמון ההגמון הראשי Primatial-gebäude ובמעמד הגראף קארל ציכי, והקנצלר הגראף קארל פאלפי וההגמון הראשי הנסיך באטהיאני. כמובן לא אכל ולא שתה ר' קאפל בטרם הלך להראות את פני הקיסר, וכל הפרנסים מערי המדינה נקבצו באו לבית „השתדלן הגדול" ושם חכו על באו בשלום. אך רעו וידידו ר' נפתלי לא מש ממנו, וילוהו על

דרכו הארטונה א).

הקיסר קבל אותו גם הפעם בסבר פנים יפות ויתן לו הרשיון להציע לפניו משאלותיו.

אך מי הכן את רוח הארם? — „השתדלן הגדול" ר׳ קאפל, אשר עמד פעמים אין ספורות לפני ארבעה מושלים, ובלשונו, לשון למודים, הטה תמיד את לב המלכות לטובה; „הפרנס הנעלה" אשר היו לו מהלכים בבתי הפרתמים ובחצרות שרי־המלוכה זה חמשים שנה, וילמוד ארחם ורבעם וכל דרכיהם הסכין, וידע ויבין תמיד למצא את הבטוים הנאותים,— לא ידענו מה זה היה לו כי יצא הפעם מדרך הגימוס, ויגדיש את הסאה וידבר רתת כאחד מחוזי ישראל, אשר ישא מדברותיו על גוי ואדם יחד, ולא יחת מפני כל. ובכן שכח הפעם לפני מי הוא עומד. אין זאת כי אם לבו נבא לו, כי חייו חצצו, וזו היא הפעם האחרונה שזכה להכנס לפני ולפנים ולדבר עם מלכו בתור „שלוחא־דרחמנא", ונפשו הנדיבה אותה לפדות את ישראל מכל צרותיו, ולהושיבו עם נדיבים, כבימי עולם וכבשנים קרמוניות — בטרם תלך ואיננה... ועי״כ התעטפה נפשו בדברו נגידים, ויאמר בהמשך דבריו:

„אדוני ומלכי! את כספנו ואת רכושנו נתן בלב ונפש חפצה ככל אשר תצונו. כל אשר לנו הננו נכונים להקריב על מזבח ארצנו; הננו עומדים הכן לשפך גם את דמנו כמים למענך, אדוני ומלכי! אך מה יש לנו לקות? — כלנו נחלה פניך: הואילה נא, ותן לנו שווי־זכיות! הנה זקנתי ושבתי, בן ששים ושבע שנה אנכי היום, הנני אב לתשעה בנים ובנות, ובכל זאת — אם תחננו ותרצנו בזכיות אורח — הנני עומד הכן לצאת בצבא — ביחד עם בני — לעבוד עבודת הקודש,

---

א) הגרות רבות ושונות שגורות בפי העם בארץ הגר ברבר הראשון הנפלא הזה, אף נמצא נוסחאות שונות על ארותו, ואנכי בחרתי בנוסח המספר מפי צאצאי ר׳ קאפל „השתדלן הקדוש" בתור ערי־ראיה וערי שמיעה, הראוים להסמך עליהם אף שלא בשעת הרחק.

עבודה־הצבא, בכל נפשנו ומאדנו למענך, אדוני ומלכי, ולמען ארץ מולדתנו. עוד הפעם אשנה את דברי: הננו נכונים להיות נודדים ללחם להיות עבדים דלים ורשים, להשתחוות לאגורת כסף להשיב את נפשנו, וכל אשר לנו נתן, אך את בנינו נקריב לקרבן רק אחרי אשר נזכה להשיג שווי־זכיות, ונהיה אזרחים גמורים כמו יתר גרי ארץ הגר, או למצער אם תקוה טובה נשקפת לנו להנות מזכיות כאלה בימים הבאים — — —"

כמה אמץ רוח נחוץ היה לסוחר עברי יליד הגיטו להביע דברים נמרצים כאלה לפני מלך אדיר יושב על כסא אחת הממלכות היותר גדולות בתבל, לפני מאה שנה!

הקיסר לא חפץ להתגות תנאים את „השתדלן" היהודי, וישב לו השובה בלתי ברורה. אך ר' קאפל עמד על דעתו ויאמר: אם כן הוא, הנה נתן כפר נפשנו, ככל אשר תשית עלינו, אדוני ומלכי! ומה לנו עוד לעשות, בתור זרים בארצנו; הן כל אשר לנו נתן בנפש חפצה, ומה תבקש עוד אדוני ומלכי, ותעש?"

הקיסר לא נאות לקחת מהיהודים את כספם.

וינסה ר' קאפל עוד הפעם להטות את לב המלך לטובה ויציע (אולי לא בזמן הנכון) להרשות להיהודים לשכור להם ממלאי מקומם (שטעללפערטרעטער) בעבודת הצבא.

אז זעף לב הקיסר, וימלא חמה, ויענה בשצף קצף: „האתן למכור דם הנוצרים?"

כראות ר' קאפל כי כמעט נכזבה תוחלתו להושיע את עמו, עזבתהו רוח המתינות והגימוס, וישנה את דבריו הראשונים לאמר: „את בנינו נקריב לקרבן אך אחרי אשר נזכה להשיג שווי זכיות..."

וישמעהו הקיסר בדבריו ויאמר בקול מושל ומצוה: „מאימתי נתנה הצדקה לנתינים להתנות תנאים את מלכם? על עבדים נאמנים מוטלת החובה אך לשמוע ולעשות".

אז לא יכל ר' קאפל להתאפק עוד, ויקרא בקול חוצב

להבות אש, בקול יוצא מקרב לב נרעש ונפעם:

„מאהבתנו הבלתי מוגבלת אשר נאהב אותך, מלכנו, ומחפצנו האדיר לראות ולחדות באשרך ובשמחתך — נרהב עז לדבר לפני הוד מלכותך קושט אמרי אמת, כי אחת לא אוכל לכחד ממך, אדוני ומלכי! שכל שונאי ישראל כלו כעשן כלו, מעצר רעה ויגון, לא בקצם, ועדים נאמנים על זה הנם: פרעה, נבוכדנצר, המן, טיטוס"...

להמנות בכלל „שונאי ישראל" לא אבה הקיסר פראנץ הראשון בשום אופן. ומי יודע מה־נעשה „בפרנס היהודי" לולא נפל באין אונים — אחרי הביעו את המלה „טיטוס"—מלא קומתו ארצה ויתעלף... ויחרד הקיסר וילפת למראה האיום הזה, ולבו מלא יראת־הכבוד ורחמים על היהודי העשוי לבלי חת והאובר בינונו באהבתו את עמו, אהבה בלי מצרים...

ושרי־הממשלה הנרפים פלפי וציבי חשו לעזרת „היהודי" וירימוהו מן הארץ ויראו והנה פניו חורים כפני מת, ויתמכוהו בזרועותיהם, אחד מזה ואחד מזה, ויובילוהו אל הלשכה הסמוכה, וגם ראש־ההגמונים באמהיאני נלוה עמהם בתור בעל הבית, ושם הושיט להיהודי ר׳ קאפל מעט מים קרים להשיב את נפשו... כמעט פקח את עיניו יצא אליו שליש־הקיסר, ויאמר אליו בשם אדונו בלשון רכה וברוב חבה: „סעה נא לשלום לביתך, בעוד שעה תקבל שמה תשובת הקיסר". —

בשובו לביתו לא גלה לאיש את אשר קרהו, ובמנוחה שאננה פקד להעומדים עליו שיציגו צופים בכל הדרך אשר בין ארמון ההגמון־הראשי ובין ביתו, ורוח ישימו בין צופה לצופה כעשרים צעדים, וכלם יעמדו על המצפה ויחכו עד אשר יראו מרכבה ־רקרה רתומה לסוסים דוהרים יוצאת משער הארמון, ואז יקרא הצופה הראשון „הנה זה בא!" והשני השומע את קולו ישנה את הקריאה „הנה זה בא!" וכן כלם, עד אשר ברגע כמימרה יודע קול הקריאה בבית „ראש הקהל" ור׳ קאפל ישב על כסאו וכל הפרנסים מערי המדינה עוטרים אותו מסביב, וכלם מחכים בכליון עינים לדעת מה יעשה בם. אחרי עבור רגעים

אחרים המו הרחובות מקול הקריאה „הנה זה בא!" ובאחת ממרכבות־הארמון ישב אחד משלישי הקיסר, והעגלון דפק בחזקה את הסוסים קלי־המרוץ, למען ימהר „השר המבשר" לבא לבית ר' קאפל. ובבאו עם הספר, וידרך על מפתן האולם ששם נמצא „ראש הקהל" בחברת רעיו הפרנסים נתן שלום לר' קאפל ויאמר לו: „דבר סתר לי אליך, אדוני, בשם הוד מלכותו". ויקם ר' קאפל ממושבו ויובילהו אל החדר הקרוב ויסגר הדלת אחריו...

פתע נשמע מן הלשכה הסמוכה קול זעקה גדולה ומרה. ויחרדו האנשים אשר בבית, ויחרדו כלם אל החדר השני וימצאו את ר' קאפל מתעלף, וכל רוח חיים אין בקרבו, ועל חיקו מגלת ספר, שבה הודיע הקיסר „להשתדלן", כי נתן חפשה להיהודים מעבודת הצבא!

„השתדלן הנדיב" אשר רב את ריבנו ודן את דיננו, והוציא לאור תמתנו שנים רבות, הלך תמם בעת אשר חבריו ששו בבשורה הזאת. הגבור הנערץ אשר עמד בקשרי־מלחמה עזה עשרות בשנים, נפל שדוד — בראותו כי נכזבה תוחלתו, אשר אליה נשא את נפשו, והיא — לחזות כי „זכות אזרח עוד הפרח לשושנה". בצפיתו צפה, כי בפעם הזאת יעניק הקיסר לנתיניו העברים חק שווי זכיות בלי הבדל, ואז יקח מהם אנשים לצבא, ועתה — הנה תחוינה עיניו כי מסירת־נפשו היתה לריק, ותקותו — מפח נפש!

ותשפך לארץ מררתו, ורוחו הכביר העשוי לבלי חת לא היה לו עוד... ולמן היום הנורא הזה נשבר לבו בקרבו ויתיאש מחיים...

בשוב השליש לבית המלכות ויספר להקיסר את אשר ראה בעיניו, ואת אשר קרה „לראש הקהל", נכמרו רחמיו עליו; ויצו למסור ליד ר' קאפל עסק טוב, היינו להמציא להממשלה סחורה בסך 1,500,000 שקל, והקוה טובה נשקפה לו להרויח מזה סכום עצום (לפי מעמד הכספים בימים ההם) למען תהיה לו לכסות עינים. אך כבר עבר המועד!

ר׳ קאפל הלך מני אז כצל. רוחו חבלה, ראשו שח, גם ליחו, וכחותיו התמעטו מדי יום ביומו... וישוה וידמה לארז־ אדיר אשר לא עצר כח להכנע לפני רוח סועה וסער, ועל כן שרש מארץ נזעו...

למען החליץ את עצמותיו ולהשיב לו ששון־רוחו יעצו הרופאים להביאהו למעיני הישועה אשר בקרלסבד. אך מה יועילו הגננים בהמכם ברהטים אלה עכהה אם עוד אין לה שרש למטה, וכבר אָבלה, נבלה, ועוד מעט תהי למבוס ניסס...

בלב דוי ובנפש מרה הביאוהו פראגה. כהלהו גברה עליו שם וחיש נוכחו הרופאים לדעת, כי אפסה כל תקוה להשיבו לאיתנו. ור׳ קאפל ידע כי קצו הולך וקרוב, וכאשר שאלו האנשים, שעמדו לפניו, את פיו, אם יאבה כי יובילוהו אחרי כן לעיר מולדתו פרסבורגה ענה בדברים מרים כלענה:

„במקום אשר לא מצאתי מנוח בעודני חי עלי אדמות אפחד למאד אם אמצא שמה אחרי מותי מנוחה נכונה“ א).

שבועה אחרים אחזו אראלים ומצוקים (כמליצת הספרן ההלמודי) בכנפות האיש הקדוש הזה, וביום ב׳ כ״ה מנחם אב (בשנת תקנ״ט) נצחו האראלים את המצוקים, ורוחו הקדושה והטהורה שבה אל האלהים אשר נתנה...

ויגדל המספד בעיר פראג ובבנותיה א), ובכל מקום אשר דבר פטירת ר׳ קאפל מגיע, הן בביהם והן בהגר, הן בגליציה והן במעהרן, אבל גדול ליהודים, על אבדן גבורם, לוחם מלחמתם.

א) כפי הנראה צלחה עליו הרוח עוד הפעם, וחש בנפשו את העתיד לבא בעיר מכרתו אחרי שובו לארכתו.

א) על ידי פטירת ר׳ קאפל אבדו היהודים, לדגלי הזכן, את זכותם שנתנה למו מאת הקיסר. ובשנת תקס״ז יצא חק ולא יעבור להרים מהיהודים אנשים לצבא. ואיש ממלאי מקום ר׳ קאפל לא העיז עוד להשתדל ארות זאת בהיכלי מלך ושרים. מזה נראה כי ההנחה שעשה הקיסר פראנץ ליהודים היתה אך ורק — למען ר׳ קאפל אשר כבדהו במדה מרובה. ובמותו פנה זיו השתדלנות ותקבל צורה אחרת.

חאת כתובת המצבה אשר הקימו על קברו:

„פ"נ

הקצין המפורסם לשם ולתהלה ולתפארת כ"ה

יעקב קאפל טהעבן

פו"מ דק"ק פרעסבורג ושהדלן גדול ליהודים דמדינת הגר וגלילותיה בן המנוח הר"ר אברהם ז"ל.

„עדה המצבה, על צרה רבה, קמה גם נצבה, כ"ה אב, נפשי ובשרי עלי יכאב, עיני ולבי יילילו למר־אב, א ב י ע ז ר ו א ב י נ ד י ב, נשם נדבות סבך לכל הנופלים דכאי לבבות, ה ש י ב ל ב ב נ י ם ע ל א ב ו ת, נח איש יעקב ידו אוחזת בעקב ענוה, להשתתף בצער כל לבב דוה, בתנחומו השקהו כנן רוה, יעקב הלך לדרכו הנכוחה, ויפגעו בו מלאכי השגחה העליונה, להוליך נפשו לבית מעונה לאמר: פה המות מות ישרים, גם תקבר במבחר הקברים, ומעשיך יהללוך בשערים. פרעסבורג! בת באבל השדודה, כצפור על גג בדודה, היתה כאלמנה גלמודה. ארץ הגר שפחת צרה מכפלת, החת היותך המהללת, עתה ש ע ר ע ז ר ת ך ננעלה, קטנת השנה הזאת המעברה, בעברתך העברת מעלי האדרת, הסר המצנפת והרם עטרת, ואני נוהרת שחרחרת, התח היותי גברת, איך נדמיתי לארץ אחרת, אשר דרכיה סוררת, תחת הנוהר מכל אבקת רוכל מקוטרת".

מת יום ב' כ"ה אב הקנ"ט לפ"ק.

ת נ צ ב ה".

„בני קרח לא מתו!" אמרו חז"ל. ואמתת הפתגם הזה נחזה בכל המקומות ובכל הזמנים. כלמה הכסה פנינו לזכר השערוריה שנהיתה בפרסבורג מאת ראשי־בריוני אחדים, שהעמו על עדתם קלון, אשר לא יוכל להמחות עד העולם. כי בבא שמה השמועה מפטירה השתדלן הנעלה, אשר בכל ימי חייו „שם כל מעינו בעניני עמו" והקדיש להם „זמנו ואונו".

ואשר לטובת אחיו מסר את נפשו על קדושת השם, עוד ביום ההוא — חררו הרעים והחטאים האלה אל תוך בית „ראש הקהל", ולא חסה עינם על האבלים הנוגים, וישברו את מנעולי הארגזים, ויחטפו את כל כתבי־הקהל, ויחפשו שמה, אולי ימצאו כי נדבק בכפי השתדלן מאומה מכסף הצבור. אך כה בושו משברם! כי בעת אשר כל „הפרנסים" נסעו למסעיהם לטובת הקהל על הוצאות הצבור, הנה בספרי ר' קאפל ז"ל מצאו לא רק שנצר כספי העדה כאישון עינו, ולא חסר מהם מאומה, כ"א גם הודאו לדעת, כי כל ההוצאות שהוציא ר' קאפל בתור „הקיף", אם במקום גבוה או במקום נמוך, ואשר עלו לסך עצום במשך עשרות השנים, שהיה „ראש הקהל" ו„שתדלן גדול", — כל ההוצאות האלה הוציא אך ורק מכיסו, ולא לקח למטרה זו, במשך הימים הרבים ההם, מאוצר הצבור אף קשיטה אחת, וכל זה עשה בחשאי, מבלי אשר תודע לאיש צדקת פזרונו בישראל...

אמנם לאיש כזה רק דומיה — תהלה.

נספחים.

א.

ע"ד הגזרת במאהרן.

(קוה"ע לרא"ט משנת הק"ב—תק"ה).

בעצם היום הזה בשבת קדש, מגלה נקראת באחד עשר לחדש, בחדש שלשה עשר הוא חדש אדר שני, סמוך לימי פורינו, חללו שבת אחת, ולא יכלו להתמהמה ושלחו בשבת המנהיג רוכב על גבי בהמת ושם נפשו בכפו ורכב לרויסטיץ היבא דשכיח הזיקא, והפאטענט (הפקודה) קשורה לו בחיקו. כרויסטיץ שלחו לכאן נ"ש (ניקלשבורג) ולא עכבו אפילו רגע אחת, וביום א' בבקר י"ב אדר באו לכאן נ"ש;

וז"ל האגרת מבאסקוויץ לניקלשבורג:

„אחינו בני ישראל, קציני מנהיגי הקהלה והמדינה, יושבי ק"ק ניקלשבורג יע"א, והסמוכים ונראים אליהם. באנו להודיע הצרה הגדולה הבאה אלינו ע"י מגלת קינות כאשר עיניכם תחזינה בהעתק ביד המרומם ה' ישעיה דאנאט המוסר נפשו בשביל הכלל ומרוב הצרות והדחיפות לא ניתן זמן להרחיב הדבור, חכמים ונבונים כמותם ידעו כדת מה לעשות, בזמן קצר כזה, כ"ד החותמים ברמע, והואיל וקציני הקהל יצ"ו אינם בבית הקהל, ועוסקים בצרכי הכלל, אצל המושלים דפה אבוא עה"ח בפקודתם יעקב הקטן (כ"פ) קאפל סטריביטש שו"ג (שמש ונאמן) דפה.

ויהי כי באו הפאטענטען (הפקודות) לכאן נ"ש ליד הרה"ק (הראש הקהל) בעת תפלת שחרית, מיד בצאתו מבהכנ"ס, אסף אסיפת קהל ודייני העיר, ושארי יודעי מדע, ויראי אלהים, בלי קנאה ותחרות, ובקרוא הפאטענטען לפניתו אחזתנו חיל ורעדה ופחד, כי הזמן קצר עד שלא נוכל להתיעץ יתר כי בבוא הפאטענטען היה ח"י מערץ ועוד רק שני ימים

להשקיט החימה עד עשרים למערץ שהוא ביום פורים בסך עצום כזה לברין להקרימה, ועוד רעה יותר שאי אפשר לבוא שמה בעבור הנייסות ומהומה, ונהפך ימי פורים לתוגינו, מי ומי ההולכים לבקש בעדינו, כלנו אכרנו ועגינו, ראו ונקדש עצמינו ונתפלל אל אלהינו, אולי יקרע גזר דיננו.

אז נהפך ימי פורים לאנחה והעיר והמדינה נבוכה.

זה צועק ובוכה, וזה בתפלתו שוחה, וזה כהפלש בעפר תחוחה, וזה את זה לביהכ"נ ולבה"מ דוחה, וזה אחר זה עונים פסוקי תהלים באנחה, וזה מר צורח, איה מקום מנוחה, וזה עומו ותוחה, וגנח גנוחה, וזה אומר איך נהפך מגלת אסתר לאיכה, וזה אומר מה הגיע אלינו וכה ראה על ככה, זה אמר ימי הפורים לא נבטלים פסוקה הלכה, וז"א עוד יעמוד ליהודים הרווחה, זה יעץ לקבל המעות ולברין להוליכה, וזה אומר הלא אי אפשר לבוא שם ובטלה שיחה, זה יעץ לעשות כעמריאל (ספר בקשה) לבקש מהשר סליחה, וזה אמר הדרא קושי לדוכתא תיתי מהכא.

אחרי שובינו נחכנו, בעצה אחת הסכמנו, כולם כאחר עונים, וזה יהיה ראשון לראשונים, לעשות כעמריאל, להשר הנ"ל, וכן נעשה ונכתב בדברי רצוי ותחנונים, ובתוכה מבואריב תירוצים הגונים, ועל נתינת המעות השבנו בתרי גוונא: הרא איך אפשר לקבץ המעות מכל המדינה ביום או יומיים, כתר לי זעיר שבועות שתים, שנית, איך אפשר להביא המעות לברין ונייסות השונאים סביבה דרין ואיך אלך, ושמעו השונאים ויבואו סך מעות העצום כזה לקחת, והלא ארוני בעצמו לשלוח האטענטין לא היה לו כ"א דרך אחת, ובלתי ספק שארונתינו המלכה מיודעינו ומכירינו, כי אנחנו נעבדנה בנפשינו ומאודינו, ובך בטחנו אדונינו, מצרותינו תפדנו, ואל התן אותנו לשודדינו. ותגוח דעתך להסיר הכעס מעלינו.

זאת העמריאל נשלח בשני דרכים, פן אחת תלך לאיבוד ומהשונאים נלקחים, בדרך אחד שלחנו שליח מיוחד לילך בדרך ארוכה וקצרה ומן הדרך הישר סרה שלא יבא לידי זרה ועכ"ז בא ביום השלישי ריקם לחזרה ואחת נשלח על ידי שטאפעט (רץ) בדרך המלך, ובבואה לפאהרליץ נלקחה בשבי והובאת לעיר זעלאוויץ הסמוכה, אשר שם המלך, והכוה מכת רצח ולא הניחוה לברין לילך, והמלך צום האגרת מאתו לקחת והיא נקראת ועל השלחן מושלכת, והמעמריאל לכמה חתיכות קרע, אף שליח הדואר לפני המלך כרע, וכמה יגיעות ותחבולות השטאפעט עצמו טרח, עד שהציל את נפשו וברח, ושני השלוחים ראו ריקם לחזרה, וביני לביני נפשינו מרה.

עוד עשינו באותו יום י"ב אדר שבאו הצרות, כתבנו לקציני ווין כל אשר אותנו קרות, ואת פרשת הכסף אשר אמר בגזרה ועונש חמור, ואלה המשפטים אשר לפנינו השים, בשם ארונתינו המלכה כתב וחתם,

להרוג ולאבד מנער ועד זקן ביום ארבע עשר לחודש אדר, ולשלול ולבוז כל בית ומדור, ובאשר שקציני ווין המה יראי אלהים, ולחצר המלכות קרובים, וגדולי השררות להם אוהבים, לכן כתבנו להם את אשר נגזר עלינו ולהשתדל שטילשטאנד בינו ובינו א), וקראנו להם מקירות לבינו, אתם אחינו בני אברהם יצחק ויעקב, ראו למהר הישועה ולא לעכב, כי קרב מאד הדבר, על ששה ימים נגזרה הגזרה וארבע מהם חלף ועבר. בית יעקב תרחמו עלינו ועל נשינו וטפינו ואל תדמו בנפשכם להמלט, באשר לא עליכם הגזרה שלט, ורוח והצלה יעמוד לנו ממקום אחר, כנסת ישראל צומו למחר, וגם אנו לילה ויום נצום כן, ובכן תבואו אל המלכה, ותמצאו חסד וחן, וגם כתבנו להם כח והרשאה באם תבטל הגזרה, ועל נתינת ממון, ויהיה מה שיהיה כל הנתינה, אנחנו אנשי נ״ש ערבים עבור כל בני המדינה, וזה נשלח על ידי אחד מתושבי קהלתנו רוכב ורץ במהירות עד שהסוס מתחתיו נופל ושוכב רכב מכאן שני שעות קודם חצות היום ולא יכול להתמהמה. ואחר חצות בשעה ה׳ בא לווין עיף ויגע, ולאחריו מיד שלחנו שטאפעט (רץ) שני כמו שעה אחת לערך, פן ח״ו יקראנו אסון בדרך, ועוד שלחנו אחר כך אנשים (אחרים) מסוימים ומהוגנים, למהר הדבר ולדבר על לב הקצינים, ואל יתעצלו להשיב לנו דברי נחומים, ואנחנו לא נתעצל בתפלות וצומים, וברכנו להם ברכת כהנים, וכולם בדמעות אמן אחריהם עונים, ובבוא הבשורה אל קציני ווין היה הדבר קשה בעיניהם ומזדעזעים כל אבריהם ונפל עליהם אימה ופחד, ומיד סמוך לערב נתאספו יחד בלילה ההוא נדדו שינה, וישבו כלם בעצה עמוקה, בחכמה ובינה, ויתנו עיניהם בהאיש משה ד׳ אנעלאר הקרוב למלכות ועייל בלא בר, והוא פיקח וחכם, ויאמרו קראו לו ויוחיל לכם.

איש יהודי א) היה בווין הבירה, אשר זה עשר שנים בווין וקבע דירה, ושמו משה בארן דע אנעלאר ממדינת שפניא, ואביו היה שם שר גדול וחשוב וקרוב להקיסר קראלוס, בעודו למלך בשפניא ישב ובנסוע המלך קראלוס משם לווין לקבל קסריות רומי, הפריז לו השר הנ״ל ממון רב, כי עשיר היה באין דומה, וכרת עמו הברית לו ולזרעו עד עולם, בכל אשר יבקשו הוא ובניו ישמע לקולם. ובאותו זמן היה זה האיש משה אנעלאר קטן ורך בשנים ויגדל הילד ונעשה אב בחכמה ושר וחשוב כאביו, בכל פנים, ומתוך מעשיו ניכר מחשבתו להבינה, ראה יום שכשר לצאת לים בספינה, ויעבור הוא ואמו

א) רצונו לומר להשתדל כי יאחר השר את זמן הפרעון.

ב) ע״ד השר הזה מתהלכות בתוכנו אגרות שונות, ועוד חזון למועד לכתוב גם תולדותיו.

נתהי לקרותם באיזהו מקומן של שבחים, ומחר אי"ת אלך לאדון (עקסלענץ, אבערשטער בעהמישער קאנצלער) יר"ה אשר טרח עצמו בנדון זה לטובת בני עמנו הנ"ל, כי הוא אוהב משפט ויושר, (כמו כן אלך) להאדון הדוכס (איהר עקסלענץ לאנדט הויפט מאן) יר"ה עם אטעסטאט הנ"ל למען יראו ששארית ישראל לא יעשה עולה וכבר ראתה אותם אדונתינו המלכה יר"ה והיא חפצה חסד ומעלתם יתאמצו להשתדל גם אטעסטאט מעיר גדונוג, באשר הגידו פה שהיהודים שמה הרגו איזה הוסארן של המלכה, ועוד כיוצא בזה, אשר לדעתי ברור שהכל שוא ושקר, ע"כ יראו להמציא אטעסטאט משם, עכ"ל.

והנה באותו היום עדיין קשה עלינו האיום אין שעה בלי רעה, אין רגע בלא פגע, כי נודע הדבר לההמון־עם כולם יחד, ומפילים עלי אימת ופחד, לומר השתא על היהודים ניקום לבוזם מכל וכל, ולהשאירם ריקים, ועוד היהודים עמי־הארץ יושבי קרנות הרתיבו הדיבור, דברי כזבים שאין להם חבור, ותמיד על החלש אימת זאבנד, רק על אגרת קציני ווין כסוכים, ועליהם אנו בטוחים, כי המלכה והאָקריגסראט מצווים, ועל זה אנו מקוים, ומצפים על שעה, מתי יבא להעביר הרעה, ואותו יום ט"ו אדר עבר במורא ובבהלה, ובטו"ב אדר בא השוצדעקרעט (כתב החסות) כחצות הלילה! (פתשגן הכתב הזה נמצא בפנים הספר).

ונשלח ספרים מווין שוצדעקרעטע שנים, ופה נ"ש, העתיקו עוד יותר מעשרים, ובפידימוס א) לקיים ותיכף בחצות לילה נאספו להעתיק, וניתן שכר טוב לסופריהם, ולא היה עמוד השחר עלה, עד שעזרת בית רה"ק (ראש הקהל) היה מלא, וכמו בחנץ החמה, כבר היה פידומירט (מקויכים) כמה וכמה, וכמכה קהלות שלחו שלוחים, וכמה בעלי בתים, וראשי קהלות בעצמן באו לכאן הבקר אור והאנשים שלחו, כל אחד מהם עם שוצדעקרעט מקוים, למקום חפצם הלכו, וגם אגרת שלומים כתבנו להם לברך שעשה ניסים בימים ההם, והם ישלחו להסביבות, לבשר בשורות טובות, והזהרנו להם אל תתראו לפני בני עשו אחיכם, ואל תגלו להם כהשוצדעקרעט שאצליכם, ואל תבואו עמהם לקטטה ומריבה, רק תתנהגו עמם בהכנעה וענוה, ועוד הזהרנו להם בהתראה גדולה לעבוד את המלכה ולשמוע בקולה ולא יסייעו בשום דבר לתשונא, אף במקום שהוא עדיין שם חונ. ולא תרבו שיחה מעסקי מלחמה, אפילו בינו לבין עצמכם ואל תלכו לחנם ברחובות ובשוקים ותשבו שלום באהליכם, ואל תעשו סביבות סביבות, כגורן העגולה, כי לא תדעו מי העומד למולה, ובהשוצ־דעקרעט תהיו נזהרים, לבל יבא ח"ו לידי זרים, כל זאת כתבנו להם בתוספות באור, לבל תהיה הגזרה חוזר וניעור.

א) בלע"ז Vi dimiren ופירושו לאשר ולקיים.

בימים ההם בין גאולה לגאולה נתרבו הצרות ופלינדרונג (ביזה) בכל המדינה, רובה ככלה, ההוסארן (אנשי הצבא) עם ערלים כפריים, עשו שלום ביניהם משל לשני כלבים, ובאו על היהודים פתאום בהיותם כאויבים, ושללו ובזזו בפרהסיא ובעזות מצח וגם הכום מכת רצח, ואומרים שיש להם רשות לילך גדודים, ולעשות הפקר כל אשר ליהודים, ובדין מן ההפקר הם זוכה (כ״כ) ואדם אין בארץ אשר יעשה טוב ואין מוחה, ואנחנו לא נדע מה נעשה, אם כחצר המלכות או כהשר הנ״ל יצא הדבר, ומי בעל המעשה, וכן עשו בכל מדינתינו, ולהציל אין לאל ידינו, ובכמה קהלות, עכרו ושנו ונעשה להם כביתר, וחרבו קהלות ובתים כחורבת ביתר, וקשה מכולן אירע לק״ק קרעמזיר בערב שבת הגדול, באו מאות ואלפים הוסארן וכפריים פתאום (לתוך) העיר, ושללו ובזו כל בתי היהודים, גם כל הכיפות (חנויות) שלהם אשר ברחוב הערלים עומדים, וגם למחרתו בשבת הגדול, ביום ההוא היו עתידים, החריבו דלתיים של ברזל ואבנים, וינצלו אותם מסחורות, וממון שכלות ומגדנים, עד שעלה היזק לאלפי רבבות ככה מנים, וגם רצחו נפשות מישראל, והרגו אם על הבנים, והיהודים יראים לילך חוצה, הוזרים ושבים כמשוגע מבית לחצר ומחצר לגג במרוצה, מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, נחבאים בגגות וקרפיפות, וכמקומות המוצנעים, ככה ימים ימימה, ומי יודע מה היו השונאים עושים בהם, לולי ה׳ שהיה וזדמן שבאו יענראל גלאגע וגם גראף ערדערי לשם, והצילו שארית הפליטה, כי להם היה על ההוסארן שליטה, ואף שהישב חרה להם על הדבר, מ״מ מה שעשו עשו ומה שעבר עבר, וכן עשו ברוב קהלות מעהרן, גזלה אחר גזלה ברויסטיץ איבסטערליץ באסקוויץ ורבים כאלה, ומדי יום ביום: באו לכאן נ״ש מגילת קינות וכתבים שונים ומשונים, בשינוי מעשה שעשו כהם האויבים.

גם עלינו ק״ק נ״ש עבר כוס התרעלה, ותקראנה אותי כאלה, בשביעי של פסח בעת התפלה באו לרחוב היהודים לערך שלשים איש כעקן־קנעכט (אנשי חילים) ותחילת ביאתם בעלילה עשו רשעות וגם חלונות שברו, ונערי יהודים עמדו נגדם וגברו, מתוך כך באו איזה אנשי מלחמה הכבים וחזרו הערלים, וגם התאספו להם אנשים ריקים להיות שבים, ובאו לידי רעש גדול כמעט לא נשאר אחד מהיהודים בבית, ומתחזקים עצמם בקרדומות, והערלים ואנשי המלחמה עמדו לעומת, וערכו מלחמה ברחוב היהודים על פני חוצה, וגברו היהודים שנית ולקו כרבא בחרי הוצא, איש מלחמה אחד רוכב אשר בתוך הבאים נפצע במכות רצח ופצעים, וגם בזה נעשה לנו נס, שלא נשאר מיד מת, וכמעט שלא פרחה נשמתו, בורחים ורצים הערלים להארון וואכמייסטער (השומר) ליתן דתו, והלך הוואכמייסטר עם עשרים איש אנשי מלחמה בזריזות לעשות ביהודים נקמה ועדיין היהודים עומדים נצבים וגם קמה, וכראות הקצין ראש הקהל להארון וואכמייסטר, הלך למולו לקבל

פניו, להיות צדיק ראשון בריבו ולדבר על לבו כאיש עניו, ולא הניחו לדבר ימיר הכהו במקל שבידו, עד שזב דמו מראשו וקדקדו, ואז עמדו היהודים גם נגד הוואכמייסטר, ומלאו כעס וחימה, עד שרץ והור לביתו מפחד ואימה, והערלים ואנשי המלחמה נסו לקולם, והלכו להם, כי נפל פחד היהודים עליהם, וגם היהודים הלכו לשלום לאהליהם, ועכ"ז היינו באימה ופחד, שלא יקבצו עוד יותר ערלים יחד, ואין ביכולתנו ממש לילך חוץ לשער, והיינו בחיי צער, כי יצא עלינו קלא בישא בכל המדינה, וגם בעיר ווינא, לומר היהודים במלכות מרדו, וגם עד לחיים ירדו, ועוד הרבה שקרים וכזבים, לומר היהודים כלם חייבים, לכלותינו ולגרשינו כל מחשבותיהם, כשה בין הזאבים היינו ביניהם, עד שפקדה המלכה עלינו לעשות ערך כסף בינינו ממדינת מעהרן יותן חמשים אלף זהובים. אך הציווי לא היה בכעס ודרך גזרה כ"א כאהובים(?) וכן מיד עשינו ולסרב לא הרבינו וניתן סך הנ"ל מאתנו בני המדינה לפייס המלכות, ועל נפשינו להגינה, ועל קהלתינו נ"ש בא ערך אלפים שנים עשר וע"י ראשי קהלתינו אשר בעצמם נסעו לברין המעות ליד השר הנ"ל מוסר, וגם דברו אתו עמו כלומר אליו הם נושאים נפשם, נפישי מילי בסלע, ותיה הדבר בעיני ההמון הפלא ופלא, ומאותו זמן כתב הוא בעצמו ביהודים איש את ידו שלא להרים, כל זה הממון נרם וכו' (אך) "אז "בקול "רעש "השמיע "ממרומים, "אקח "בברותי "ראש "השביעני "ממרורים (ר"ת שם המחבר אברהם כפול).

כי אחרי כל זאת, לא נחתי ולא שלותי, ויבא רוגז. נתנני כל היום למשיסה למרוט ולגוז ברבות הימים, רבו עלינו הקמים סקץ שנתים ימים הוא שנת קה"ת קהתה שינינו נגזר מהמלכה לגרשינו, על ידי מלשינות ופיות מסטינינו אשר חרקו עלינו שינם, וישטמוני תחת אהבתנו חנם, בקוצים היו בעיניהם היהודים שבמעהרין וביהם, וכל כך היה להם ירידה עד שנתנה המלכה הפקידה (פקודת הגרוש, עיין נספח ב').

ב.

אלו הן הגליות שעברו על ראש אחינו בני ישראל יושבי פראג וארץ ביהם:

בשנת תתי"ט (1059) לכנינים נגרשו מפראג על דבר עלילות,

ששרפו בתי תפלות נוצרים א). בשנת תת"ן ב) — 1090 — אמרה אשת השר ושופט בעיר ברין גראף קאנראד אל בן אחותה הנסיך Wratislaw כדברים האלה: אם יש נפשך לאסוף כסף, הנה היהודים היושבים לרגל הר-עיר-המבצר Wischohrod מלאים כל טוב, בזהב ובכסף, ועליהם תשלח ידך ותקח רכושם, להחיות את חילותיך". ומה שלא רצה האב בצע בנו Wrétyslaw בשנת 1097 (ד"א תתנ"ז), ואחרי אשר לא הפצו היהודים לקבל עליהם אמונת הנוצרים, נלקח מהם כל רכושם, ונסו לארץ הגר. בשנת 1124 (ד"א תתפ"ז) שבו, ע"י השתדלות מומר אחד ג) לנויהם. בשנו. ש"א (1541) היו שריפות רבות במדינת ביהם ולא נודע מי המבעיר את הבערה ורבו העם עם היהודים לאמר: „אתם עשיתם הדבר הרע הזה", וע"כ ענו אותם באכזריות חמה, ורבים מהם נשרפו על קדושת השם בימים ההם. וכגלל העלילה הזאת גרש אותם הקיסר פערדינאנד I מארצו. ואחרי אשר נתברר הדבר ששקר ענו ביהודים, הותר להם לשוב לארץ מכורתם ד). כמו כן עלינו להזכיר פה, כי החכם ד"ר ג. וואלף הזכיר עוד שני גרושים, היינו בשנת 1035 (ד"א תשצ"ה) ובשנת 1080 (ד"א תת"ם) למנין שאנו מונין בארצות הנוצרים ה). בשנת ה"א ש"ז (1507) פרצה מריבה גדולה בבית כנסת אחד בפראג (אולי היא המריבה בחג השבועות רצ"ח שהיתה בין עדת הספרדים ואנשי מלחמה, אשר בעבורה נכתבה הסליחה (גזרת פויקר) שמתפללים שמה בכל שנה בא"ת השבועות בבה"כ הישן). ועל דבר המריבה הזאת צוה שר המלוכה Digo de Savama בשם המלך, שהיהודים ישלמו עונש 2,000 זהובים, והיהודים ערכו כתב בקשה שאין לאל ידם לשלם עונש גדול כזה, אחרי שמסי המלוכה לא יעלו בכל שנה יותר מן 200 זהובים ומפני כי העונש הזה לא נפל עליהם מטעם המלך, לכן בטלה הגזרה ו). אבל לא ארכו הימים והיושבים בסוד מדינת בעהמן חדשו הגזרה ויצוו שכל אחד ואחד מב"ב יגיד ככפת חילו והונו, על דברת שבועה חמורה, ועל ידי זה יראו לדעת אם יש לאל ידם לתת הסך הנזכר, ואם אין, ילכו להם לדרכם, כי כנכסי המלך יחשבון ברצותו יאחזן וברצותו ישלחן. והחכם ד"ר וואלף מזכיר שם גם שמות האנשים שבאו על החתום ז). אבל אחרי שנוכחו לדעת כי לא יעצרו כח לשלם את הסך הנדרש גמרו יועצי המדינה לשלוח את היהודים לדרכם. ובעת ההיא חבר הגאון מ' אברהם בר' אביגדור את הסליחה הידועה המתחלת „אנא אלהי אברהם" (נח נפשיה כ"ז תשרי ש"ג ומנוחת כבודו בפראג). — בשנת ש"ם (1869) בא מומר אחד ושמו יודא די מאגרענא ואמר למלך, שהיהודים הנם

א) Dr. G. Wolf „Vertreibung der Böhm. Judon" 1745.

ב) Alterthümer nach Cosmus.

ג) צמח דוד ח"א.

ד ה) Wolf Ibid.

ו ז) Wolf, „Wahrheit" № 45.

הפה ה׳ חסדו עלינו, שרוב השרים והכומרים דרשו טוב עבודינו, נכמרו עלינו רחמים, ונתמונו בדברי נחומים, ומדי יום ביומו לישועה צפינו ורחקו ממנו. כתבנו מגילות קינות לבני ישראל אחינו, צעקנו להם בקול רעמים לאנשי האלאנד וענגלאנד, ויושבי רומים (רומא) וגם ליהודים אשר במדינת יטבעאל, ומדינת פולין, לכלם קראנו קרא מקרת על מה שאירע לנו, ויכנסו בעבי הקורה, ויעזרו לנו כתפלה, עם כל ישראל חברים ולהשתדל בהיכלי מלך ושרים בכל מקום אשר תקיפת ידיהם, שימליצו מלכיהם ושריהם אצל המלכה בעד אחיהם, ובת עמי לא תחשה ולא תשקוט מזעקה, ותרבי לך בורית תשובה תפלה וצדקה, לזעוק בקול ענות חלושה, וגזרנו עלינו תעניות שלשה יום ב׳ ער״ח אדר ראשון ולאחריו יום ה׳ המסוגלים לנצורי כאישון ויום ה׳ פ׳ תצוה הוא סוף שובבי״ם, ולישועתו בקוים, ותשובות רבות לא יאומן כי יסופר, בריתו עמנו לא תופר. ואנשי ק״ק פראג בעו״ה נתגרשו תחלה, סוף כסרץ נסעו מתוך הקהלה, וחשובי הנשיאים, היו ראשונים לנסיעים, ועל פי רוב הצרות ניתן להם חסד זה שיתעכבו שם עד סוף מערץ בצרות, ויפה שעה אחת וחיי שעה החולים ומשמשיהם נשארו שם כרעה, כשיות בין הזאבים, ויתר הפליטה הלכו להם, ונפטרו בלא לינה, רובם ישבו סביב לעיר פראג באותה מדינה ומהם נעים ונדים בגזרות, משם נפוצו למדינות אחרות ולמשבע אזן ראבה נפשנו אנחנו אלה פה במדינתינו, מה תהא עלינו, ויום יום לישועה צפינו ואין עוזר לנו. באו שלשה פקידים מהמלכה, זה אחר זה יתנו תוקף לאגרת ראשונות, שאינה חזה מתוכתה עלינו, לאמר: צא עתה, וכל העם אשר ברגלינו, ובסוף חדש אדר באת פקידה האחרונה שכל אחד יגיד לאיזה מקום יגמר בדעתו לילך או לאיזה מדינה ורבתה יגון ואנחה, להולך הלך ובכה, עקידה שאין בה הנחה, ואחר חג הפסח שראו שאין תקוה ועברו עלינו גלים, כל אחד מכר כלי תשמישו בדמים קלים, ברזל נחושת ספסלים, וממות ומצעות, כל העשה דמים ומעות, כדי להקל משא הדרך וההוצאות בחלק עשרה בעשר מדמי שוויו נמכר הכל לערלים, ונשארנו ריקים ודלים, ובאשר שיושבי ק״ק פראג אשר כבר נסעו מתוך העיר, צווחו להמלכה לשלם להם דמי הבתים בכסף מחיר, והשיבה להם קחו אותם עמכם למקום אשר תתפוצו, ובזה שבו ריקם ואחר נפוצו. משום זה גם אנחנו בהאי פחרא יתיבנא, מסתמא יציאה דכוותיה ובחדא גוונא, ובקשו למכור הבתים לערלים בזול ואין קונה, אפילו בדמי האבנים שבתוכן ואין עונה. באמרם היהודים יסעו וילכו וממילא יהיו בתיהם הפקר לכל הקודם זכה ושרי קעניגליכי לאנד שטעללע בברין (שרי המחוז) חפצו בטובת בני המדינה, ועשו מעמריאל (ספר זכרון) להמלכה ליתן לנו חנינה, ועל ידי איזה ממפינים שהלשינו

עליהם לא הטתה אוזן אליהם, עד לבסוף שראתה המלכה שכל המלכיות השתדלו בעדינו ושרי „קעניגליך שטבט" (שרי המלך) מברין נקהלו לעמוד על נפשינו, ושלחו מהם אחד המיוחד גראף לעפאלד מיטריכשטיין אחי אדוננו הדוכס יר"ה, ונתעכב בווין, משך ששה שבועות בנדון דידן, להשיב ברק השנון לנדן. וביום ה׳ ל"ג בעומר, באה השמועה טובה אלינו ע"י הרב הגאון מו"ה בערש עסקלים רב המדינה וקהלתינו, שהיהודים במעהרן ופיהם ישארו בארציהם ורבתה הדוקה ורינה לשונינו. בל זאת באתנו ולא שקרנו בבריתנו, ואף גם זאת בהיותנו בארץ לא לנו, לא מאס בנו ובטוח אני באלה, על גאולתינו ועל פדות נפשינו, במהרה בימינו".

„מפראג נשארו היהודים בשלש שנים מגורשים, דלת העם וקצינים וראשים, החרש והמסגר משוט בארץ כבורחים, נע ונד מלון אורחים, רובם באותה מדינה סביב יתהלכון ומהם נפוצו בשארי מדינות, באשר ימצאו מקום נכון, בפרייסן, האלאנד, ופולין חוץ להגאון מו"ה זלמן קרוב הורשה להיות שם, ותתאמץ בינו ובינו להשתדל אצל השרים והסגנים ולאחר רוב הפצרות נתבטל הגזרה ושבו לעירם ולאיתנם, ומצאו בתיהם חרבות ורעוע בנינם וכן בתי המדרשים ובתי כנסיות הקדושים, ובהתישבם חזקו את ברק בית ה׳, ובתיהם, היא העיר רבתי עם, רבתי בדיעות, מלאה סופרים ותלמידיהם, ראש קבוצת ישראל, ישמרם האל" — ע"כ.

ד.

ע"ד בטול הגזרה לגלח שער הזקן.

„בכל יום ויום נוכח לדעת אמיתת היעוד האלהי: ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, להפר את בריתי אתם, כי אני ה׳ אלהיהם" (ויקרא כ"ו מ"ד). כן ראינו עתה בנס שעשה הקב"ה לנו ברחמיו וברוב חסדיו, כי נתן בלב הקיסר לבטל את הגזרה אשר גזר. כי הנה בחודש העבר יצא דבר מלכות מלפניו לכל בתי הפקידות אשר בגפות ארץ הגר, להודיע גלוי לכל העמים, לכל עם ועם בכתבו וכלשונו, כי כל היהודים הגרים במחוזות האלה מחויבים לגלח את שער זקנם לא יאוחר עד יום הראשון לחודש מאי הבא. ומני אז לא יראה ולא ימצא אף זקן אחד בכל מושבות בני ישראל. כאשר קבלו שרי המחוזות את הפקודות הלזו והודיעו פתשגן כתב הדת בריש גלי היתה אורה ושמחה בבתי מגרינו וכלם חכו בכליון עינים ליום הכסה, לשלוח ספרים נוצרים לכל עיר וכפר, ששם יהודים נחתים,

ולגלת בחזקת־היד את שער זקני היהודים שנואי נפשם. ואחרי אשר נודע לנו כי הקיסר עומד הכן, לשים ביום האחרון של פסח לדרך פעמיו ולנסוע ארצה איטאליה, ולהותר שמה ימים רבים, יגורתי פן נעביר המועד הנגבל (1 Mai) ובכן בתור „ראש הקהל" קראתי לרעי הפרנסים להאסף בחדר הקהל, והרצנו, כי אין לחכות אף יום אחד. ובכן עלה במוסכם כי אקח אתי שלשת רעי ואסע אתם תיכף לעיר וין, לחלות ולחנן לפני הקיסר להשיב את רע הגזרה אשר גזר. וכן עשינו. בצהרים ישבנו עלי מרכבות מרקדות (Extra-Post) רתומות לסוסים קלי המרוץ ונסע ווינה. ועוד בליל התקדש חג ערכנו בעזרת סוכננו מכתב־בקשה וספר־זכרון (Denkschrift) למסור נותם ליד הקיסר. וביום השביעי של פסח, שבו עברו אבותינו את הים לחרבה, בשעה השמינית בבקר הלכנו ומכתבי־בקשה בידינו אל הקיסר בבכי ומספד... וימלא רחמים עלינו ויאמר לנו: „הלא עשיתי זאת להיות לכם לכבוד ולתפארת... כאשר הסירותי בפראג את בתי־היד הצהובים (געלבע) ויכחדו מן הארץ". ובאחרונה אמר: „אצלי אין שום נפקא־מינה. האיש אשר יחפוץ להיות בעל־זקן, יהיה ברצונו, ואשר יאבה לגלחנו, הרשות בידו למלאות את חפצו". — ובכן יצאנו מלפני הקיסר שמחים וטובי לב. אבל יען כי היה הזמן קצר ע"ב הלכנו להאדון ·הקאנצלער ולסגנו, והרבינו לפניהם תחינה ובקשה, למהר לכתוב את הדת בשם המלך בטרם יצא הקיסר לדרכו, ועוד ביום ההוא יצאת הפקידה להשיב את הגזרה אשר נגזרה עלינו — כתובה בשם הקיסר ונחתמת בחתימת ידו.

מודה אני לך, ה׳ אלהי, שזכיתי במצוה הגדולה הלזו. זכרה לי אלהי זאת לטובה, עכ"ל.

תקוני טעיות

עמוד	שורה מלמעלה	שורה מלמטה	תחת	צריך להיות
6	7		Band XXI	Band XI
8	11		עבד	עברי
9		5	שונאינו	שונא־ו
10		4	ביום הששי	ביום השלישי
11		7	פקודת אנדרעאס II 1222"	פקודת אנדרעאס II משנת 1222
12	12		1642	1647
"		4	„אדוניהו"	„אדוני־י"
15		1	תקפ"ח	תקם ח
19		1	בכסף־מלאכה	בכסף־מלכה (Malkegeld)
24			העשירים	האצילים
25	6		הנשיאים	השנואים
27	15		הכסא	הכסה
34	3	2	א)	ב)
"		2	„קוע"	„קוה"ע"
41			1720	1790
42	1		מארן	מאָר
46	18		מקחת	מקחת אמר ודברים
"	12	1	אופנבאך	אופיבאך
48		5	פתשגן	ג) פתשגן (פה התחלת הערה ג')
57		4	טרזיה אנטוניטה	מריה אנטוניטה
"		3	תקנ"ז	תקנ"ג

